МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЛЕМІННІ РЕСУРСИ, СЕЛЕКЦІЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ СОБАК

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до лабораторно-практичних занять

Суми – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БІОЛОГО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра технології виробництва і переробки продукції тваринництва та кінології

ПЛЕМІННІ РЕСУРСИ, СЕЛЕКЦІЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ СОБАК
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторно-практичних занять

для студентів денної і заочної форми навчання
згідно освітньої програми «Кінологія»
(освітній рівень «Магістр»)
зі спеціальності Н2 Тваринництво

Суми – 2025

УДК 636.74 - 378.663

Укладач:
Була Л.В., к. с-г. наук, доцент кафедри технології виробництва і переробки продукції тваринництва та кінології

Племінні ресурси, селекція та відтворення собак. Методичні вказівки до лабораторно-практичних занять / За ред. Була Л.В. Суми, 2025. 96 с.

Методичні вказівки спрямовані на надання методичної допомоги студентам біолого-технологічного факультету, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Кінологія», а також можуть бути корисними для слухачів дистанційних курсів підготовки заводчиків-кінологів.

Рецензенти:
Краснянська А.М., зоотехнік Сумського обласного центру собаківництва Кінологічної Спілки України
Левченко І.В., к. с.-г. наук., доцент кафедри технології кормів та годівлі тварин Сумського національного аграрного університету

Відповідальний за випуск:
Була Л.В., к. с-г. наук, доцент кафедри технології виробництва і переробки продукції тваринництва та кінології

Рекомендовано до видання радою із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти біолого-технологічного факультету.

Протокол № __ від «__» листопада 2025р.

© Сумський національний аграрний університет, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП……... 5
1. Статі тіла собаки……. 6
2. Загальні правила оцінки екстер'єру собаки окомірним методом…. 7
3. Оцінка зубної системи собаки…… 9
4. Опис статей голови собаки……. 11
5. Опис статей тулуба і кінцівок собаки…… 12
6. Проміри і індекси будови тіла собаки…… 12
7. Складання опису собаки……. 18
8. Національні породи собак…….. 19
9. Правила оформлення виставочних документів…… 24
10. Правила ведення звітності за результатами виставки…….. 29
11. Генетичні основи селекції собак. Завдання з генетики…… 33
12. Споріднене спаровування. Розрахунок коефіцієнта інбридингу… 35
13. Оцінка племінних якостей собак……... 41
14. Форми племінного обліку в собаківництві…… 45
15. Визначення сприятливих днів в'язки для запліднення суки…… 56
16. Техніка в'язки собак…… 72
17. Допомога при пологах (щенінні)……... 77
18. Догляд за новонародженими цуценятами……. 87
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ…… 94

ВСТУП

Дисципліна «Племінні ресурси, селекція та відтворення собак» сприяє підготовці фахівців, здатних розробляти та впроваджувати заходи селекційно-племінної роботи у кінологічних організаціях, проводити експертизу собак за екстер‘єром та робочими якостями; розробляти моделі відтворення нових генерацій собак, використовуючи їх генетичні параметри. Основні теми, які підлягають вивченню: принципи і методи оцінки екстер‘єру собак; породи собак і техніка їх експертизи на виставках; генетичні основи селекції собак; племінна справа і селекція собак; відтворення собак.

Методичні вказівки спрямовані на допомогу у формуванні у студентів знань, умінь та навичок щодо проведення експертизи собак, застосовування знання стандарту для оцінки собак певних порід, здатність організовувати селекційні зоотехнічні заходи, а саме, виставки та племінні огляди собак, використовувати генетичні параметри собак для розробки моделей відтворення нових генерацій, здатність оцінювати племінні якості собак за комплексом критеріїв, спрогнозувати результати селекції, організовувати племінну справу та технологічні процеси відтворення собак у державних та приватних кінологічних організаціях.

Основне завдання цих методичних рекомендацій - спрямувати майбутнього фахівця з кінології на поглиблення теоретичних і практичних знань з організації племінної справи у галузі собаківництва за всіма її напрямками. В процесі виконання лабораторно-практичних робіт передбачені різноманітні завдання, такі як: письмовий опис екстер’єру собаки, взяття промірів у собаки і розрахунок індексів з наступним аналізом результатів, тести-тренінги, виконання задач з генетики або аналіз родоводів, опрацювання виставкової документації та оформлення звітних документів, усна відповідь для самоконтролю засвоєння навчального матеріалу, а також стажування на племінному огляді або виставках собак.

Лабораторно-практичне заняття №1

Тема: Статі тіла собаки

Мета заняття: вивчити назви і розташування основних статей тіла собаки.

Екстер'єр собаки представляє єдине ціле, сукупність оцінки всієї тварини, проте для зручності й чіткості опису собаку прийнято розглядати по частинах тіла, яке умовно ділиться на чотири розділи (голова, шия, тулуб і кінцівки). У кожному з цих розділів розрізняють окремі частини, названі статями.

Статі - це окремі частини тіла собаки, за якими судять про його здоров'я, витривалість, міцність будови, статеву і породну вираженість і, певною мірою, про службову і племінну цінності тварини. При вивченні статей відзначають селекційно-генетичні зв'язки зовнішніх форм тіла з корисними природними властивостями і службовими якостями собаки.

Для позначення статей тіла собаки використовується спеціальна термінологія, побудована на анатомо-фізіологічній основі (рис.1).

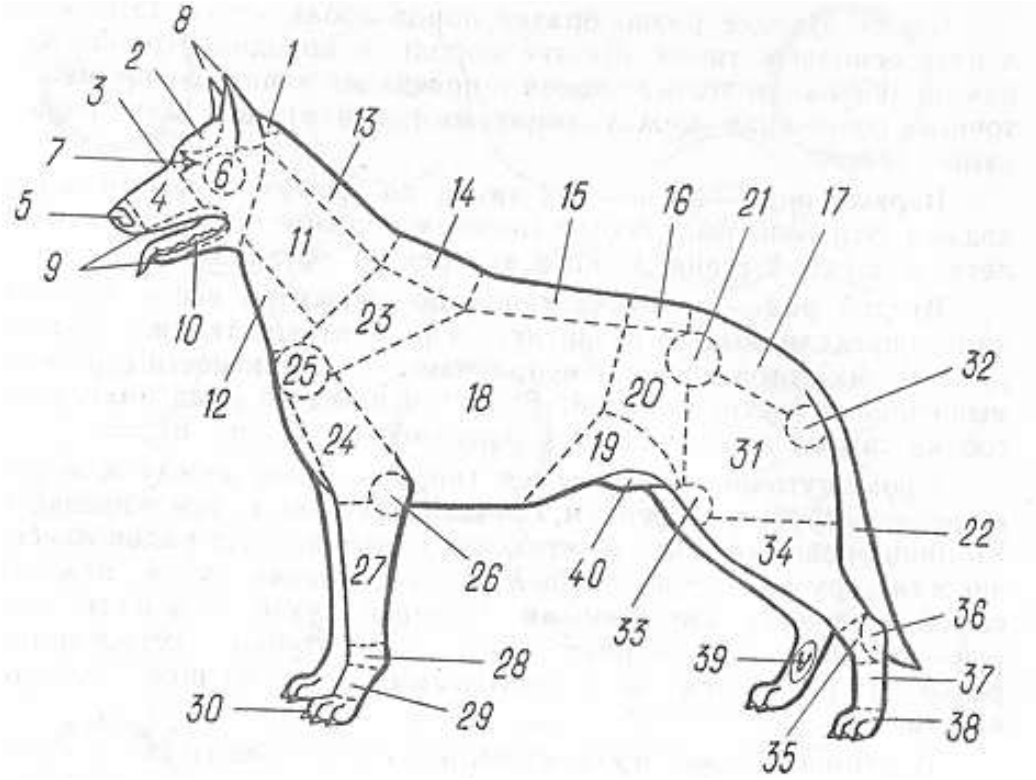

Рис. 1. Статі тіла собаки:

1 - потиличний бугор; 2 - лоб; 3 - перехід від лоба до морди (стоп); 4 - морда; 5 - мочка носа; 6 - вилиці; 7 - очі; 8 - вуха; 9 - губи; 10 зуби; 11 - шия; 12 - горло; 13- загривок; 14 - холка; 15 - спина; 16- поперек; 17 - круп; 18 - груди; 19 - живіт; 20 - пах; 21 - маклок; 22 - хвіст; 23 - лопатка; 24 - плече; 25 -

плече-лопаткове зчленування (плече-лопатковий суглоб); 26 - лікоть; 27 - передпліччя; 28 – зап‘ястя; 29 - п’ясть; 30 - лапа передня; 31 - стегно; 32 - сідничний бугор; 33 - коліно; 34- гомілка; 35 - скакальний суглоб; 36 - п'ятка; 37 – плюсна (плесно); 38 - лапа задня; 39 - прибулий палець; 40 - крайня плоть.

Перед вивченням статей бажано повторити будову опорно-рухового апарату собаки і, перш за все, будову скелету. Це допоможе Вам добре уявити межі кожної окремої статі. **3D** проекцію скелета собаки і окремих кісток можна переглянути за посиланням https://www.imaios.com/en/vet-anatomy/dog/dog-general-anatomy

Лабораторно-практичне заняття №2

Тема: Загальні правила оцінки екстер'єру собаки окомірним методом

Мета заняття: вивчити схему опису екстер'єру собаки окомірним методом.

Основним методом вивчення та оцінки екстер'єру в тваринництві прийнята окомірна оцінка, яку проводять способами вільного оцінювання і шкалювання окремих статей.

Окомірна оцінка, тобто оцінка шляхом огляду і опису тілобудови, є найбільш поширеною в тваринництві, а в собаківництві єдино прийнятою.

При описі екстер'єру собаки прийнято дотримуватися певної послідовності у відповідності з наступною схемою:

1. Огляд зубної системи (прикус, комплектність).
2. Перевірка псів на відсутність крипторхізму (пси повинні мати два нормально сформованих сім’яники, повністю опущених в мошонку).
3. Опис загального вигляду собаки: типовість для даної породи і статі, конституціональні особливості, формат, кондиція.
4. Опис окремих статей, а саме:

- будова голови: загальна будова, форма і будова лобової, виличної частини і морди, співвідношення зазначених частин між собою, величина, розріз, постав і забарвлення очей, форма і постав вух;
- шия;
- лінія верху: холка, спина, поперек, круп, хвіст;
- грудна клітка, живіт, пах;
- будова передніх кінцівок: постав, кути зчленувань, довжина окремих статей, спрямованість ліктів, міцність мускулатури і зв'язок, форма лап;

- будова задніх кінцівок (аналогічно опису передніх).

5. Характер і якість рухів.

6. Шерсть: структура, стан, наявність підшерстя.

7. Масть.

8. Характер і темперамент тварини.

Огляд собаки проводять в статиці (стійці) - оглядають собаку збоку, спереду і ззаду. І в кінематиці (русі) - спереду і ззаду (дивляться на рухи собаки кроком в напрямку на суддю і від судді) і збоку – під час руху риссю і кроком.

Докладно методологія і техніка експертизи собак буде вивчатися в наступних лекціях. Але на цьому занятті Ви повинні вивчити послідовність опису екстер'єру тварини.

У тваринництві відхилення в будові окремих частин тіла називають *недоліками екстер'єру*. Відхилення від правильної будови, які виникають в результаті патологічних змін органів і тканин, називають *вадами.*

У кінології критерієм норми вважається стандарт породи, тому не завжди вади з точки зору оцінки екстер'єру є патологією для організму собаки, але вони є дискваліфікуючою ознакою для породи (наприклад, нестандартне забарвлення). Тому нижче наводимо визначення даних понять, прийнятних у собаківництві.

Недоліки - будь-які відхилення в екстер'єрі від стандарту породи, серйозність яких визначається ступенем їх впливу на здоров'я, благополуччя і працездатність собаки.

Вади - значні відхилення від стандарту, які перешкоджають племінному використанню собаки.

До дискваліфікуючих вад зазвичай відносять:

1. Агресивну або занадто боязку поведінку.

2. Будь-які явні відхилення від фізіологічних або поведінкових норм.

3. Нетиповий екстер'єр для породи.

4. Вади, які не дозволять собаці отримати нагороду на виставці: неправильний прикус; неприйнятне забарвлення; занадто великий або маленький розмір та ін.

5. У псів крипторхізм.

Відхилення від стандарту завжди вказуються для певної породи. Так, наприклад, бульдожий прикус для однієї породи буде дискваліфікуючою вадою, а для іншої буде породною ознакою. Тому кожен заводчик повинен добре знати, які показники екстер'єру вважаються небажаними для його породи. Крім того, він повинен вміти бачити недоліки в екстер'єрі собак свого розплідника і відповідно до них підбирати племінні пари. Тому заводчик

також як і експерт повинен знати термінологію, яка застосовується при описі окремих статей собаки.

Основне завдання першого модуля дисципліни - це вивчення термінології, яку використовують при описі екстер'єру собаки і оволодіння умінням застосовувати цю термінологію під час оцінки окремих тварин, що є основною метою наступних лабораторно-практичних занять.

Лабораторно-практичне заняття №3

Тема: Оцінка зубної системи собаки

Мета заняття: навчитися оцінювати зубну систему собаки.

При описі екстер'єру собаки в першу чергу оглядають і оцінюють зубну систему тварини. Хендлер демонструє зуби собаки спереду при повному змиканні щелеп, а експерт оцінює прикус собаки і перевіряє кількість і розташування різців (рис.2). Потім хендлер показує зубну систему собаки збоку так, щоб експерт зміг перевірити наявність всіх премолярів і молярів (рис.3).

Рис.2. Демонстрація зубної системи собаки спереду (вид спереду і збоку)

Рис.3. Демонстрація зубної системи собаки збоку

Нагадуємо, що прикус строго визначений стандартом породи. Будь-яке відхилення від передбаченого стандартом прикусу є вадою і виключає цього собаку з числа племінних тварин. Якщо прикус оцінюваної собаки відповідає стандарту породи, а кількість зубів в зубній аркаді повна, то експерт зазвичай пише «Зуби в комплекті, прикус правильний (або стандартний)». Іноді для скорочення часу опису собаки на виставках пишуть коротко «*Зуби N (норма)*», тобто зубна система відповідає стандарту породи.

Вимоги до комплектності зубної системи, як і прикусу, обов'язково обумовлюються в стандарті породи. Так, відсутність одного премоляра або моляра у одних порід є вадою (наприклад, всі службові породи, країна походження яких Німеччина), у інших допускається відсутність кількох зубів (острівні породи, тобто країною походження яких є Великобританія). Тому експерт повинен добре знати вимоги стандартів, перш ніж оцінювати собак різних порід.

Також нагадуємо, що при описі зубної системи відсутність зуба прийнято позначати знаком «-», а більшу кількість - цифрою. Наприклад, запис «- P_2 *вгорі праворуч*» позначає відсутність другого премоляра на правій стороні верхньої щелепи; запис «$2P_1$ *внизу зліва*» позначає наявність здвоєного або двох перших премолярів на лівій стороні нижньої щелепи.

Завдання: дайте оцінку зубної системи собак відповідно наведених нижче фотографій.

а)

б)

в)

г)

д) е)

Лабораторно-практичне заняття №4

Тема: Опис статей голови собаки

Мета заняття: навчитися описувати й оцінювати окремі статі голови собаки

При описі окремих статей тіла собаки в першу чергу оглядають і описують голову тварини. Розмір і масивність черепа пов'язані з типом конституції і розвиненістю всього скелета. Але форма черепа і пропорції його частин майже не залежать від утримання і годування та служать характерними ознаками належності собаки до певної породи. Тому невідповідність форми голови вимогам стандарту свідчить про непородність тварини.

Голову собаки оглядають спереду (зверху) і збоку. Опис голови зазвичай проводять за наступною схемою:

1 - оцінюють загальний вигляд, а саме: пропорційність по відношенню до корпусу, типовість для породи і статі;

2 - оцінюють форму і будову лобової, виличної частини і морди, співвідношення зазначених частин між собою;

3 – під час оцінки морди звертають увагу на губи: сухі або сирі, наскільки пігментовані;

4 - мочка носа: форма, пігментація (зазвичай описується, якщо відзначають відхилення від стандарту);

5 - оцінюють очі: форму, постав, посадку і колір, також звертають увагу на повіки;

6 - описують вуха: постав, величину і форму.

При описі окремих статей голови собаки дотримуються загальноприйнятої термінології, яка детально описується в лекціях 4 і 5.

Завдання: опишіть загальний вигляд голови собаки та окремих її статей. Для виконання завдання використовуйте надані фотографії собак різних порід

Лабораторно-практичне заняття №5

Тема: Опис статей тулуба і кінцівок собаки

Мета заняття: навчитися описувати й оцінювати окремі статі тулуба і кінцівок собаки.

Під час опису корпусу собаки і кінцівок тварину необхідно оцінювати як в статиці, так і в кінематиці. Якщо голову собаки зазвичай оцінюють в стійці, то міцність лінії верху, постановку кінцівок, правильність несення хвоста собакою тільки в статиці оцінити неможливо. Тому експерт обов'язково просить хендлера провести собаку в напрямку прямо на суддю, щоб оглянути рухи тварини спереду, і від судді - для оцінки рухів ззаду. Потім обов'язково проводиться огляд собаки збоку під час руху на рисі.

Під час опису окремих статей корпусу і кінцівок собаки, як і при описі голови, дотримуються загальноприйнятої термінології, яка детально описується в лекціях. Нижче наведений приклад застосування даної термінології під час опису окремих частин тіла різних собак (рис.4). Звичайно ж, якщо хендлер-професіонал зможе правильно поставити собаку, то на фотографії окремі недоліки екстер'єру можуть бути непомітні. Однак явні відхилення видно навіть на фотографії.

Високого виходу шия, довга добре виражена холка, виражений форбруст, глибока грудна клітка

Рис.4.

Лабораторно-практичне заняття № 6

Тема: Проміри і індекси будови тіла собаки

Мета заняття: навчитися брати проміри і використовувати їх дані для визначення індексів будови тіла собаки.

Метод промірів - другий основний метод оцінки екстер'єру собак. Він широко використовується в зоотехнії. Загальновизнаними його перевагами є: об'єктивність, порівнянність отриманих даних, можливість статистичної

обробки та накопичення матеріалу. Вимірювання собак є обов'язковим заходом на племінному огляді і кьорунгу.

Основні проміри собак, які обов'язково вимірюються на племінних заходах, зображені на рисунку 5. У залежності від поставлених завдань число промірів може бути різним. Нижче перераховані проміри, взяття яких можливе у собак при оцінці їх екстер'єру (більшість з перерахованих промірів застосовується тільки в наукових дослідженнях).

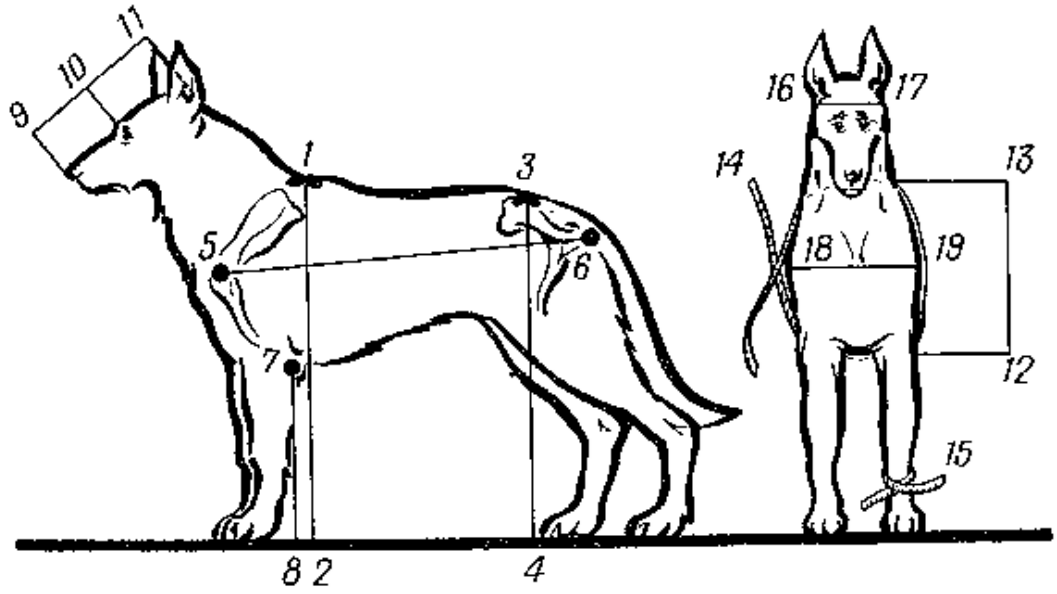

Рис.5. Основні проміри собаки: 1-2 - висота в холці; 3-4 - висота в крижах; 5-6 - коса довжина тулуба; 7-8 - висота ноги в лікті; 9-10 - довжина морди; 9-11 - довжина голови; 12-13 - глибина грудей; 14 - обхват грудей; 15 - обхват п'ястка; 16-17 - ширина лобу в вилицях; 18-19 - ширина грудей.

Проміри висоти тіла (виділені найбільш часто використовувані):

1. Висота в холці береться вимірювальною палкою (лінійкою) по вертикалі від найвищої точки холки до землі. Палка ставиться ззаду передній ноги собаки, яка правильно стоїть, і рейка щільно стикається з вищою точкою холки.

2. Висота в нижчій точці спини вимірюється палицею. Місце цієї точки на спині визначається на око.

3**. Висота в крижах** вимірюється по вертикалі палицею від вищої точки маклока.

4. Висота біля кореня хвоста береться палицею по вертикалі від основи хвоста.

5. **Висота ноги в лікті** визначається палицею по вертикалі від верхнього виступу ліктя.

6. **Глибина грудей** береться палицею (перевернутої на 180 градусів) по вертикалі, що проходить за ліктями.

Проміри довжини тіла:

7. **Коса довжина тулуба** вимірюється палицею. Одна рейка торкається виступу плече-лопаткового зчленування (передня частина), інша - виступу сідничного бугра (задня частина).

8. Коса довжина крупа визначається циркулем від передньої частини маклока до задньої частини сідничного бугра.

9. Довжина лопатки береться циркулем Вількенса від верхнього виступу лопатки в холці до переднього виступу плече-лопаткового зчленування.

10. Довжина плеча вимірюється циркулем Вількенса від плече-лопаткового зчленування до ліктьового суглоба.

11. Довжина стегна визначається циркулем Вількенса від тазостегнового зчленування до колінного суглоба.

12. Довжина гомілки береться циркулем Вількенса від колінного до скакального суглобів.

13. Довжина плесна вимірюється палицею вздовж задньої сторони пазанки від виступу п'яткової кістки до землі.

14. Довжина шиї. Промір, запропонований Готтом, хоча не точний анатомічно, але умовно може бути прийнятий. Береться стрічкою при нормальному положенні голови від потиличного бугра до передньої частини верхнього краю лопатки.

15. Довжина хвоста визначається стрічкою від кореня до кінця хвоста.

Проміри ширини тіла:

16. **Ширина грудей спереду** береться циркулем Вількенса від зовнішніх виступів плече-лопаткових зчленувань.

17. Ширина грудей за лопатками вимірюється палицею так, що рейки лягають вертикально на боки по дотичній до заднього краю лопатки.

18. Ширина в маклоках визначається циркулем Вількенса від зовнішніх виступів маклоків.

Проміри обхвату грудей і п'ястка:

19. **Обхват грудей** беруть стрічкою навколо грудей за лопатками.

20. **Обхват п'ястка** визначають стрічкою в найтоншій частині п'ясті.

Проміри голови:

21. **Довжина голови** вимірюється циркулем Вількенса від потиличного бугра до кінця носа.

22. **Довжина морди** (щипца) визначається циркулем від стопу до кінця носу.

23. Ширина голови між вухами береться циркулем між вухами в найбільш віддалених точках.

24. Ширина голови по лінії очей вимірюється циркулем між задніми кутами очей.

25. **Ширина голови у вилицях** вимірюється циркулем перед вухами в найбільш широкому місці.

25. Окружність черепа визначається стрічкою в тих же точках, що і промір 23.

26. Обхват морди (щипца) береться стрічкою за стопом.

Не завжди і не для всіх цілей потрібні всі 26 промірів. Мінімально для поверхневої характеристики собаки досить брати 5 промірів: № 1, 6, 7, 19 і 20 наведеної схеми.

Абсолютні проміри часто не можуть дати уявлення про екстер'єр собаки. У таких випадках цінним матеріалом буде співвідношення промірів, які характеризують будову тіла собаки.

Наприклад, дві собаки мають однакову довжину ноги 33 см, але не можна зробити висновок, довгоногі або коротконогі вони. Для цього треба знати їх зріст. Гончак, що має висоту в холці 60 см, буде відносно довгоногий, а хорт, висота в холці якого 69 см, дуже коротконогий.

Для усунення цього недоліку запропонований метод індексів. Величину проміру висловлюють не в абсолютних величинах, а у відносних, тобто у відсотках від іншого проміру, взятого за одиницю.

У багатьох випадках індекс дає більш чітке уявлення про проміри. По ньому до певної міри можна судити навіть про тип і пропорційності складу собаки.

Якщо повернутися до нашого прикладу і сказати, що у першого собаки висота ноги в лікті становить 55,0% від висоти в холці, а у другого 47,8%, то не залишиться сумніву, що перший більш довгоногий, ніж другий.

У собаківництві оцінку екстер'єру та складання стандартів собак методом індексів запропонував Д.Д. Готт.

На підставі промірів можна обчислити всі основні індекси, які характеризують пропорції і тип будови тіла собаки.

Найбільш часто застосовуються такі індекси:

$$\text{Індекс формату} = \frac{\text{Коса довжина тулуба}}{\text{Висота в холці}} \times 100.$$

$$\text{Індекс високоногості} = \frac{\text{Висота ноги в лікті}}{\text{Висота в холці}} \times 100.$$

$$\text{Індекс масивності} = \frac{\text{Обхват грудей}}{\text{Висота в холці}} \times 100.$$

$$\text{Індекс костистості} = \frac{\text{Обхват п'ястка}}{\text{Висота в холці}} \times 100.$$

При виконанні даного завдання Ви повинні, перш за все, робити висновки, аналізуючи отримані індекси. У багатьох стандартах вказана тільки вага собаки або зріст. Але зверніть увагу, що в кожному стандарті в словесній формі вказаний формат. Наприклад, «собака квадратного формату», «квадратної статури» або «корпус виглядає максимально квадратним». У перекладі на цифри - індекс формату дорівнює 100 ± 2% (для сук до 104%). Якщо у собаки формат більше 110% - то це вже розтягнутий, але ні як не квадратний і не наближений до квадратного, як деякі студенти пишуть, формат. Для порівняння, стандартний формат німецької вівчарки 110-117%. Якщо ж при розрахунках вийшов індекс формату менше 100% (80-95%), то це укорочений формат, типовий для хортів, а лабрадор, тим більше, німецька вівчарка ніяк не може мати такий формат, інакше цей собака буде вважатися поза породи.

Індекс високоногості також оцінюється відповідно до опису загальної статури собаки. Для більшості порід даний індекс повинен бути в межах 50 ± 5%. Якщо ж в стандарті написано, що собака приземкувата, то даний індекс повинен бути менше 50%, якщо високонога - то більше 50%. Тому, якщо у таксі цей індекс вийшов 60%, то це не такса, або неправильно зроблені проміри.

Висновки за індексами масивності і костистості зазвичай роблять, порівнюючи собак однієї породи між собою. Для цього ви повинні самі збирати статистичний матеріал у своєму розпліднику і бажано обмінюватися інформацією з іншими заводчиками. Дані індекси значно можуть відрізнятися

для собак різних порід. Так, наприклад, середній індекс костистості німецької вівчарки 19-21%, лабрадора 19-23%, для маленьких порід більше 25%; індекс масивності для німецької вівчарки 120-128%, а для лабрадора 130-135%.

Завдання. Заняття проводиться зі своїм собакою (або ж зверніться до викладача з проханням допомогти вам у виконанні даного завдання).

Студенти повинні виміряти дорослого собаку за допомогою вимірювальних приладів (мірної стрічки та мірної палки) і результати вимірювань записати в таблицю. Проміри необхідно проводити на рівному місці, тварина повинна бути в спокійному стані. На підставі отриманих даних обчислити індекси будови тіла та зробити відповідні висновки (який у собаки формат, наскільки він довгоногий, масивний і костистий відповідно до стандарту породи). Результати обчислень оформлюються в таблицю.

Порода		
Кличка		
Стать, вік		
Проміри, см		
Висота в холці		
Висота в крижах		
Коса довжина тулубу		
Висота ноги у лікті		
Глибина грудей		
Обхват грудей		
Ширина грудей спереду		
Обхват п’ястка		
Довжина голови		
Довжина морди		
Ширина голови у вилицях		
Індекси		
Індекс формату		
Індекс високоногості		
Індекс масивності		
Індекс костистості		

Висновки:

Лабораторно-практичне заняття №7

Тема: Складання опису собаки

Мета заняття: навчитися описувати і оцінювати окремі статі тулуба і кінцівок собаки.

На попередніх лабораторно-практичних заняттях ви вчилися правильно вибирати термінологію, яка застосовується при описі собаки. Тепер ваше завдання полягає в тому, щоб навчитися самостійно складати опис екстер'єру.

Умовно такий опис собаки можна розділити на дві категорії. Перша категорія - це коли детально описується загальний вигляд і всі статі тварини. Прикладом такої оцінки є опис ідеального собаки в стандарті породи. Друга категорія - це описи собак на виставках і племоглядах, де кожний собака порівнюється з модельною твариною, опис якого наводиться в стандарті. При цьому вказуються найбільш відповідні стандарту породи статі і, навпаки, описуються статі, невідповідні до опису в стандарті.

В основному при експертизі собак роблять опис другої категорії. Тому, оцінюючи собаку, ви повинні добре уявляти собі модельну тварину і вміти подумки порівнювати з ним оцінюваного собаку.

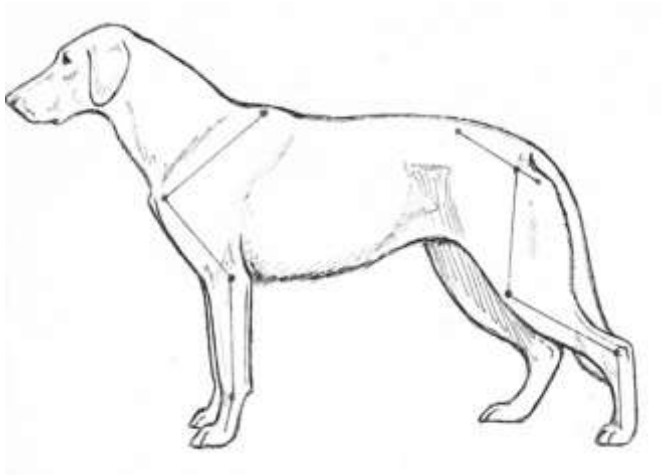
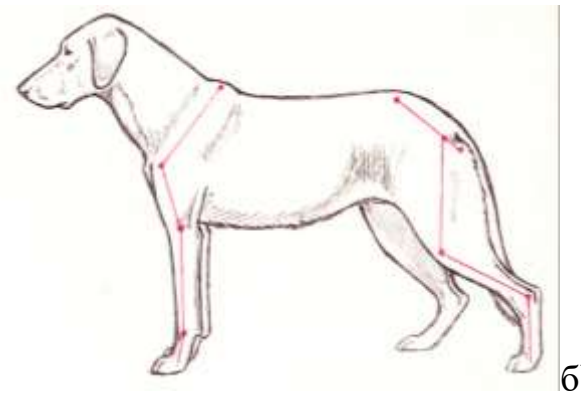
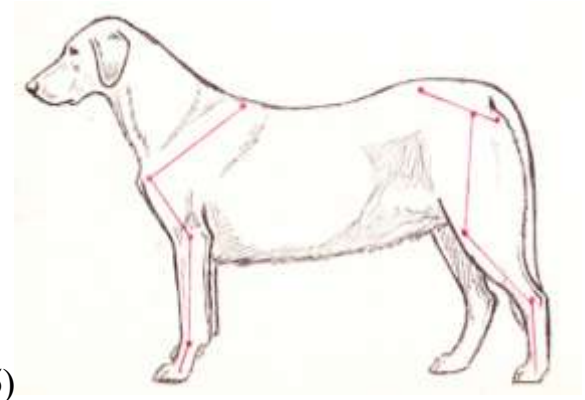

Рис.6. Модельний собака

Завдання . Зробити опис окремих статей, а саме: лінії верху, лінії низу, передньої та задньої кінцівок собак, зображених на рисунку 2. Як модельна тварина розглядається собака, зображений на малюнку 6.

а) б)

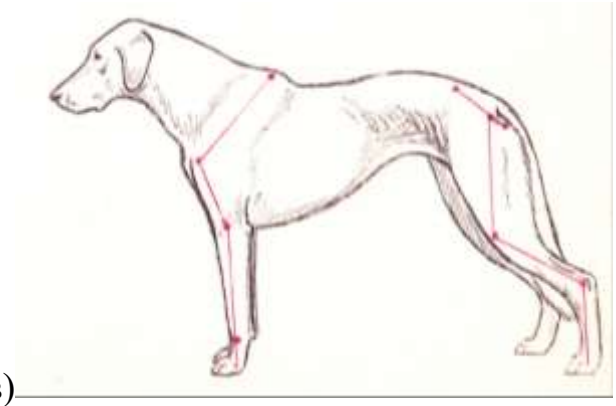
в)

Рис.7. Собаки для опису

Лабораторно-практичне заняття № 8

Тема: Національні породи собак

Мета заняття: вивчити історію створення національних порід собак, ознайомитися з методологією та технікою їхньої експертизи.

ПІВДЕННОРУСЬКА ВІВЧАРКА

Південноруська вівчарка відома з 18-го століття, але до єдиного рішення щодо походження породи дослідники так і не прийшли. Умовно предками південноруської вівчарки можна вважати азіатських молосоїдів, які були схрещені з хортами для додання стрункості і жвавості. Крім того, в утворенні породи брали участь нині зниклі кримська вівчарка і кримський хорт.

Південноруська вівчарка створена в південних степах України. В кінці 18 століття з Іспанії були виписані тонкорунні вівці і разом з ними собаки спеціально для випасу отари і охорони від хижаків. Але дрібні Астурійські (за назвою місцевості на півночі Іспанії) вівчарки не відповідали запитам російських вівчарів, вони виявилися не придатні для захисту стада від вовків. Тому астурійських вівчарок схрещували з місцевими "татарськими" вівчарками, типу кавказьких, і широко поширеними в Криму хортами. За характером південноруська вівчарка дуже близька до кавказької, а хорти передали вівчаркам високий зріст і міцний сухий тип конституції. Призначення собак - випас, охорона отар і сторожова служба.

Більшість авторів пов'язують становлення та розвиток породи з маєтком Асканія-Нова, який належав геніальному зоотехніку свого часу барону Ф. Фальц-Фейну. Спочатку його дід, а потім він знаходив необхідним видавати собакам певний пайок і навіть більш того - знаходив час особисто періодично робити своєрідні огляди собакам чабанів, безжально бракуючи і знищуючи всіх «нетипових». Вважається, що Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн вивів породу з примітивного стану і дав їй світову популярність. Його АСКАНІЙСЬКЕ господарство сторожили кілька тисяч чабанських собак, і власник особисто дбав про збереження чистоти породи, визначав стратегію розвитку своєї популяції. Таким чином, раніше сформовані якості і ознаки у чабанських собак не тільки зберігалися, але і в якійсь мірі були ним вдосконалені. В кінці 19 століття кращі собаки були зібрані для розведення в маєток Асканія-Нова, а в 1933 році на основі цих собак був створений племінний центр в місті Джанкої.

Порода сильно постраждала, практично зникла внаслідок двох світових війн, оскільки відмінні охоронні якості і безмежна відданість господареві заважали завойовникам і породу безжально знищували. Незважаючи на те, що в розведенні породи кілька разів намічалися серйозні кризи, остання з яких припала на роки Другої світової війни, південноруську вівчарку вдалося врятувати. Порода була визнана в СРСР в 1952 р, а через 40 років - 16 вересня 1996 року вона була зареєстрована в FCI під номером 326.

FCI-Standard N 326 / 12. 12. 2017
ПІВДЕННОРУСЬКА ВІВЧАРКА (ПРВ)
https://www.fci.be/Nomenclature/Standards/326g01-en.pdf

ОДІС

Короткий екскурс в історію першої національної декоративної породи ОДІС представлений в нижченаведених тезах статті президента кінологічного монопородного ОДІС-КЛУБу, керівника породи Одеського науково-випробувального племінного центру КСУ Ірини Бахарєвої http://uku.com.ua/stsndard/statti.html

В кінці 70-х років в Одесі в результаті планових в'язок між собаками породи фокстер'єр, карликовий пудель і мальтійська болонка утворилась група собак, що мали спільних предків і близьких за фенотипом. Кінологи ставили перед собою задачу - закріплення за новими собачками певних якостей. Таким чином, з'явився робочий стандарт нової породи, представників якої назвали ОДІСами (Одеський Домашній Ідеальний Собака).

Робота над ОДІСами то затихала, то набирала обертів. І в 1999 році від суки Кроха Лапушка Діо Презент і пса Одіс Тіль був одержаний виводок, близький до бажаного типу. В цьому виводку найбільш видатною виявилась сука, Франшика Діо Презент, вона і стала однією з родоначальниць, існуючих наразі ОДІСів.

У листопаді 2008 року на Президіумі Кінологічної Спілки України було прийняте рішення про затвердження стандарту породи ОДІС, а також дозволений друк і видача родоводів встановленого зразка. І вже в 2009 році 7 ОДІСів стали чемпіонами України, але особливо хочеться відмітити ОДІСа Платона Діо Презент, власник В. Л. Юхимчук, котрий 25 - 26. 04. 2009 року за результатами 2х виставок FCI-САСІВ "Золоті ворота - 2009" і "Украіїна - 2009" став першим чемпіоном України.

На даний момент основне поголів'я ОДІСів знаходиться в Україні и це природньо. Також є розпліники в Польщі та Чехії.

Ветеринарні лікарі відмічають, що ОДІСи - собаки с достатньо міцною імунною системою, стійкою до інфекційних захворювань. За весь період

їхнього розведення не було зареєстровано жодного випадку вроджених каліцтв або важких патологій.

СТАНДАРТ ПОРОДИ ОДІС

https://uku.com.ua/stsndard/standard_ua.html

УКРАЇНСЬКИЙ КАРПАТСЬКИЙ ГОНЧАК

КРАЇНА ПОХОДЖЕННЯ: Україна

ПРИЗНАЧЕННЯ: Мисливський собака, використовується для полювання на копитного звіра (дикого кабана, оленя, косулю), лисицю та зайця, борсука інколи качку та фазана.

КЛАСИФІКАЦІЯ МКФ: Група 6 Гончаки, гончака по кров'яному сліду та споріднені породи Секція 1.2 Гончаки середнього розміру

З робочими випробуваннями.

КОРОТКА ІСТОРІЯ ПОРОДИ: Дана порода мисливських собак утворилася на території сучасних Карпат та прилеглих земель. Перші згадки та фотодокази полювання з даною породою вказують на початок XX століття. Не є винятком, що якийсь проміжок часу чорнопідпалий гончак мав помісі з руським гончаком. На це вказує той факт, що УКГ тих часів був досить схожим із ним. Адже тоді часто використовували для полювання помісі руських гончаків із польськими і подібними до них. До таких висновків наштовхує перший стандарт руського гончака 1925 року, де говориться про типові основні забарвлення: «чепрачне, багряне, сіре і чорне в підпалинах». При цьому є уточнення, що чорне забарвлення має бути без блискучого відливу, (як у польського гончака чи доберман-пінчера). З вищеописаних фактів напрошуються висновки, що в першій половині XX століття чорнопідпалий гончак був досить поширений майже по всіх теренах сучасної України. А вже

з початком другої половини XX століття під тиском розповсюдження заводських порід гончаків СССР географія розвитку та існування УКГ зміщується на територію Українських Карпат, де вплив радянської пропаганди та ідеології хоч якось, але мав супротив.

У племінних книгах мисливських собак за 1950 – 1976 років зазначено, що за цей період серед численних порід мисливських собак на племінний облік було поставлено 7 карпатських гончаків. Також було видано декілька свідоцтв обласним УТМР Закарпаття на карпатського гончака у 1973 році. У 80-х роках експерт-кінолог Всесоюзної категорії Ю.Букатевич у своїй книзі «Мисливське собаківництво» описав, на той час ще не визнану породу - карпатську гончу. Також вказав, що станом на 1985 рік на обліку стояло 19 карпатських гончаків. Про цю породу знали за часів СРСР і за межами України, оскільки опис породи карпатського гончака був надрукований у книзі «Гончие» відомого заводчика-селекціонера російських гончаків Дмітрієва. Підтвердженням цих описів є численні фотографії тих років полювань із УКГ.

Наступним кроком розвитку в уже незалежній Україні, став приїзд на Львівську обласну виставку ентузіаста українського карпатського гончака Винара Василя у 2010 році з представниками породи: Тризором та Ліндою. Повноцінними учасниками тієї виставки вони не стали, адже документи на дану породу ніхто не видавав. Але вже у квітні 2011 року в м.Хмельницькому під егідою Винара В., Нагребецького С., Анопрієнка Е. було показано аж 12 представників, із отриманням опису від експертів. З того часу можна вважати рух цінителів УКГ активізувався, і ними була організована експедиція в пошуках представників. Дану експедицію очолив Винар В., Ногас А. та Воронич В. (vasul eger), Нагребецький С. Було відшукано чимало представників даної породи, їх описано. 23 травня 2012 року відбулася досить значна подія для стабілізації розвитку УКГ: Федерацією Мисливського Собаківництва України був прийнятий тимчасовий стандарт породної групи, а також було допущено УКГ до випробувань по будь-яких дисциплінах для визначення робочих якостей, що дало зелене світло в офіційному розвитку. Племінною комісією Кінологічної Спілки України стандарт породи був прийнятий 01.06.2021 р. та затверджений Президією КСУ 03.06.2021 р.

Ознайомитися зі стандартом породи можна на сайті КСУ за посиланням http://uku.com.ua/plem_work/standrd/ukr_gonchak.pdf

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. В якому регіоні України створена Південноруська вівчарка?

2. Хто, вважається, вивів породу з примітивного стану і дав їй світову популярність?

3. Яке забарвлення вважається стандартним для собак породи Південноруська вівчарка?

4. Яка у південноруської вівчарки повинна бути шерсть?

5. Як розшифровується назва породи ОДІС?

6. Чи визнана офіційно порода ОДІС на даний момент FCI?

7. Зменшеною копією якої породи є ОДІС?

8. На яких тварин можна полювати з українським карпатським гончаком?

Лабораторно-практичне заняття № 9

Тема: Правила оформлення виставочних документів

Мета заняття: ознайомитись з виставочною документацією, вивчити правила оформлення реєстраційних заяв, дипломів, листів експертизи, сертифікатів.

Відповідно до Положення МКФ про суддів виставок собак кандидат в експерти повинен вивчити процедуру і регулятивні питання виставки, працюючи в якості розпорядника або секретаря рингу. Одним з основних обов'язків рингової бригади є заповнення виставочної документації. Будь-який експерт повинен добре знати вимоги, що пред'являються МКФ до оформлення документів виставки.

Перший документ, який необхідно заповнювати всім власникам собак для участі у виставці є реєстраційна заява. З цим документом експерт не працює, однак на основі даних заяв формуються ринги і друкується каталог виставки, тому вимоги до його заповнення необхідно знати.

Форма реєстраційної заяви для кожної виставки може дещо відрізнятися, але обов'язковими для заповнення повинні бути такі графи:

- клас, в який заявляється собака;
- порода;
- стать;
- тип шерсті (заповнюється, якщо в породі є різновиди за шерстним покривом);
- окрас;
- кличка собаки (пишеться, як зазначено в родоводі або метриці цуценя);
- номер родоводу;

- дата народження;

- титули або випробування (заповнюється для робочого класу і класу чемпіонів);

- батько: кличка, номер родоводу;

- мати: кличка, номер родоводу;

- заводчик;

- власник;

- відділення, в якому перебуває на обліку власник;

- адреса, телефон, e-mail власника;

- дата заповнення;

- підпис власника.

Собака реєструється в певний клас тільки відповідно до заяви власника. Організатори виставки можуть перевести собаку самостійно в інший клас, тільки в двох випадках:

- якщо собака зареєстрований в робочий клас або клас чемпіонів, а власник собаки не надав відповідних документів (робочий або чемпіонський сертифікат), собака автоматично переводиться у відкритий клас;

- якщо власник собаки помилково вказав клас, який не відповідає віку собаки.

Перед будь-якою виставкою оргкомітетом заздалегідь виготовляються **документи, необхідні для роботи рингів, а саме:**

- бланки, встановленого зразка, для опису собак;

- дипломи;

- сертифікати;

- листи реєстрації учасників конкурсів;

- бланки зведеного звіту рингової бригади по кожній породі окремо;

- бланки звіту експерта про роботу в ринзі (на самокопірці) (за рішенням оргкомітету).

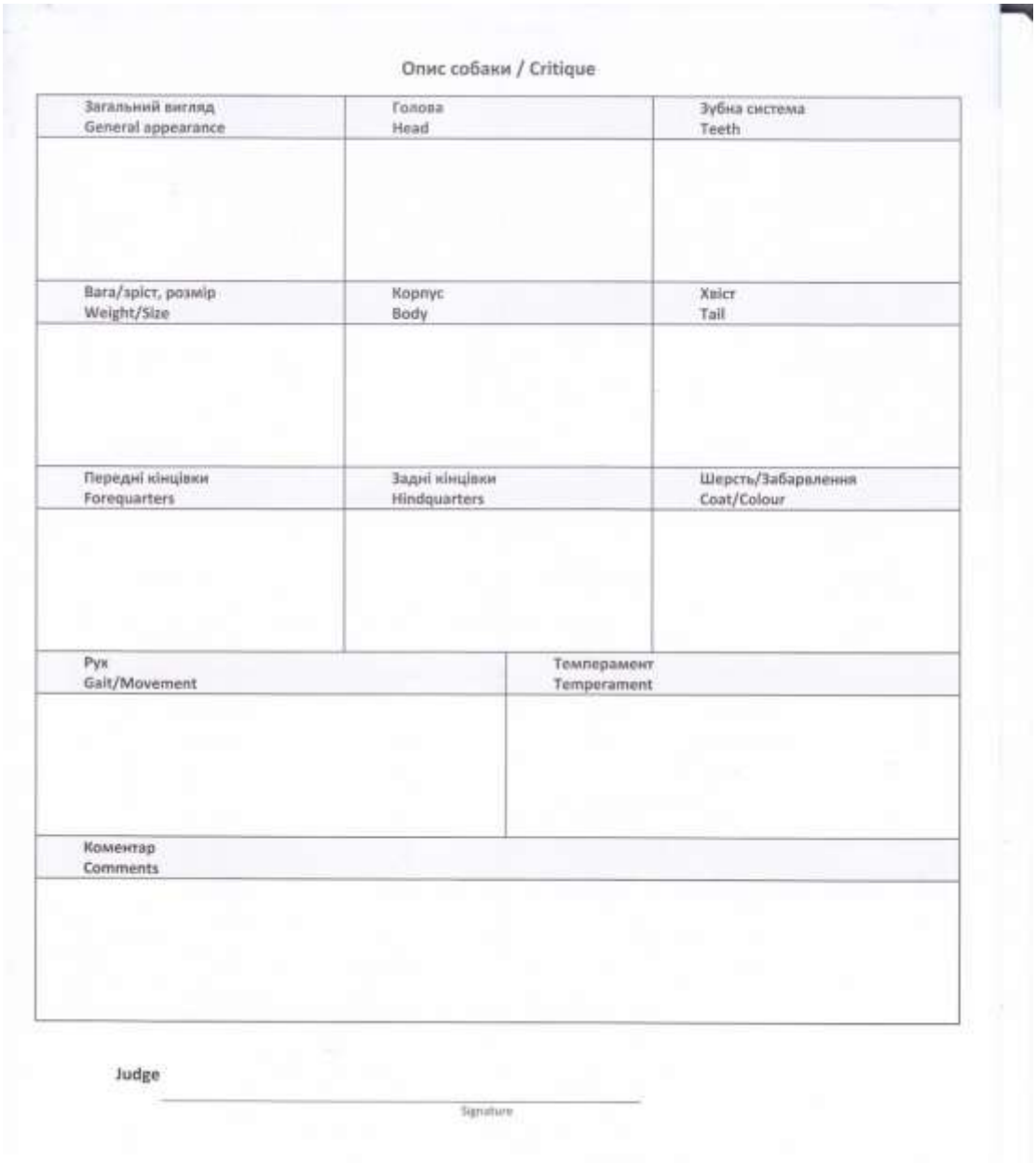
Останні два види бланків заповнюються як звітні документи за результатами роботи рингу. З іншими документами працює рингова бригада під час експертизи.

Бланк для опису собаки - це перший документ, який заповнюється на собаку під час експертизи. За правилами такі бланки мають бути на ***самокопірці. Перший примірник*** завжди залишається в рингу і здається в комплекті звітних документів по породі. ***Другий примірник*** (копія) вкладається разом з дипломом в папку експонента і видається після експертизи власнику собаки на руки. Звертаємо вашу увагу, що відповідно до Положення

на певних виставках опис собаки може не проводитися, і власнику на руки видається тільки диплом.

Даний бланк заповнюється секретарем при роботі з експертом під його диктовку. **Секретар ні в якому разі в опис собаки не повинен додавати від себе особисто ніяких записів**. Бланки можуть бути різного зразка, для опису собаки на бланку може бути відведена загальна окреслена площа або ж для опису певних статей виділені окремі графи. З правого боку бланка обов'язково відводиться графа для підпису експерта, позначки оцінки, класифікації собаки в рингу (перші чотири собаки) і титулів.

На міжнародних виставках часто застосовується диплом, оформлений в формі оціночного листа. В такому дипломі опис собаки пишеться зі зворотного боку, а оцінка і титули собаки дублюються секретарем внизу диплома на спеціальній відривний смужці для звіту експертизи в рингу.

Опис собаки / Critique

Загальний вигляд General appearance	Голова Head	Зубна система Teeth
Вага/зріст, розмір Weight/Size	Корпус Body	Хвіст Tail
Передні кінцівки Forequarters	Задні кінцівки Hindquarters	Шерсть/Забарвлення Coat/Colour

Рух Gait/Movement	Темперамент Temperament

Коментар Comments

Judge

Signature

<u>Тільки на підставі записів у бланку опису собаки заповнюються всі інші документи рингу.</u>

Після експертизи незалежно від отриманої оцінки і розстановки в рингу власнику собаки обов'язково видається **диплом**, в якому вказані результати експертизи його собаки. За правилами дипломи повинні бути заздалегідь підготовлені організаторами виставки та скріплені з описом собаки. У дипломі обов'язково вказується: № собаки за каталогом, клас, порода, стать, кличка, № родоводу і власник. Ці графи повинні бути заповнені перед виставкою. У рингу секретарем **на підставі відміток в бланку опису собаки** пишеться оцінка і всі титули, присуджені собаці в рингу (якщо вони відзначені в описі). Диплом обов'язково повинен бути підписаний експертом. Також повинне бути вказане місто і дата проведення виставки.

Якщо собака в рингу отримав титули (CAC, R.CAC, CACIB, R.CACIB, BOS, BOB та інш.) і вони вказані в бланку опису тварини, то секретар рингу, також як і диплом, виписує сертифікати титулів. Тільки, на відміну від дипломів, в сертифікатах організатори виставки заздалегідь нічого не заповнюють. Секретар рингу сам вписує:

- кличку собаки (кличка повинна обов'язково відповідати тій, що вказана в дипломі та бланку опису),
- номер собаки за каталогом (вказано в бланку опису та дипломі).
- місце проведення виставки,
- дату проведення виставки.

Потім сертифікат обов'язково підписує експерт і ставиться печатка кінологічного відділення, яке проводить виставку. Без підпису експерта і печатки сертифікат вважається недійсним.

І останній документ, який може видаватися власнику собаки на руки (якщо він отримає відповідний титул), є напрямок в головний ринг для участі в конкурсах на вибір кращого собаки виставки. Даний документ заповнюються секретарем по роботі з документами в разі, якщо собака отримує звання «Кращий бебі породи», «Кращий цуценя породи», «Кращий ветеран породи» і «Кращий представник породи (BOB)» і прямує на конкурси: «Кращий бебі виставки», «Краще цуценя виставки», «Кращий ветеран виставки» і «Кращий в групі FCI ("Бест ін Груп")».

Перший примірник (оригінал) залишається в рингу і здається в комплекті звітних документів по породі, другий примірник (копія) вкладається в папку експонента і видається після експертизи власнику собаки на руки. Зразок направлення можна подивитися в додатку 6.

Таким чином, після закінчення експертизи собаки в рингу власник собаки від секретарів рингової бригади повинен отримати папку з документами. При правильній організації виставки перед початком

експертизи ринг комплектується певною кількістю чистих папок для документів. Секретар рингу зверху на папці пише номер експонента, а в папку вкладаються бланк опису собаки і диплом, а також, якщо собака отримав, сертифікати та направлення на конкурс. Папка з усіма вкладеними документами після експертизи видається власнику собаки на руки.

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Що є основною метою виставок собак?
2. Які ви знаєте за рангом виставки собак?
3. Відповідно до яких документів проводяться національні та міжнародні виставки собак?
4. Які ви знаєте виставкові класи?
5. Яка різниця між виставочними та чемпіонськими титулами? Які титули може отримати собака на виставці?
6. Які ви знаєте правила проведення експертизи на виставці?
7. Якими документами обов'язково повинен бути укомплектований ринг? Як правильно вони заповнюються?

Лабораторно-практичне заняття № 10

Тема: Правила ведення звітності за результатами виставки

Мета заняття: ознайомитись з основними видами звітності за результатами виставки, навчитися складати звіт експертизи в рингу собак однієї породи.

За результатами проведення виставки собак обов'язково ведеться звітність. Весь підсумковий звіт по виставці умовно можна розділити на три етапи:

1. Звіт рингової бригади безпосередньо після закінчення роботи рингу.
2. Звіт експерта.
3. Звіт організатора виставки (кінологічного відділення) перед Головним управлінням КСУ.

1. Обов'язковим документом, який заповнюють секретарі рингової бригади після закінчення експертизи в рингу, **є Бланк зведеного звіту по породі**. Даний документ заповнюється на кожну породу окремо, незалежно від того скільки собак експонувалося в рингу. В даному бланку обов'язково

вказуються прізвище та ініціали експерта і працівників рингової бригади. Далі перераховуються номери по каталогу всіх собак в породі, які отримали оцінку «відмінно» або «велика перспектива», а також перші чотири собаки в рингу, які отримали відмінні оцінки. Вказуються номери всіх собак, які отримали титули. І в кінці пишеться кількість сертифікатів, які були видані в рингу. Зразок Бланка зведеного звіту рингової бригади наведено нижче.

Крім Бланка зведеного звіту багато організаторів вимагають, щоб секретарі виставки також здавали **виписку з каталогу виставки по породі.**

Подібна виписка - це робочий документ розпорядника рингу, який дублює каталог виставки по окремій породі. У даній роздруківці дається перелік експонентів - список учасників по статі і класу в послідовності їх експонування:

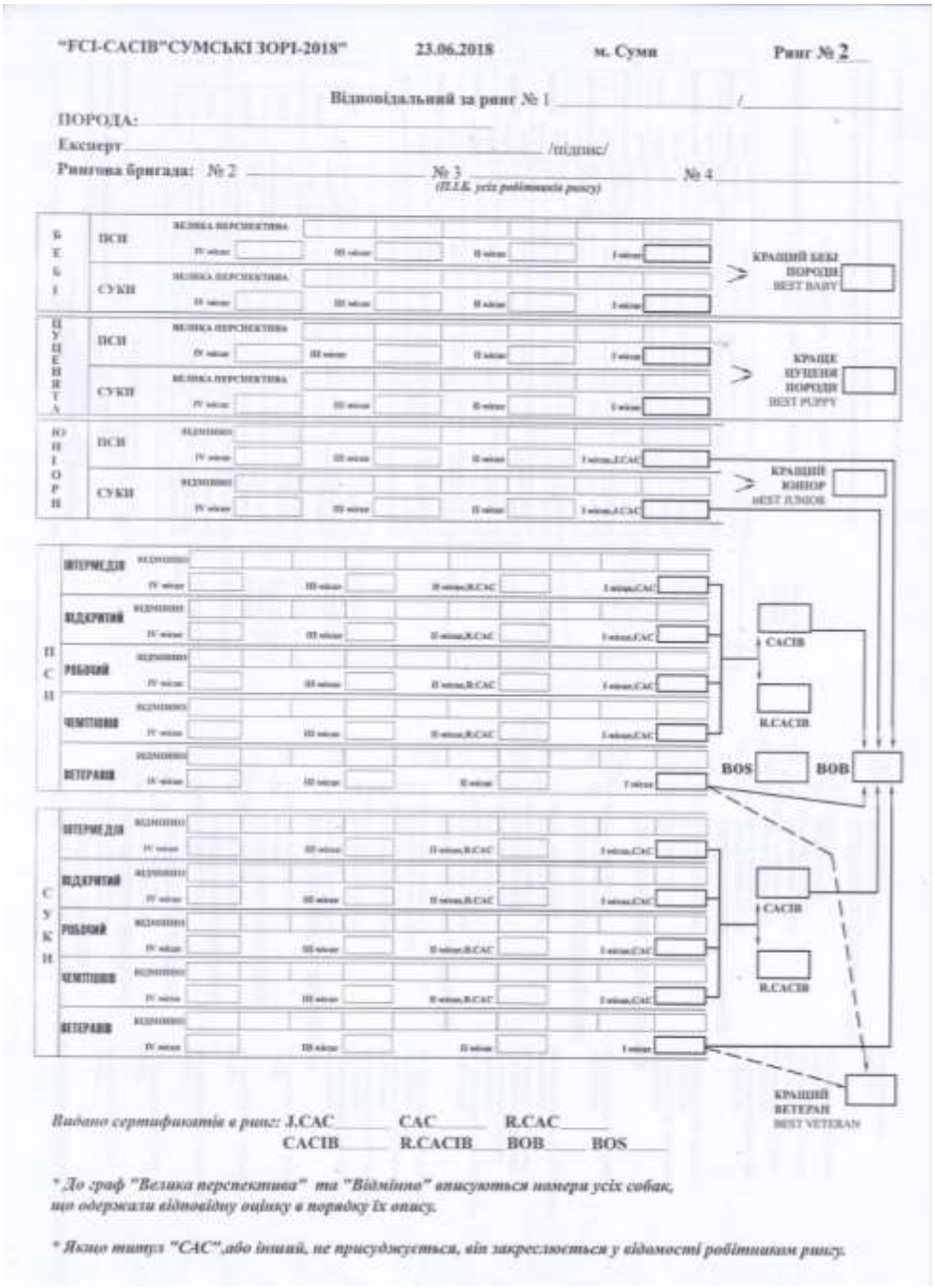
- БЕБІ (пси, потім суки),
- ЦУЦЕНЯТА (пси, потім суки),
- ЮНІОРИ (пси, потім суки),
- ПСИ (послідовно по класах - Проміжний, Відкритий, Робочий, Чемпіонів, Ветеранів),
- СУКИ (послідовно по класах - Проміжний, Відкритий, Робочий, Чемпіонів, Ветеранів).

На підставі даного списку розпорядник рингу запрошує для експертизи собак. Після експертизи розпорядник або секретар рингу в даному документі повинен проставити навпроти запису **кожного собаки оцінку, місце і титул.**

Бланк зведеного звіту рингової бригади, виписка з каталогу, а також описи собак здаються секретарями рингу в оргкомітет виставки після закінчення експертизи в рингу.

2. Спеціальний **звіт судді** (якщо не брати до уваги бланк звіту рингової бригади, який підписує експерт) в даний час на багатьох виставках не є обов'язковим документом. **Звіт судді** на головних виставках КСУ є список собак (на самокопірці) за номером каталогу з виставленими оцінками і титулами проти кожного з них. Цей документ введений спеціально для того, щоб уникнути конфліктних ситуацій, які іноді виникають в рингу при помилці секретаря або некоректній поведінці експонента.

На монопородних виставках (зазвичай це стосується головних виставок, які проводить породний клуб) організатор виставки може попросити експерта скласти звіт про якість поголів'я, яке було продемонстровано на виставці. Тому кожен експерт повинен вміти аналізувати результати експертизи і робити обґрунтовані висновки про рівень розвитку породи в даному регіоні за продемонстрованому в ринзі поголів'ю.

"FCI-САСІВ"СУМСЬКІ ЗОРІ-2018" 23.06.2018 м. Суми Ринг № 2

Відповідальний за ринг № 1 _____ /_____

ПОРОДА: _____

Експерт _____ /підпис/

Рингова бригада: № 2 _____ № 3 _____ № 4 _____

(П.І.Б. усіх робітників рингу)

БЕБІ — ПСИ, СУКИ — ВЕЛИКА ПЕРСПЕКТИВА — КРАЩИЙ БЕБІ ПОРОДИ BEST BABY

ЩЕНЯТА — ПСИ, СУКИ — ВЕЛИКА ПЕРСПЕКТИВА — КРАЩЕ ЩЕНЯ ПОРОДИ BEST PUPPY

ЮНІОРИ — ПСИ, СУКИ — ВІДМІННО — КРАЩИЙ ЮНІОР BEST JUNIOR

ПСИ — ІНТЕРМЕДІЯ, ВІДКРИТИЙ, РОБОЧИЙ, ЧЕМПІОНИ, ВЕТЕРАНИ — ВІДМІННО

СУКИ — ІНТЕРМЕДІЯ, ВІДКРИТИЙ, РОБОЧИЙ, ЧЕМПІОНИ, ВЕТЕРАНИ — ВІДМІННО

САСІВ

R.САСІВ

BOS BOB

КРАЩИЙ ВЕТЕРАН BEST VETERAN

Видано сертифікатів в ринг: J.CAC_____ CAC_____ R.CAC_____

САСІВ_____ R.САСІВ_____ BOB_____ BOS_____

** До граф "Велика перспектива" та "Відмінно" вписуються номери усіх собак, що одержали відповідну оцінку в порядку їх опису.*

** Якщо титул "CAC",або інший, не присуджується, він закреслюється у відомості робітником рингу.*

Звіт судді повинен містити наступну інформацію:

1. Короткий відгук про організацію роботи рингу і рингової бригади.

2. Структурний аналіз поголів'я: кількість собак, експонованих в кожному класі, розподіл собак за якісним рівнем (кількість або відсоток тварин, які отримали певні оцінки).

3. Якщо були дискваліфікації собак, то вказуються причини.

4. Описуються основні позитивні характеристики анатомічної будови тварин, які можна відзначити у експонованому поголів’ї.

5. Вказуються найбільш типові недоліки екстер'єру, найчастіше відмічені при описі собак.

6. Аналізується розстановка призерів рингу і обґрунтовується вибір переможця (ців) класу (ів) і кращого представника породи.

7. По можливості на основі аналізу поголів'я висловлюються побажання щодо поліпшення племінної якості собак.

3. Правила ведення звітності за результатами виставки, тобто опис всієї документації, що здається в головне управління КСУ, вказується в Положенні о виставках.

При відсутності, на момент подачі звіту по виставці, документів (експортних родоводів для іноземних громадян, № UKU для членів КСУ) на собак які отримали титули на виставці - титули анулюються.

Другі екземпляри аркушів описів собак, контрольні каталоги, звіти рингових бригад і інша рингова документація повинна зберігатися в архіві організації, відповідальної за проведення виставки. **Мінімальний термін зберігання - 3 роки.**

У разі заборони на участь у виставках окремих осіб за вчинені ними порушення, виставкова комісія КСУ повідомляє про це всім відділенням КСУ і організаціям, що входять до складу МКФ. Результати собак, що належать порушникам, отримані на виставках після оголошення заборони, анулюються.

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Які положення регламентують діяльність судді в системі КСУ і МКФ?
2. Які ви знаєте основні права і обов'язки судді по породі?
3. Хто є головною відповідальною особою в рингу?
4. Що входить в основні поняття процедури суддівства на виставках КСУ?
5. Яка звітність здається ринговою бригадою після закінчення експертизи в рингу?
6. Що повинен обов'язково вказати суддя в своєму звіті, аналізуючи експоноване поголів'я собак в рингу?
7. У яких випадках можуть бути анульовані титули, видані собакам на виставці?

Лабораторно-практичне заняття № 11

Тема: Генетичні основи селекції собак. Завдання з генетики

Мета заняття: навчитися аналізувати генотип собаки за простими менделівськими ознаками.

У завданнях з генетики використовується загальноприйнята символіка. Схрещування позначається **x**, материнський організм - ♀ - символом планети Венера (дзеркало Венери), батьківський - ♂ - символом планети Марс (щит і спис Марса).

При написанні схеми схрещування на перше місце ставиться генотип материнської особини, на друге - батьківській (знаки ♀, ♂ можна опустити). Батьківські організми, взяті для схрещування, позначаються латинською буквою **P** (parenta - батьки). Потомство, отримане в результаті схрещування особин, що розрізняються спадковими ознаками, називається **гібридами**, а сукупність таких гібридів - **гібридним поколінням**. Гібридне потомство позначається латинською буквою **F** (filii - діти) з цифровим індексом, який відповідає порядковому номеру даного покоління: **F1, F2, F3, ..., Fn**.

Гени, які зумовлюють розвиток тієї чи іншої ознаки, прийнято позначати літерами латинського алфавіту. Домінантні гени позначаються великими літерами, рецесивні - малими. Наприклад, домінантний ген чорного забарвлення - **B,** рецесивний ген коричневого забарвлення - **b.** У кожного організму в нормі ці задатки парні: один він отримує з гаметою від матері, інший - від батька.

Кожен з генів пари називається алельним. Неалельні гени визначають різні ознаки (колір шерсті і довжина шерсті). Неалельні гени позначаються різними літерами алфавіту. Наприклад**, A і B.**

У гаметі завжди знаходиться один ген з кожної пари алельних генів. Зазвичай гамети **(G)** позначаються кружечком, всередину якого вписуються відповідні буквені позначення генів: **A, B, aB або ABC.**

При написанні генотипів домінантні гени кожної алелі пишуться на першому, а рецесивні - на другому місці.

Генотип можна записувати в генному **(AA, Aa, aa; AABB, AaBb і т.д.)**

A A a A B A B

і в хромосомному (=, =, =; = =, = = і т.п.) виразах.

A a a A B a b

Під поняттям *генотип* в задачах зазвичай мається на увазі пара (або пари) алельних генів, що контролюють дану фенотипічну ознаку.

Умова завдання для вирішення записується у вигляді таблички, де вказуються гени, контрольовані ними ознаки і генотипи, або у вигляді схеми схрещування, в якій наведено або генотипи, або фенотип всіх згаданих в завданні особин.

Для закріплення навчального матеріалу по темі необхідно вирішити нижченаведені завдання з генетики собак. Рішення проілюструвати у вигляді таблиці (решітка Пеннета) або схеми схрещування.

Завдання 1. У собак довга шерсть (l) рецесивна по відношенню до короткої (L). Спарували двох німецьких вівчарок. Як пес, так і сука мали стандартну коротку остьову шерсть. У приплоді кілька цуценят народилися довгошерстими. Поясніть, чому це можливо.

Завдання 2. Довгошерсту суку з хвилястою шерстю спарували з таким же довгошерстим псом, але не з хвилястою, а прямою шерстю. У батька даного пса шерсть була прямою, а у матері - хвилястою. Які цуценята можуть вийти від даної в'язки, якщо відомо, що ген прямої шерсті (W) домінує над геном хвилястої (w)?

Завдання 3. У собак чорне забарвлення (B) домінує над коричневим (в), брудастість (R) домінує над короткошерстістю (r), висяче вухо (H) над стоячим (h). Визначте, скільки гамет і яких типів утворює:

а) чорний, брудастий, з висячими вухами, гетерозиготний за всіма ознаками пес;

б) чорна, короткошерста, зі стоячими вухами, гетерозиготна за забарвленням шерсті сука.

Завдання 4. У собак чорний колір шерсті домінує над кавовим, а коротка шерсть над довгою. Обидві пари генів знаходяться в різних хромосомах. Заводчик купив пса чорного забарвлення з короткою шерстю і хоче бути впевнений, що він не несе генів кавового кольору і довгу шерсть. Яку суку за фенотипом і генотипом треба підібрати для схрещування, щоб перевірити генотип купленого собаки?

Завдання 5. У німецької вівчарки зонарно-сірий окрас (**ag**) домінує над чепрачним (**aw**) і чорним (**a**), Чепрачний є рецесивним по відношенню до зонарно-сірого і домінантним по відношенню до чорного, чорний повністю рецесивний (**ag> aw> a**).

Пса зонарно-сірого забарвлення два рази спаровували з зонарно-сірими суками, два рази з чепрачною і один раз з чорною сукою. Сука №1 зонарно-сірого забарвлення ощенилася такими же за окрасом цуценятами, у суки №2 зонарно-сірої два цуценя з восьми народилися чепрачними, інші - зонарні;

суки № 3 і 4 чепрачного забарвлення ощенилися кожна п'ятьма цуценятами, два з яких чепрачні, але у суки № 3 інші цуценята зонарно-сірі, а у суки № 4 - два зонарно-сірі і одне чорне; у суки № 5 чорного забарвлення половина щенят чорних, а половина зонарно-сірих.

Які генотипи у пса і у всіх п'яти сук (написати формули за геном Агуті)?

Завдання 6. Вважається, що два набори генів управляють забарвленням лабрадор-ретривера. Гени локусу **B** відповідають за синтез чорного (**B**) або коричневого (**b**) пігменту (шоколадне забарвлення). Гени локусу **E** відповідають за розподіл цих пігментів. Алель **E** сприяє поширенню чорного або коричневого пігменту по всьому тілу собаки. Алель **e** перешкоджає їх синтезу у шерстному покриві. Собаки з генотипом **ee** - палеві. Формування забарвлення собаки залежить від присутності обох пар генів. Також звертаємо увагу, що в породі за стандартом собаки палевого забарвлення обов'язково повинні мати чорну пігментацію мочки носа.

Від двох планових в'язок коричневого пса з чорної сукою в обох приплодах народилися чорні і палеві (жовті) цуценята. Який генотип у обох батьків і яке розщеплення за окрасом (за фенотипом і за генотипом) можливо у виводку від такої в'язки?

Лабораторно-практичне заняття № 12
Тема: Споріднене спаровування. Розрахунок коефіцієнта інбридингу

Мета заняття: навчитися аналізувати родоводи на предмет виявлення спорідненого спаровування собак, правильно записувати його шляхом позначення рядів предків; оволодіння технікою обчислення коефіцієнта інбридингу за формулою С.Райта, використання отриманих при розрахунку даних для характеристики генетичних змін, що відбуваються при спорідненому спаровуванні.

При вивченні родоводу, в ньому можна зустріти повторення клички однієї і тієї ж тварини як в материнській, так і в батьківській його половині. Це свідчить про те, що у матері і батька пробанда (досліджуваної особини) був загальний предок, тобто вони перебували між собою у споріднених стосунках.

Парування тварин, які перебувають у споріднених стосунках, називається **спорідненим спарюванням або інбридингом**. Основна мета інбридингу - збереження спадкових особливостей того чи іншого видатного

предку. Головна вимога до інбридингу - його спрямованість. Інбридинг потрібно проводити тільки на певну видатну тварину.

Ступінь споріднення тварин визначають за родоводом. Інбридинг на одного предка (в родоводі повторюється один предок) називається ***простим***, а на двох і більше предків - ***складним або комплексним***.

За родоводом можна легко встановити, споріднені між собою спаровувані тварини чи ні і який ступінь цієї спорідненості.

Для швидкого знаходження повторюваних кличок (предків) в родоводі їх позначають одним і тим же знаком (*, ^ і т.п.) або ж підкреслюють кольоровим олівцем одного кольору.

У практиці розведення тварин зустрічаються різні ступені інбридингу, які мають абсолютно різні біологічні наслідки: мати х син; дочка х батько; сестра х брат; тітка х племінник і т.п.

Щоб в родинному спаровуванні легше було орієнтуватися і привести його у систему, німецький вчений **А. Шапоруж** (1909) запропонував наступний спосіб обліку інбридингу:

- всі ряди предків в родоводі позначають римськими цифрами в порядку зростання від батьків пробанда до більш віддалених предків, тобто I - ряд батьків; II - ряд бабок і дідів і т.д .;

- записують римськими цифрами ті ряди предків, в яких повторно зустрічається той же предок. При записи спорідненого спаровування на цього предка першою пишуть римську цифру, що позначає ряд предків, в якому він зустрічається в материнській (лівій) половині родоводу. Потім ставлять тире, що означає лінію, яка ділить родовід на ліву (материнську) і праву (батьківську) половини. Після тире пишуть римську цифру, яка вказує ряд, в якому цей же предок знаходиться в батьківській половині родоводу.

У сучасному собаківництві, враховуючи, що родоводи собак пишуть вертикально, інбридинг зазвичай прийнято записувати в зворотному порядку: ***спочатку по батьківській, потім через риску по материнській стороні родоводу.*** Також часто ряди предків можуть позначати арабськими цифрами.

Наприклад, запис II - III означає, що загальний предок зустрічається в батьківській половині родоводу в другому ряду предків, а в материнській - в третьому.

Якщо загальний предок в материнській або батьківській половині родоводу зустрічається кілька разів, то пишуть розділені комою римські цифри, що позначають ряди, в яких він зустрічається в батьківській половині родоводу, а потім (після тире) римські цифри, що означають ряди, в яких він же зустрічається в материнській половині родоводу. Так, запис III,III - IV,V свідчить про те, що у пробанда загальний предок зустрічається в батьківській

половині родоводу двічі в третьому ряді, а в материнській - в четвертому і п'ятому рядах.

У тому випадку, якщо загальний предок зустрічається тільки в одній половині родоводу, а в іншій його немає, під час запису з того боку (від тире), де немає цього загального предка, ставлять нуль, а з іншого - цифри, що вказують ряди предків, в яких він зустрічається.

Запис 0 - II,III означає, що шляхом спорідненого спаровування був отриманий не пробанд (його мати і батько не мають спільних родичів), а один з батьків (зокрема - мати).

При аналізі родоводів слід чітко уявляти положення в них загального предка (його місце в родоводі) при різних ступенях спорідненості, ***так як не можна говорити про родинне спаровування взагалі, а необхідно вказувати його конкретні міри, що мають різний вплив на потомство в силу своєї генетичної неоднозначності.***

Розглянемо облік і визначення ступеня спорідненості на прикладі собаки Альфи:

Альфа

О. Антей	ОО. Алекс ^	ООО. Pio *
		МОО. Ада +
	МО. Пальма	ОМО. Майор
		ММО. Пижма
М. Лада	ОМ. Алекс ^	ООМ. Pio *
		МОМ. Ада +
	ММ. Поллі	ОММ. Рекс
		МММ. Ада +

У родоводі собаки Альфи спільним предком є пес Алекс, який знаходиться в другому ряду предків, як в материнській половині родоводу, так і в батьківській. Інбридинг на Алекса записується так: II - II, тобто тісний інбридинг.

Другим повторюваним предком в родоводі буде сука Ада, яка зустрічається двічі в третьому ряді з боку матері і один раз в третьому ряді з боку батька. Але з огляду на те, що Ада є матір'ю вже врахованого предка Альфи (пробанда) пса Алекса, її окремо в цьому поєднанні (тобто через Алекса) не враховують, так само як і батька Алекса - Pio (вони вже були враховані в Алексі). Але з родоводу видно, що Ада ще є матір'ю Поллі і через неї передає свої гени пробанду (тобто Альфі).

У зв'язку з цим її слід врахувати в новому поєднанні як мати Поллі і Алекса, тобто III - III (помірний інбридинг).

Спосіб обліку родинних спаровувань по Шапоружу простий, зручний, наочний, дозволяє швидко орієнтуватися в наявності інбридингу за родоводом і встановити його ступінь. Але він не дає кількісної характеристики ступенів інбридингу.

Одне з генетичних наслідків інбридингу - наростання гомозиготності за багатьма генами. Спираючись на це положення, американський вчений С.Райт (1921) запропонував метод кількісного обліку ступеня інбридингу шляхом обчислення коефіцієнта інбридингу. Д.А. Кисловський формулу дещо видозмінив і коефіцієнт наростання гомозиготності (F) розраховується:

$$F = \sum[(1/2)^{n+n_1-1} \times (1+fa)] \times 100\%$$

де F - коефіцієнт інбридингу;

n і n1 - ряди, де зустрічається спільний предок в материнській і батьківській половині родоводу;

fa - коефіцієнт інбридингу, розрахований для загального предка.

Коефіцієнт інбридингу показує найбільш ймовірні середні шанси на зростання у пробанда (особи, для якої розраховується інбридинг) гомозиготності за генами, наявними у предка, на якого здійснюється родинне спаровування.

Висновок формули Райта заснований на наступних біологічних закономірностях: при мейозі число хромосом в гаметах зменшується вдвічі, а при заплідненні зигота отримує половину хромосом від матері і від батька. Імовірність передачі генів від батьків і більш віддалених предків до нащадків, таким чином, наступна: від батьків ½, від дідів і бабок $(1/2)^2 = 1/4$, від прадідів і прабабок $(1/2)^3 = 1/8$ і т.д. Імовірність зустрічі у пробанда однакових генів загального предка дорівнює добутку ймовірностей в материнській і батьківській частинах родоводу, тобто $(1/2)^n \times (1/2)^{n1} = (1/2)^{n+n1}$.

При визначенні значень n і n^1 відлік рядів предків починають від батьківського ряду. Першим рядом (n=1) вважається батьківський, другим (n=2) - прабатьківський, третій (n = 3) - прапрабатьківський і т.д.

Для полегшення роботи з обчислення F зручно користуватися такими даними.

Різні ступені $^1/_2$ для обчислення коефіцієнта інбридингу

$(1/2)^1 = 0,5$
$(1/2)^2 = 0,25$
$(1/2)^3 = 0,125$
$(1/2)^4 = 0,0625$
$(1/2)^5 = 0,03125$
$(1/2)^6 = 0,015625$
$(1/2)^7 = 0,0078125$
$(1/2)^8 = 0,00390625$
$(1/2)^9 = 0,001953125$
$(1/2)^{10} = 0,0009765625$

Згідно Д.А. Кисловського інбридинг вважається дуже тісним при коефіцієнті 25% і більше; тісним (близьким) - від 12,5% до 25%; помірним - 2,5 - 6,5%; віддаленим - менше 2,5%.

Приклад 1: Розрахувати коефіцієнт інбридингу для собаки Вести.

Веста	Пират	**Пілот**	Девон
			Риана
		Асоль	Акбар
			Ласта
	Варта	Мухтар	Оркан
			Холлі
		Кора	**Пілот**
			Айка

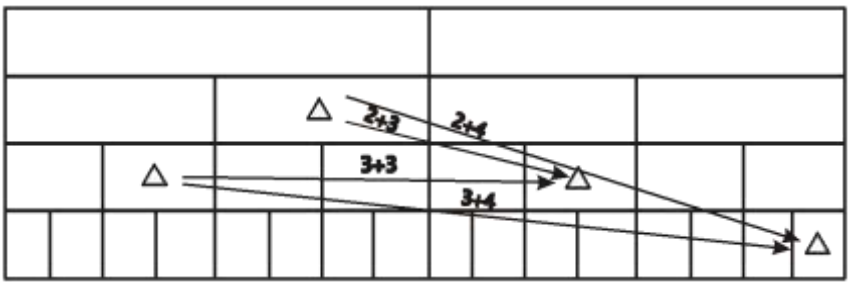
В материнської половині родоводу загальний предок Пілот зустрічається в III ряду, а в батьківській - у II. Підставивши відповідні значення в формулу, отримаємо:

$F = (1/2)^{3+2-1} = (1/2)^4 = 0{,}0625$, або 6,25%

Тобто це означає, що при даному ступені родинного спаровування у поколінні, до якого належить собака Веста, гомозиготність зросла в порівнянні з вихідним поколінням в середньому на 6,25%.

При аналізі родоводу виявляють наявність загального предка в материнській і батьківській його частинах і визначають, в якому ряду він розташований. Якщо загальний предок повторюється в родоводі багаторазово, враховуються всі попарні (у правій і лівій половинах родоводу) поєднання його положень (приклад 2, див. схему).

Схема для розрахунку коефіцієнта інбридингу

Окремо для кожної пари розраховують коефіцієнт, після чого підсумовують отримані значення. Розрахунок прикладу, наведеного в схемі, здійснюється за такими етапами:

1) для II - IV $\left(\frac{1}{2}\right)^{2+4-1} = \left(\frac{1}{2}\right)^{5} = 0{,}03125$

2) для II - III $\left(\frac{1}{2}\right)^{2+3-1} = \left(\frac{1}{2}\right)^{4} = 0{,}06250$

3) для III - III $\left(\frac{1}{2}\right)^{3+3-1} = \left(\frac{1}{2}\right)^{5} = 0{,}03125$

4) для III - IV $\left(\frac{1}{2}\right)^{3+4-1} = \left(\frac{1}{2}\right)^{6} = 0{,}0015625$

Разом: 0,1265625

Підсумовування показує, що коефіцієнт інбридингу в прикладі дорівнює 0,1265625, або 12,66%. Коефіцієнт інбридингу зростає, якщо загальний предок сам отриманий із застосуванням спорідненого спаровування. В цьому випадку для нього окремо розраховується коефіцієнт інбридингу fa і розрахунок робиться за загальною формулою з використанням значення (1 + fa).

Завдання. Зробити запис ступеня споріднення по Шапоружу, а також розрахувати коефіцієнт інбридингу по Райту відповідно наданому родоводу собаки.

CERTIFIED PEDIGREE

Кличка **№ родоводу**
Порода **Стать**

<table>
<tr><td rowspan="8"></td><td rowspan="4"></td><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="4"></td><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="8"></td><td rowspan="4"></td><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="4"></td><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td></td></tr>
</table>

Інбридинг (по Шапоружу): (обов‘язково вказати кличку предка, на якого пробанд інбреден)
Коефіцієнт інбридингу F =

Лабораторно-практичне заняття № 13

Тема: Оцінка племінних якостей собак

Мета заняття: вивчити основні критерії відбору племінних собак; ознайомитися з правилами та основними принципами організації племінного огляду, кьорунгу і ZTP.

Цілеспрямований відбір з обов'язковою перевіркою плідників за якістю потомства і індивідуальний підбір є основними засобами і прийомами племінної роботи при чистопородному розведенні собак. Однією з головних задач при відборі тварин є визначення їх племінної цінності. Іншими словами, ми відбираємо собак, що відповідають стандарту породи і здатних дати таке ж потомство. Відбір проводиться за певними критеріями, які докладно описані в лекції № 26.

Відповідно до Племінного положення племінну роботу контролюють відділення і колективні члени КСУ. Саме регіональні відділення відповідають за первинний відбір собак і допуск їх до племінного розведення. **Документом, який підтверджує, що собака відповідає всім критеріям відбору та допущена до племінного розведення, є Племінний сертифікат.** Племінний сертифікат повинен видаватися на підставі успішного проходження собакою всіх етапів племінного огляду.

Племінний огляд - це зоотехнічний захід, основним завданням якого є відбір собак для племінного розведення. Організовує племсмотр первинне відділення КСУ відповідно до Положення про племінний огляд КСУ. На відміну від виставки на племогляді собакам, не присвоюються титули. Часто племогляди організовуються у формі регіональної виставки, де експертиза собак проводиться за класами аналогічно сертифікатним виставкам, і собакам видаються дипломи. За результатами племінного огляду в регіональному відділенні КСУ виписується племінний сертифікат, який вважається дійсним протягом одного року з моменту його отримання або продовження.

За правилами племінний огляд складається з декількох частин:

1. Перевірка документів та ідентифікація собаки.

Власник собаки перед племоглядом повинен надати наступні документи:

- родовід, визнаний МКФ, і зареєстрований в племінній книзі КСУ;

- диплом з сертифікатної виставки, отриманий собакою в поточному році, для сук з оцінкою не нижче «дуже добре», для псів - «відмінно»;

- для собак службових (рекомендовано) і мисливських порід диплом або сертифікат про успішну здачу робочого випробування (по одному з видів випробувань, визнаних КСУ);

- медичний висновок про відсутність дисплазії тазостегнових суглобів і інших спадкових захворювань, характерних для породи, згідно норм FCI. З огляду на те, що цей критерій відбору чітко не обговорений в чинному племінному положенні КСУ і проводити подібні обстеження на даний момент проблематично для більшості власників собак, дана вимога, на жаль, виконується тільки в деяких монопородних клубах.

Ідентифікація собаки проводиться за допомогою перевірки відповідності таврованого номера або коду мікрочіпа цифровому коду, зазначеного в родоводі тварини.

2. Перевірка психіки.

Відповідно до Племінного положення КСУ в племінній роботі можна використовувати тільки здорових, псів і сук які відповідають вимогам стандарту породи, з міцною нервовою системою. Тому перевірці психіки на племогляді підлягають собаки всіх порід. Для собак не службових порід перевірка проводиться протягом усього племінного огляду в процесі проведення інших заходів. Для собак службових порід обов'язково повинні проводитися спеціальні тести, які обумовлюються для кожної породи окремо.

Стандартними тестами є:

- відношення до пострілу (перевірка сили нервової системи на сильний звуковий подразник);

- соціальна адаптація;

- перевірка безстрашності і бажання боротьби (робота собаки з помічником з захисту).

3. Взяття основних промірів і зважування собаки.

4. Опис екстер'єру собаки (оцінка в русі та огляд в стійці).

5. Фотографування.

Вищою формою племінного відбору є ***кьорунг або ZTP - комплексний племінний тест.*** Відповідно до Положення про кьормайстрів і суддів ZTP в КСУ кьорунг проводиться для породи німецька вівчарка, ZTP - для порід доберман, ротвейлер, різеншнауцер, німецький боксер. Відбір і допуск до племінного розведення на даних заходах може здійснювати тільки фахівець, який має звання ***кьормайстра або судді ZTP***. Організовують ці заходи тільки Національні монопородні клуби.

Для різних порід собак перевірка психіки може дещо відрізнятися. Також відрізняється і форма звітності, особливо форма опису екстер'єру собаки.

Контрольні питання:

1. Що розуміється під племінною роботою в тваринництві?
2. Які основні елементи племінної роботи можна виділити в собаківництві?
3. Що мається на увазі під відбором в племінній роботі?
4. Які ви знаєте основні критерії відбору в племінне розведення в собаківництві?
5. Як проводиться відбір собак за робочими якостями?
6. На якому зоотехнічному заході проводиться основний відбір і допуск собак в племінне розведення?
7. Що означає оцінка за походженням і оцінка за якістю потомства?
8. Які собаки відповідно до Племінного положення КСУ допускаються до племінного розведення?
9. З якого віку допускаються до в'язки собаки різних порід?
10. Яку оцінку за екстер'єр повинен мати собака для допуску в племінне розведення?
11. Перерахуйте основні заходи племінного огляду?
12. Чим відрізняється племінної огляд від кьорунгу?

Лабораторно-практичне заняття № 14

Тема: Форми племінного обліку в собаківництві

Мета заняття: ознайомитись з формами племінного обліку в собаківництві, вивчити інформаційний зміст племінних документів.

Племінну роботу контролюють регіональні відділення та колективні члени . Родоводи, метрики цуценят (щенячкі), племінні карти сук, інші племінні документи єдиного зразка, виготовлені в КСУ, **видають тільки відділення КСУ, які зареєстровані як юридичні особи, з правом фінансової діяльності.**

Племінний облік - це комплекс документів, в які регулярно по кожній тварині записують відомості про народження, родоводів, розвиток, відтворювальні здатності та робочі якості. Для ведення племінного обліку кожній тварині присвоюється індивідуальний номер, який записується в кожну облікову форму.

Ведення племобліку дозволяє контролювати племінні ресурси і є обов'язковою умовою організації селекції собак.

Племінна Книга КСУ є головним документом племобліку і основою племінного розведення собак КСУ в Україні, фіксує народження цуценят породних собак КСУ, а також реєстрацію імпортованих собак. Заповнює племкнигу, а також відповідно до реєстрації метрики в племінній книзі виготовляє родоводи Головне управління КСУ. За первинний племінний облік відповідають регіональні відділення КСУ.

З певними племінними документами безпосередньо працює заводчик. Тому кожен власник племінного заводу повинен знати, які документи і на якому етапі племінного розведення обов'язково повинні оформлятися. В іншому випадку, цуценята, отримані від двох племінних собак, але при неправильно оформленій в'язці, можуть не отримати родоводи і зможуть реалізовуватися тільки як не племінні тварини без документів.

Реєстрація в’язок і приплодів

1. До в'язки, заводчик пред'являє в своє відділення наступні документи на собаку, яку планує в'язати: родовід, племінний сертифікат, племінну карту. Як дозвіл йому видається направлення на в'язку. В направлення вписуються всі обумовлені з власником пса умови розрахунку за в'язку, які завіряються підписами обох сторін.

Кінологічна спілка України

НАПРАВЛЕННЯ НА ПАРУВАННЯ

№..... От «___»_____200___

Порода_____

пес сука

Кличка_____ Кличка_____

№ родоводу_____ № родоводу_____

Власник_____ Власник_____

Адреса_____ Адреса_____

_____ _____

М. П. **Підпис керівника породи** _____

Оплата за парування узгоджена в формі _____

Підпис власника пса_____ Підпис власника суки_____

Парування відбулося _____ Розрахунок за парування проведений _____

(підпис власника пса)

Своїм підписом я підтверджую, що ознайомився із Політикою конфіденційності Міжнародної Кінологічної Федерації, а також даю свою згоду на збір, обробку, зберігання, використання, передачу та поширення моїх персональних даних та інформації про моїх собак Всеукраїнською громадською організацією «Кінологічна Спілка України» та Міжнародною Кінологічною Федерацією в обсязі та у межах, передбачених Політикою конфіденційності Міжнародної Кінологічної Федерації та Законом України «Про захист персональних даних».

2. На момент актування цуценят заводчик здає документи у відділення КСУ, в якому перебуває на обліку:

- оригінал направлення на в'язку;
- копії родоводів батьків цуценят;
- копії сертифікатів і дипломів, що підтверджують титули, звання і робочі випробування плідників;
- документ – який підтверджує розрахунок з власником пса (плідника).
- копію племінного сертифікату суки і копію племінного сертифікату пса (якщо він проживає на території України);
- копію договору оренди (якщо собака знаходиться в оренді, додаток 5);
- оригінал племінної карти суки (інструкція щодо заповнення в додатку 1).

3. У відділенні КСУ і в кожному розпліднику ведеться книга обліку в'язок і пологів. Книга повинна бути прошнурована і пронумерована. Запис у книзі в'язок і пологів проводиться строго по датах в'язок.

Актування приплодів
(Племінне положення КСУ)

Реєстрація усіх приплодів, отриманих від племінної суки, в базі даних КСУ є обов'язковою.

Уся документація для реєстрації приплоду (метрики цуценят, карта реєстрація приплоду, реєстри) заповнюються **виключно в друкованому вигляді.**

Таврування чи чипування усіх цуценят є обов'язковим.

Актування приплодів здійснюється:

- для великих та середніх порід – ***не раніше 45-ти днів з моменту народження цуценят;***

- для малих порід – ***не раніше 60-ти днів з моменту народження цуценят.***

З моменту видачі метрик цуценят на підставі наданих заводчиком документів, повну відповідальність за належне оформлення та передачу вказаних документів у ГУ КСУ несе керівник місцевого осередку, КЦ КСУ чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу.

Актувати приплоди мають право особи, які мають зоотехнічну чи кінологічну освіту та/або є експертами КСУ/МКФ з цієї породи, або досвідчені кінологи, призначені керівництвом місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу.

Карта реєстрації приплоду має бути передана до ГУ КСУ не пізніше, ніж через 3 місяці після народження цуценят.

Усі приплоди, народжені протягом календарного року, мають бути зареєстровані осередком не пізніше 31 березня наступного календарного року.

Метрики цуценят видаються на усіх цуценят, які пройшли актування.

Імена усіх цуценят у приплоді мають починатися на одну літеру (латиницею). Довжина імені не має перевищувати 20 знаків, враховуючи пробіли.

Використання одних і тих же слів у кличках різних цуценят одного приплоду забороняється.

Заводська приставка вказується у кличках тих цуценят, які народжені після дати реєстрації заводської приставки в МКФ.

Категорично заборонено видавати метрики цуценят, якщо приплід не був проактований належним чином із обов'язковою ідентифікацією

(таврування чи чипування) та дотриманням усіх правил та процедур, вказаних у цьому Положенні.

Забороняється реєстрація окремих цуценят з приплоду.

На цуценят, у яких виявлені недоліки/вади, вказані в стандарті відповідної породи як підстави для дискваліфікації, будь-які анатомічні аномалії (наприклад глухота, сліпота, альбінізм, заяча губа, вовча паща, заворот/виворот повіка, залом хвоста (крім порід, у яких він допускається стандартом), брахидактилія, аномалії будови черепа, хребта, кінцівок та ін.), а також забарвлення та типи шерсті, які не відповідають стандарту породи, **видаються метрики з відміткою «Не для племінного розведенн**я».

Ідентичну відмітку місцевий осередок КСУ, КЦ КСУ чи організація кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, зобов'язані зробити в карті реєстрації приплоду.

При виявленні у одного або декількох цуценят під час актування приплоду тимчасових недоліків/вад, які можуть бути виправлені в процесі росту собаки, в метрику цуценяти вноситься запис «КОНТРОЛЬ». Якщо при оформленні родоводу цей недолік/вада вже виправлений/а, може бути виданий родовід без відміток. Для цього для оформлення родоводу до оригіналу метрики цуценяти необхідно додати письмове підтвердження місцевого осередку КСУ, КЦ КСУ чи організації, з якою у КСУ підписана угода про партнерство, де перебуває на обліку заводчик або власник цуценяти, що недолік/вада вже виправлений/а, запис «КОНТРОЛЬ» може бути знятий та це цуценя може отримати родовід без відміток.

Якщо недолік/вада не виправлений/а – родовід видається з відміткою «Без права племінного розведення».

В метрики цуценят, чиї батьки мають неповні (реєстрові) (менше двох поколінь) родоводи, осередок зобов'язаний проставити відповідний штамп.

Чипування та таврування

Усі собаки в системі КСУ обов'язково повинні бути чипованими та/або мати тавро. Рекомендується використовувати обидва засоби ідентифікації одночасно для спрощення процедури ідентифікації у випадку втрати чипу чи неможливості прочитати тавро.

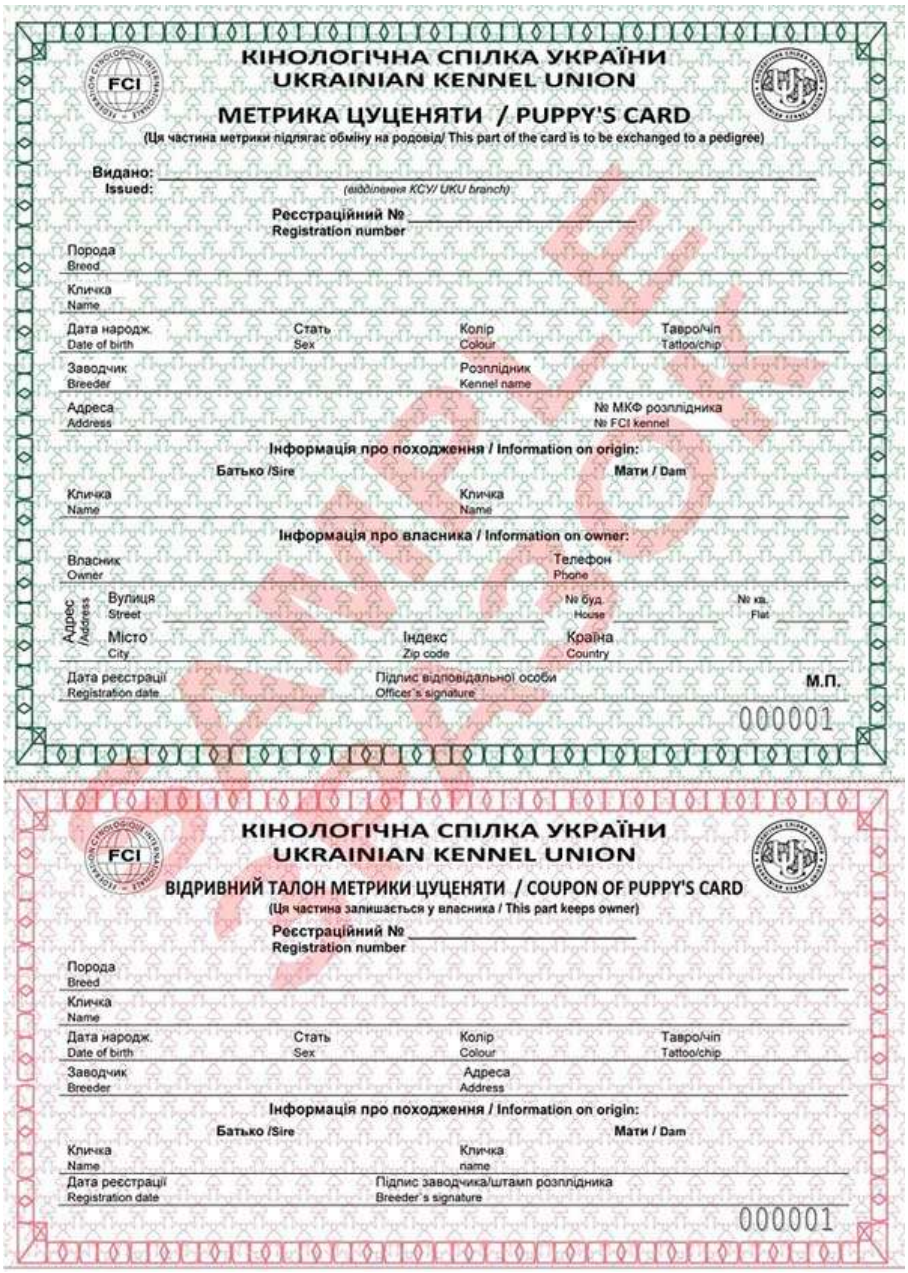
Тавро ставиться у вусі чи паху собаки.

Кожен місцевий осередок КСУ чи КЦ КСУ, чи організація кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та

взаємодопомогу, мають свій унікальний код тавра. Для отримання коду тавра заповнюється заява на реєстрацію/перереєстрацію коду тавра в ГУ КСУ.

При експорті до іншої країни собака в обов'язковому порядку повинен бути чипований та номер чипу має бути вдрукований в експортний родовід.

Оформлення та видача документів про походження

КІНОЛОГІЧНА СПІЛКА УКРАЇНИ
UKRAINIAN KENNEL UNION
FCI
МЕТРИКА ЦУЦЕНЯТИ / PUPPY'S CARD
(Ця частина метрики підлягає обміну на родовід/ This part of the card is to be exchanged to a pedigree)
Видано: Issued:
(відділення КСУ/ UKU branch)
Реєстраційний № Registration number
Порода Breed
Кличка Name
Дата народж. Date of birth
Стать Sex
Колір Colour
Тавро/чіп Tattoo/chip
Заводчик Breeder
Розплідник Kennel name
Адреса Address
№ МКФ розплідника № FCI kennel
Інформація про походження / Information on origin:
Батько /Sire
Мати / Dam
Кличка Name
Кличка Name
Інформація про власника / Information on owner:
Власник Owner
Телефон Phone
Адрес /Address
Вулиця Street
№ буд. House
№ кв. Flat
Місто City
Індекс Zip code
Країна Country
Дата реєстрації Registration date
Підпис відповідальної особи Officer`s signature
М.П.
000001
КІНОЛОГІЧНА СПІЛКА УКРАЇНИ
UKRAINIAN KENNEL UNION
FCI
ВІДРИВНИЙ ТАЛОН МЕТРИКИ ЦУЦЕНЯТИ / COUPON OF PUPPY'S CARD
(Ця частина залишається у власника / This part keeps owner)
Реєстраційний № Registration number
Порода Breed
Кличка Name
Дата народж. Date of birth
Стать Sex
Колір Colour
Тавро/чіп Tattoo/chip
Заводчик Breeder
Адреса Address
Інформація про походження / Information on origin:
Батько /Sire
Мати / Dam
Кличка Name
Кличка name
Дата реєстрації Registration date
Підпис заводчика/штамп розплідника Breeder`s signature
000001

Первинним документом про походження є метрика цуценяти, яка заповнюється та підписується особою, що відповідає за племінну роботу у місцевому осередку КСУ, КЦ КСУ чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, на основі карти реєстрації приплоду, яка засвідчується печаткою.

Метрика цуценяти КСУ складається з двох частин:

- верхня частина (зеленого кольору) метрики цуценяти містить таку інформацію: назву місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, що її видали, реєстраційний номер, породу, повну кличку цуценяти, назву заводської приставки (якщо така є), стать, масть, повна дата народження, повний код та номер мікрочипу чи тавра, прізвище, ім'я та адреса заводчика та власника цуценяти повністю (як вказано в закордонному паспорті) , інформація про походження (батько, мати) та дата реєстрації приплоду. Ця частина метрики підлягає обміну на родовід КСУ у встановленому порядку. - нижня частина метрики (відривний купон рожевого кольору) залишається у власника, частково дублює зміст верхньої частини. Заводчик своїм підписом підтверджує достовірність вказаної інформації.

На метриці цуценяти обов'язково має бути печатка місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, що зареєстрував приплід. Печатка не має закривати інформацію, вказану у метриці.

Метрика цуценяти є тимчасовим документом, який не дає права на племінне використання собаки та має бути обміняна на родовід.

Родовід на собаку є ідентифікаційним документом про походження саме на вказану у ньому тварину.

Оформлення родоводів здійснюється в ГУ КСУ на основі метрики цуценяти та карти реєстрації приплоду, наданої місцевим осередком КСУ, чи КЦ КСУ, чи організацією кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу. До родоводу вноситься тільки та кличка собаки, яка вказана в карті реєстрації приплоду, разом з назвою заводської приставки заводчика, якщо така зареєстрована в МКФ на момент народження цього собаки.

КСУ видає міжнародний родовід єдиного зразка CERTIFIED PEDIGREE, який заповнюється латиницею та є обов'язковим для визнання документом про походження собаки як в Україні, так і в інших країнах - членах та контрактних партнерах МКФ. У родоводі зазначається 3 або 4 (за бажанням власника) покоління предків цього собаки.

При експорті собаки до іншої країни на цьому родоводі робиться вклейка голограми «EXPORT PEDIGREE» встановленого зразка.

При експорті собаки до іншої країни на усіх документах про походження собаки обов'язково зазначається повний номер мікрочипу.

У випадку втрати або неможливості прочитати мікрочип необхідно надати клопотання місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації

кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, де перебуває на обліку власник собаки, або надати результати ДНК тесту, який підтверджує, що це саме той собака, предки якого вказані в документах про походження.

За умови видалення мікрочипу під час проведення ветеринарних процедур необхідно надати свідоцтво від ветеринара та клопотання місцевого осередку КСУ, КЦ КСУ чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, де перебуває на обліку власник собаки, яке засвідчує, що у зазначеного собаки був видалений попередній мікрочип та введений новий.

Реєстрові родоводи (номер UKU.R та реєстрація в додатку до Племінної книги КСУ) отримують собаки, які не мають в БД КСУ 3 повних зареєстрованих поколінь предків.

Зміна власника собаки, попередній власник якого перебуває на обліку в КСУ, оформлюється в КСУ. Для цього до оригіналу родоводу додається письмова заява попереднього власника, у якій вказується: дата зміни власника собаки, прізвище, ім’я, по батькові (П.І.Б.) та адреса нового власника з наданням документу, що засвідчує факт передачі собаки (договору купівлі-продажу, договору дарування, свідоцтва про право на спадщину) та документу, що підтверджує підпис попереднього власника собаки.

Зміна власника собаки, попередній власник якого є членом іншої організації – члена чи контрактного партнера МКФ, оформлюється в країні попередньої реєстрації цього собаки.

Родоводи собак, привезених з країн-членів чи контрактних партнерів МКФ, мають бути зареєстровані в БД КСУ. Для реєстрації надається тільки експортний варіант родоводу (деякі країни додають також сертифікат власності на собаку) з указаною адресою власника в Україні.

Якщо іноземні пес та сука знаходяться в оренді в Україні для оформлення приплодів від цих плідників необхідно надати в ГУ КСУ через місцевий осередок оригінал договору оренди, оформлений в організації – члені чи контрактному партнері МКФ основної реєстрації собак, та зазначити в ньому: термін оренди, умови оренди, прізвище та ініціали, адресу, електронну адресу та контактний телефон орендодавця та орендаря, також до договору оренди необхідно додати копію документа, що підтверджує особу орендодавця.

Для собак, які знаходяться в оренді в Україні, необхідна реєстрація в БД КСУ з присвоєнням номеру КСУ. Така реєстрація здійснюється тільки за умови надання копії свідоцтва про походження (родовід).

КСУ не зобов’язана автоматично реєструвати або перереєстровувати собак з родоводами, що видані членами чи контрактними партнерами МКФ, в БД КСУ, якщо виникають сумніви щодо походження та/або правильності оформлення такого родоводу.

Додаток 2

КАРТА РЕЄСТРАЦІЇ ПРИПЛОДУ

Осередок КСУ

Порода

Дата народження приплоду

№ з/п | Дата з/п | Кількість цуценят | Кобелів | Сук | Назва розплідника | № МКФ

Батько

Кличка

Номер родоводу

Вистави: назва (назви) виставок, титули, випробування, підтверджені КСУ і МКФ

Титули (СН країн)

Робочі випробування

Власник та номер в'язки

Адреса власника

Мати

Кличка

Номер родоводу

Вистави: назва (назви) виставок, титули, випробування, підтверджені КСУ і МКФ

Титули (СН країн)

Робочі випробування

Власник та номер в'язки

Адреса власника

Інформація про цуценят:

№ п/п	Стать	Кличка без назви розплідника (**<u>мітьми латиницею</u>**)	Тавро/мікрочип	Окрас (**<u>повністю</u>**)	Примітки
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					

<u>Достовірність вказаної інформації та наявність необхідних документів (племінний сертифікат, направлення на в'язку, підтвердження розрахунку за в'язку, титули, випробування та їх кількість)</u> у повному **<u>підтверджую</u>**. Своїм підписом я підтверджую, що ознайомився із Політикою конфіденційності Міжнародної Кінологічної Федерації, а також даю свою згоду на збір, обробку, зберігання, використання, передачу та поширення моїх персональних даних та інформації про моїх собак Всеукраїнською громадською організацією «Кінологічна Спілка України» та Міжнародною Кінологічною Федерацією в обсязі та у межах, передбачених Політикою конфіденційності Міжнародної Кінологічної Федерації та Законом України «Про захист персональних даних».

Дата (dd/mm/yyyy) | *ПІБ відповідальної особи* | *Підпис*

ПІБ керівника осередку КСУ | *Підпис*

МІСЦЕ ДЛЯ МАРКИ

Приймається у друкованій формі.

ГУ КСУ залишає за собою право запросити повний пакет документів для цього приплоду.

Інформація про всі приплоди, народжені в осередку, мають бути передані до ГУ КСУ протягом трьох місяців з дня народження приплоду.
Якщо в'язка здійснювалась за межами України чи один із собак імпортований до цієї форми необхідно додати копії родоводів.

До роботи в ГУ КСУ від місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, приймаються карти реєстрації приплодів, оформлені із суворим дотриманням Положення.

Реєструвати та вносити до карти реєстрації приплоду не ідентифікованих цуценят (відсутність тавра чи мікрочипу), а також видавати на них метрики без зазначеного повного номеру тавра чи мікрочипу категорично заборонено.

Перелік обов'язкових документів, що входять до складу племінних документів, що вносяться до БД КСУ:

- карта реєстрації приплоду, надрукована у місцевому осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу за місцем реєстрації приплоду, засвідчена печаткою, з усіма необхідними підписами та з наклеєною маркою пса;

- копії чемпіонських, робочих сертифікатів, титулів, отриманих плідниками за межами України, які визнаються країнами – членами та контрактними партнерами МКФ (за умови їх наявності).

Карта реєстрації приплоду з усіма необхідними додатками має бути направлена до ГУ КСУ *протягом 10-ти робочих днів* з моменту видачі метрик цуценят заводчику.

У випадку неможливості з будь-якої причини оформити належним чином карту реєстрації приплоду чи відсутності необхідних додатків – **видача метрик категорично заборонена.**

У випадку парувань за межами України власником племінної суки в осередок надається чітка копія родоводу пса, документ, що засвідчує парування, документ, що засвідчує особу власника пса, копії сертифікатів пса, отриманих за межами України.

У випадку реєстрації приплоду від орендованих плідників, необхідно надати до дати реєстрації приплоду оригінал договору оренди для внесення до БД КСУ.

Заводська приставка, вказана в карті реєстрації приплоду, має бути попередньо зареєстрована в МКФ (до дати народження приплоду) та має належати тому власнику, який є заводчиком цього приплоду, та ім'я якого буде внесене до карти реєстрації приплоду, метрики цуценяти та родоводу в графу «Заводчик».

У випадку оренди суки, назва розплідника основного власника (орендодавця) разом із собакою в оренду передаватися не може.

Усі необхідні документи, які входять до племінного пакету відповідно до п. 10.3.2., перевіряються та залишаються в архіві місцевого осередку КСУ, чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу.

Карта реєстрації приплоду заповнюється відповідальним співробітником місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу.

Достовірність інформації, внесеної до карти реєстрації приплоду на основі вказаних документів плідників, є відповідальністю заводчика.

Відповідальність за наявність усіх необхідних документів плідників для реєстрації приплоду бере на себе місцевий осередок КСУ чи КЦ КСУ, чи організація кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу. Повний пакет документів засвідчується підписами відповідальної особи та керівника місцевого осередку КСУ, чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу та печаткою.

У випадку виникнення обґрунтованих сумнівів щодо наданої інформації чи невідповідності інформації, вказаної в карті реєстрації приплоду та метриці цуценяти, усі документи щодо реєстрації цього приплоду повертаються до місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, який його оформлював.

Уся інформація щодо зареєстрованого у місцевому осередку приплоду вноситься до БД КСУ у відповідності до наданої карти реєстрації приплоду.

У випадку виявлення зі сторони власника, заводчика, місцевого осередку КСУ чи КЦ КСУ, чи організації кінологічного спрямування, з якою у КСУ підписана угода про співробітництво та взаємодопомогу, зловживань чи надання заздалегідь неправдивої інформації ***до порушників будуть застосовані санкції*** відповідно до цього Положення і Статуту КСУ.

Ще раз звертаємо вашу увагу, що карта реєстрації приплоду і весь пакет документів оформляється фахівцем відділення КСУ, але всі необхідні для цього племінні документи надає заводчик.

З бланками племінних документів, а також прикладами Договорів купівлі-продажу, передачі в оренду або співволодіння чистопородних собак можна ознайомитися на сайті Головного управління КСУ http://uku.com.ua/plem_work/plem_document/index.html

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Що входить в поняття племінний облік?

2. Який документ видається власнику племінної суки в якості дозволу на в'язку?

3. В якому віці повинні актуватися цуценята великих і дрібних порід?

4. Як повинні бути названі всі цуценята в одному приплоді?

5. Які племінні документи або їх копії заводчик повинен надати в відділення КСУ для реєстрації приплоду?

6. Що є первинним документом, який підтверджує походження цуценя?

7. На підставі яких двох племінних документів в ГУ КСУ проводиться оформлення родоводу?

Лабораторно-практичне заняття № 15

Тема: Визначення сприятливих днів в'язки для запліднення суки

Мета заняття: навчитися визначати готовність суки до в'язки.

Для правильного планування відтворення собак заводчик повинен контролювати процес тічки у сук і обов'язково вести записи, відзначаючи дату початку кожної тічки, фізіологічні зміни у собаки, дату в'язки і пологів. Спостерігаючи за сукою з першої тічки можна буде частково прогнозувати, на який день від початку тічки ваша собака готова до в'язки і, наприклад, заздалегідь спланувати поїздку для в'язки. Але ще раз зазначимо, що навіть у однієї і тієї ж суки в різні тічки сприятливі дні для запліднення можуть бути різними.

Існує кілька методів визначення готовності суки до в'язки. Найбільш доступними і, можна сказати, до останнього часу основними методами були спостереження за зміною поведінки суки і проявом фізіологічних змін в її організмі. Як не дивно, але досвідчений заводчик за зовнішніми проявами може більш точно визначити сприятливі дні в'язки, ніж недостатньо досвідчений ветлікар по гістологічним дослідженням.

Для визначення термінів в'язки необхідно чітко розуміти, в який період тічки сука може пов'язатися, і в які дні можливе запліднення. В стадії овуляції яйцеклітини виходять недозрілими, але готовими до запліднення, як правило, 48 годин потому. В ідеалі в'язку чи штучне запліднення слід здійснювати протягом 48 годин з моменту овуляції, що дозволяє більшості здатних до запліднення яйцеклітин і сперматозоїдів досягти місця "зустрічі" (маткові труби). Яйцеклітини з моменту їх дозрівання здатні до запліднення протягом 2 діб (у деяких порід ця здатність, схоже, може зберігатися понад 4 доби). Просвітлення витікань з петлі, як правило, означає

кінець проеструсу, але не може бути достовірним контролем овуляції (у деяких сук, таких, як чау-чау, кров'янисті виділення можливі до кінця еструсу).

Овуляція відбувається найчастіше на 1-3 день від початку охоти (іноді на 5-7 день або навіть за 2 дні до неї). Зазвичай дозрілі фолікули овулюють протягом доби. Однак яйцеклітини стають здатними до запліднення тільки через 2-3 доби. Загальний термін життя яйцеклітини після виходу з яєчника - 5-8 днів.

Зазвичай тічка триває 17-25 днів (в середньому 21 день). На початковій стадії (1-10 день) кров'янисті виділення не прозорі, яскраво-червоного кольору, крапля, що впала на підлогу, має рівні краї, висихає швидко. Промежина сильно набрякла, петля має вигляд гумового кільця, на дотик сильно набрякла. В стадії овуляції - здатності до запліднення (9-14 день, іноді 8 день) - виділення світлішають (колір соку талого м'яса), набувають різкого запаху (не свіжої риби), крапля, що впала на підлогу, має вигляд сонечка (краї мають промінчики) .

У цей період сука часто «проситься на вулицю», проявляє активний інтерес до міток сечею, залишеними псами і скиглить при зустрічі з ними, охоче відводить убік хвіст і смикає вгору петлю при доторканні спини. Петля на дотик пом'якшується, пропадає набряклість, шкіра петлі має вигляд печеного яблука, зовні петля нагадує поперечно-розташований човен. Якщо взяти виділення і потерти пальці між собою, ви переконаєтеся, що вони мають слизову консистенцію. При збігу вище перелічених ознак собаку можна вважати готовою до парування, яке проводять два рази (перша в'язка і через день друга, контрольна, в'язка).

Якщо спостерігати за петлею в різні дні тічки видно, то можна побачити як вона спочатку починає рости, в момент овуляції вона максимально велика (набрякла), з'являються перші ознаки відведення хвоста, АЛЕ в'язати суку ще рано, яйцеклітини повинні дозріти протягом 2-3 днів, до цього часу набряклість петлі спадає, вона трохи зменшується, стає м'якою, вивернутою назовні, зморщеною (як печене яблуко), сука при натисканні на круп відводить убік хвіст і "грає" петлею. На фотографії "12 день" - у суки найсприятливіший день для спарювання. Виділення характерні світлі, по консистенції слизькі.

У сук, які перший раз течуть, формуються молочні залози і приблизно в середині терміну пустовки - основа молочних залоз припухає. Це нормально, не варто хвилюватися з цього приводу. Це ніяк не пов'язано з несправжньою вагітністю.

Інші способи, що допомагають визначити готовність суки до в'язки.

1. Старовинний спосіб визначення термінів овуляції від ветеринарів в польових умовах. Беремо чисте скло і прикладаємо його до петлі, щоб там відбився слиз. Трохи розмазуємо слиз по склу та чекаємо поки висохне, якщо кристалізується, пора бігти до пса. Якщо засихає як просто брудна пляма як "від молока" наприклад, то ще рано або вже пізно.

2. Можна використовувати Тест-смужки «Уриглюк-1» (або будь-які інші) для визначення рівня глюкози в сечі - для діабетиків (продаються в людській аптеці). На самій баночці є кольорова шкала - можна прикласти до неї свою смужку і точно визначити ступінь "зеленіння" ... або коричневіння ... Коли мікроскоп показує найсприятливіший час для в'язки, окрас тест смужки йде вже на спад. При супер зеленій смужці, по тесту мазка в мікроскопі, ще як би трішки зарано. Тобто тест показує дозрівання яйцеклітини і, в принципі, повну готовність до в'язки, але є ще пара днів до її виходу, а мазок саме той самий пік виходу.

«Уриглюк» являє собою маленький тубус з щільною кришкою, там - смужки непромокаючого паперу з маленьким індикатором на одному з кінчиків смужки. На самому тубусі - колірна шкала, по якій проводиться порівняння.

Занурити смужку індикатором прямо «туди» на глибину 2-3 см. Справа в тому, що за інструкцією це використовується для визначення цукру в сечі. І рекомендують занурювати в сечу на 5 - 6 сек. Тобто передбачається, що для достовірності результату, матеріал індикатора повинен все ж просочитися випробуваною рідиною. А оскільки наша рідина густіше сечі, то треба чекати аж ніяк не менше цих секунд, а то і більше (7 - 8, наприклад). І бажано забезпечити максимальне зіткнення індикатора і матеріалу, що досягається саме зануренням «туди». Або ж, якщо достатньо виділень на поверхні петлі, то покласти смужку індикатором прямо в них, заваливши собаку на спину. Результат дивимося протягом 2-х хвилин.

3. Можна використовувати тест-мікроскоп Арбор або звичайний мікроскоп для дослідження кристалізації слини. У період, сприятливий для в'язки вид слини під мікроскопом буде являти собою листя папороті. Слина у собаки береться на голодний шлунок.

Переваги даної методики: можна все робити самостійно вдома, не вимагає великих фінансових витрат, звичайний мікроскопом "Арбор" розмірами, як губна помада, його зручно брати з собою при виїзних в'язках , на отримання одного зразка витрачається максимум 5 хв.

Коротко про суть даної методики. З початку тічки йде повільне зростання гормону естрогену, що досягає максимуму в день овуляції, після чого рівень його швидко спадає протягом одного-двох днів. Жіночий стероїдний гормон - прогестерон, що виробляється в жовтому тілі яєчників, готує матку до імплантації і харчування плоду і, якщо відбувається запліднення, регулює обмін речовин в період вагітності. Саме за вмістом прогестерону в крові визначають оптимальний термін в'язки. Його кількість має бути від 6 до 10 одиниць. Якщо менше 6-ти - в'язати рано, якщо більше 10-ти - вже пізно. Необхідне співвідношення гормонів естрогену і прогестерону можна визначити не тільки за аналізом крові, але і по вираженості кристалізації слини. Для визначення дня в'язки в домашніх умовах в даний час широко використовується метод, відкритий ще в 1946 році швейцарським ученим Папаніколау. Цей метод, полягає в тому, що аналізуючи під мікроскопом зміну характеру кристалізації висохлої слини (або слизу) можна з високим ступенем вірогідності судити про настання плодового або безплідного періоду і, відповідно, підвищити ймовірність вагітності. У міру збільшення естрогену в організмі збільшується і кількість кристалів в слині, причому, в дні овуляції кристали набувають форму, що нагадує папороть. Цей метод в медицині отримав назву «арборізації», від латинського arbor - дерево. З появою винайденого українськими вченими тест-мікроскопа АРБОР, метод арборізації став доступний в домашніх умовах. Прилад АРБОР був розроблений і широко використовується для вирішення жіночих проблем. Вперше про можливість його використання для визначення терміну в'язки собаки, написала ветеринарний лікар Світлана Новікова (Шнауцер-Ревю №4, 1996).

4. Визначення сприятливих днів в'язки за рівнем прогестерону в крові суки. <u>На даний час вважається найнадійнішим і основним методом визначення кращих днів для в'язки</u>. Саме визначення концентрації прогестерону в сироватці крові при відтворенні собак стало звичайною діагностичною процедурою в багатьох країнах світу.

Під час вагітності та діеструсу концентрація прогестерону у собак приблизно однакова і варіює від 5 нг/мл до 80 нг/мл і вище. У невагітних сук вона трохи нижче, але через значні індивідуальны відмінносты, цей показник не можна використовувати для діагностики. Є тільки два періоди, коли концентрація прогестерону в сироватці крові має важливе діагностичне значення. Це підвищення концентрації під час тічки, що використовується для визначення оптимального часу для осіменіння або в'язки. А різке зниження

концентрації прогестерону за 24-36 годин до пологів - для визначення оптимального часу планового кесаревого розтину.

Науковими дослідженнями доведено високу кореляцію (взаємозв'язок) між концентрацією прогестерону в сироватці крові і динамічними змінами в яєчниках, які, пов'язані з розвитком та дозріванням статевих клітин в період тічки.

Інтерпретація концентрації прогестерону в залежності від стадії статевого циклу суки (коефіцієнти перерахунку нмоль/л × 0,314 = нг/мл і нг/мл × 3,18 = нмоль/л) представлена в таблиці.

Стадія статевого циклу	Концентрація прогестерона
Анеструс	Менше 1,0 нг/мл
Проеструс	Менше 1,0 нг/мл
Еструс	Менше 1,0 нг/мл – 2 нг/мл
День викиду ЛГ	2,0 – 5,0 нг/мл
День овуляції	4,0 – 9,0 нг/мл
Період фертильності: при природній в‘язці при штучному запліднені: свіжорозведеною охолодженою спермою заморожене-відтанутою спермою	 7,0-15,0 нг/мл 9,0-15,0 нг/мл 12,0-20,0 нг/мл
Лютеальна фаза (як при наявності, так і у відсутність вагітності)	до 50 нг/мл

Забір крові проводиться з вени в шприц - 2 кубика (ml). Технологія забору крові з вени собаки така ж як і у людини. В особливій підготовці тварини до дослідження необхідності немає. Забір крові роблять зазвичай вранці натщесерце. Основна умова - тварина не повинна приймати препарати, що впливають на рівень прогестерону.

Дослідження рівня прогестерону можна проводити кожні 2-3 дні, починаючи з 3-5 дня від початку тічки. Зазвичай, аналіз готовий протягом 24-х годин. Середній час виконання аналізу - до 4 годин. Дослідження проводять методом імуноферментного аналізу (ІФА). Рівень прогестерону в сироватці крові, як у різних собак, так і у однієї і тієї ж особи (від циклу до циклу) може змінюватися досить швидко. Для більшості сук рекомендується визначення прогестерону перевіряти спочатку кожні 3-4 дні (при вихідному базальному рівні до 2 нг/мл), потім через 1-2 дня до досягнення концентрації 9 нг/мл. Після чого треба планувати в'язку чи штучне запліднення, а останнє визначення

концентрації прогестерону треба провести в день спарювання. Отримані дані по динаміці прогестерону бажано зберігати, їх аналіз дозволить більш об'єктивно оцінити час в'язки і запліднення в наступному циклі.

Результати в різних лабораторіях можуть відрізнятися. Це залежить від налаштувань апарату і реагентів. Точну інтерпретацію результатів повинен проводити ветеринарний лікар, який має відповідну кваліфікацію та досвід роботи. Але якщо вам доводиться самим аналізувати результати досліджень, ви повинні знати динаміку показника кількості прогестерону в крові суки і планувати свої дії:

<1 ng ml - робимо повторний аналіз через 4 дня;

3-4 ng/ml - повторюємо аналіз через 1-2 дня;

5-7 ng/ml (15-25 nmol) - овуляції сталася, запліднюють на другий день і в наступні три дні;

8-11 ng/ml (25-35 nmol) - запліднювати сьогодні і через день;

11-19 ng/ml (35-60 nmol) - запліднюють сьогодні і протягом 24 годин;

> 19 ng/ml (> 60 nmol) - запліднюють сьогодні (зараз!).

Оптимальні терміни в'язки:

- при досягненні рівня прогестерону 15,9 нмоль/л (5 нг/мл), в'язка здійснюється через 24-48 годин;

- штучне запліднення за допомогою охолодженої сперми проводиться через 4 дні після досягнення рівня прогестерону 7,95 нмоль/л (2,5 нг/мл) або 48 годин після позначки 15,9 нмоль/л (5 нг/мл);

- штучне запліднення за допомогою замороженої сперми виконується через 5 днів після позначки 7,95 нмоль/л (2,5 нг/мл) або 72 години після позначки 15,9 нмоль/л (5 нг/мл).

Здати аналіз можна не тільки в ветеринарних клініках, а й **у звичайній людській лабораторії**, яка проводить подібні дослідження; прогестерон - це єдиний гормон, що співпадає як у людей, так і у собак. Тільки попереджаємо (!), що в даному випадку ви повинні сказати, що це **ваша особиста** (тільки жінки) або вашої дружини **кров**, **а не собаки** (інакше не приймуть)!

5. Визначення сприятливих днів в'язки за допомогою вагінальних мазків. На даний момент вважається також досить точним методом. Зазвичай за допомогою даного методу можна визначити терміни в'язки в більшості ветеринарних клінік. Але даний метод можна освоїти і застосовувати самостійно, що дасть більш точні результати, так як бажано спостерігати за сукою з перших днів тічки.

Для визначення сприятливих днів в'язки за допомогою вагінальних мазків необхідно мати:

Мікроскоп зі збільшенням від 80 до 300 (можна більше). Щоб дізнатися збільшення мікроскопа потрібно помножити збільшення окуляра (наприклад 10) на збільшення об'єктива (наприклад 8). Отримаємо 10х8 = 80.

Предметні скельця (на які будемо наносити мазок).

Покривні скельця (якими будемо прикривати предметні). Якщо не знайдете покривних, можна буде прикривати мазок зверху другим предметним склом.

Вода без домішок (дистильована або купити в аптеці воду в ампулах).

Палички для чищення вух (людські).

Барвник (можна використовувати метиленовий-синій, продається в зоомагазинах для акваріумів, а можна користуватися штемпельною фарбою - продається в канцелярських товарах, ефект однаковий). Деякі купують в аптеці фукорцин для фарбування, тоді мазки будуть не синюватого, а червонуватого кольору.

Піпетка для барвника.

Можна брати мазок, коли сука лежить (кому як зручніше). Коли берете мазок, бажано брати його з верхнього склепіння піхви, ретельно витираючи його ватною паличкою.

Техніка виконання:

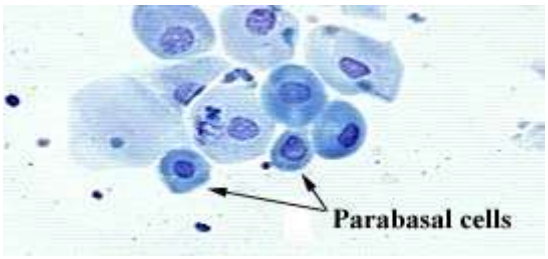
1. Взяти чисте предметне скельце, добре вимите і протерті насухо, покласти його на чисту серветку.
2. Взяти ватяну паличку, занурити її в дистильовану воду, струснути паличку в руці кілька разів, щоб прибрати зайву воду.

3. Вологою паличкою взяти мазок у суки, засунувши її глибше в петлю (сантиметри на 2-3), як би витираючи петлю зсередини, не торкаючись при цьому руками (до верхнього склепіння).
4. Цією паличкою прокатати по предметному склу (при цьому не сильно натискаючи). Візуально ви побачите на склі каламутну смужку - це і є ваш мазок, який необхідно фарбувати.
5. На мазок нанести одну краплю барвника піпеткою, обережно накрити покривним склом, щоб не було бульбашок повітря.

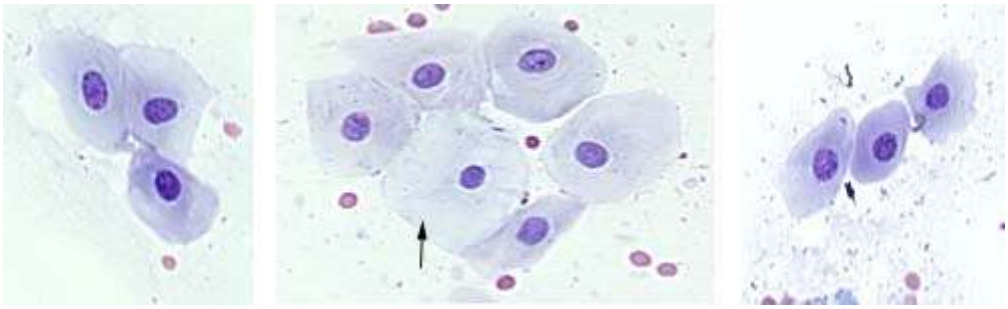
І МОЖНА ДИВИТИСЯ В МІКРОСКОП ...

Які клітини ми можемо там побачити:

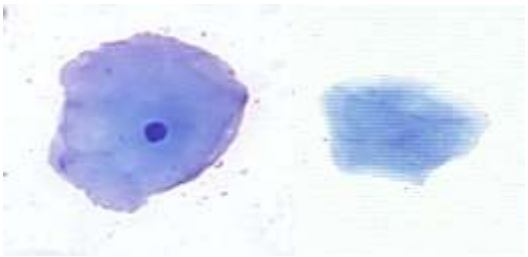
1. Парабазальні (округлі з великим ядром, невеликі за розміром).

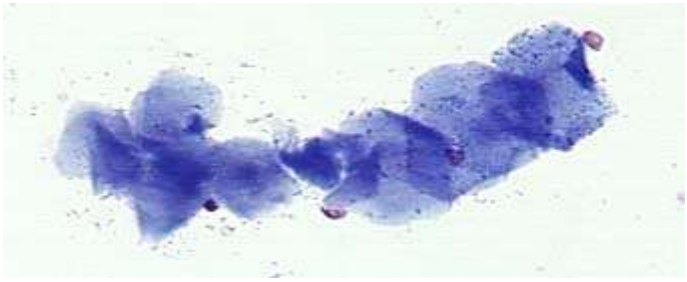
2. Проміжні (округлі, з більш прозорою цитоплазмою, ядро зменшується, клітина збільшується за рахунок плазми, крупніше парабазальних).

3. Поверхневі клітини (Естральні лусочки) - це саме те, що нас цікавить. Під час плідних днів практично всі клітини повинні бути саме такими, проміжні клітини можуть бути присутніми в одиничній кількості.

Естральні лусочки шикуються в ланцюжки (склеювання), але у деяких сук склеювання не відбувається, але запліднення настає. Клітини як би перекривають один одного (подібно черепиці), розташовані перпендикулярно один до одного, контури однієї клітини легко проглядаються крізь прозору цитоплазму іншої.

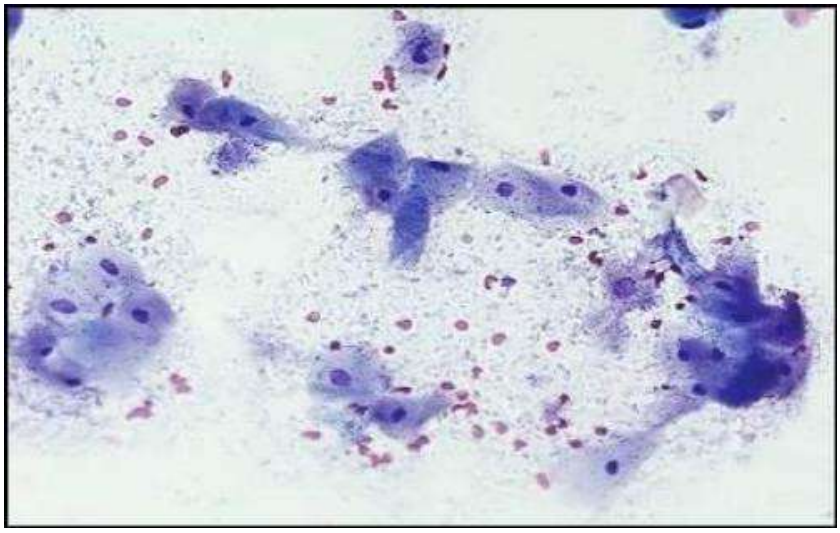
При збільшенні 80-120 дивимося загальний фон, при збільшенні 300 і вище - розглядаємо клітини.

У період спокою ми побачимо поодинокі клітини на тлі лейкоцитів (лейкоцити більш дрібні, як бризки або пісок, розкиданий по полю мазка).

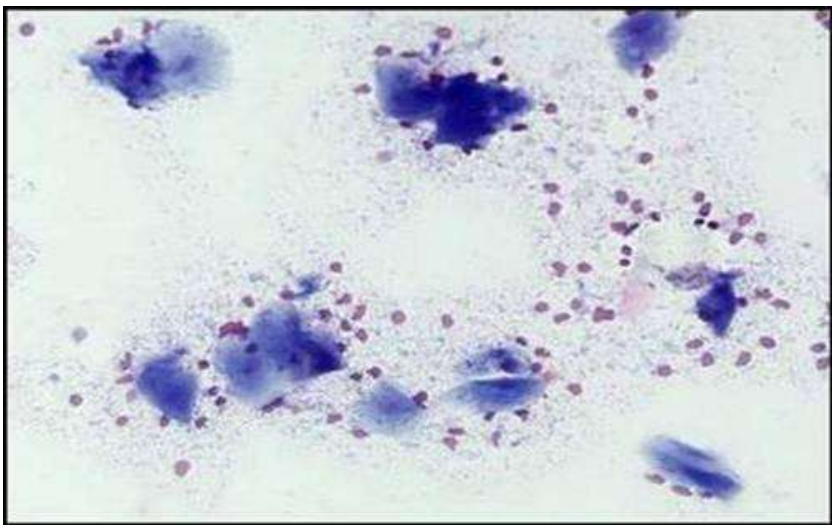
Приклади мазків.

День 1 (в даному випадку це перший день взяття мазка, а не початку тічки, він збігся із закінченням проеструсу). Зазвичай мазки починають брати з 6-7 дня тічки.

Проеструс (проміжні клітини і велика кількість еритроцитів і лейкоцитів, поверхневі клітини - поодинокі). Еритроцити і лейкоцити дрібні, у вигляді піску. На мазку лейкоцити найдрібніші, темно синього кольору. Фон мазка напівпрозорий (каламутний).

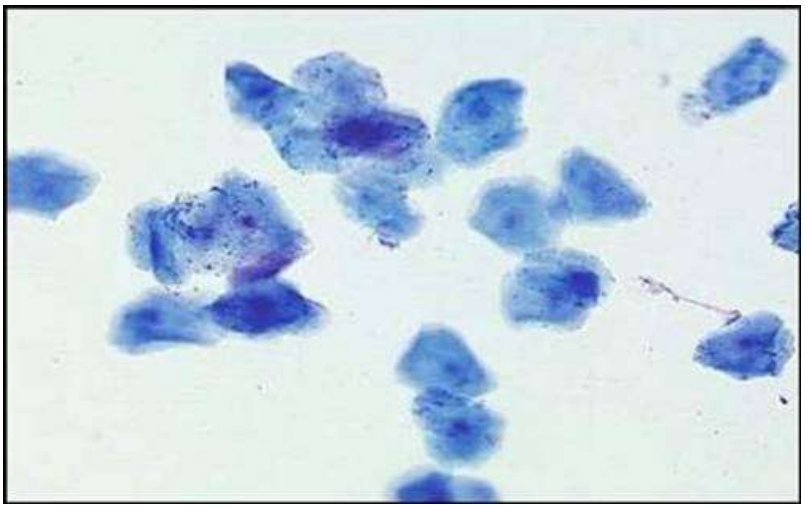
День 2 - Початок еструса (поверхневих клітин багато, але проміжні ще теж у великій кількості, лейкоцитів стало помітно менше, фон мазка очищається, стає блакитним і чистішим, прозорим).

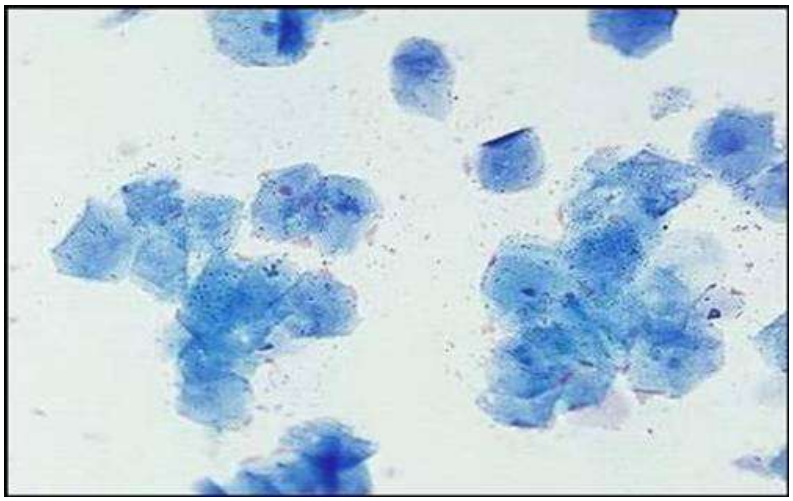
День 3 - еструс, початок плідних днів. Зачаття ймовірне (майже всі клітини поверхневі - багатокутні, без'ядерні. Проміжні клітини і лейкоцити в невеликій кількості, фон мазка чистий, світло-блакитний).

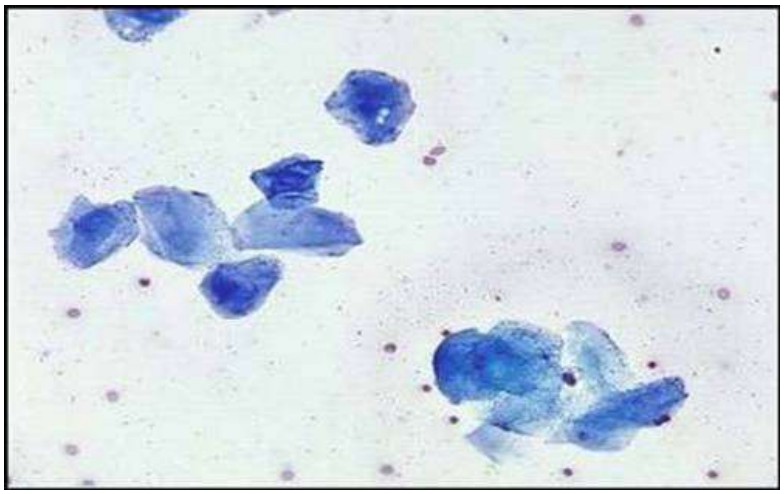
День 6 - еструс, плодові дні (майже всі клітини поверхневі, лейкоцити практично зникли, фон мазка чистий, світло-блакитний, як небо). Час, ідеальний для зачаття.

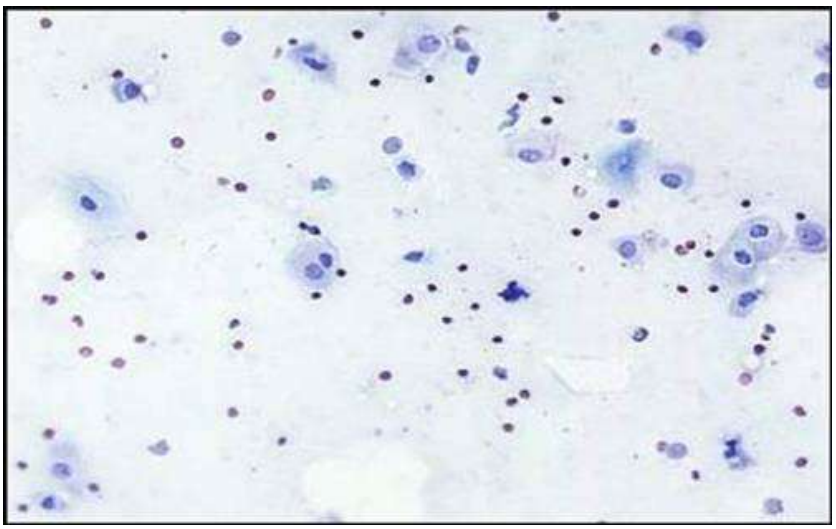
День 9 - еструс, закінчення плодових днів (майже всі клітини поверхневі - багатокутні, без'ядерні. Невелика кількість проміжних клітин округлих, з невеликим ядром. З'являються лейкоцити в невеликій кількості, фон мазка прозорий, світло-блакитний).

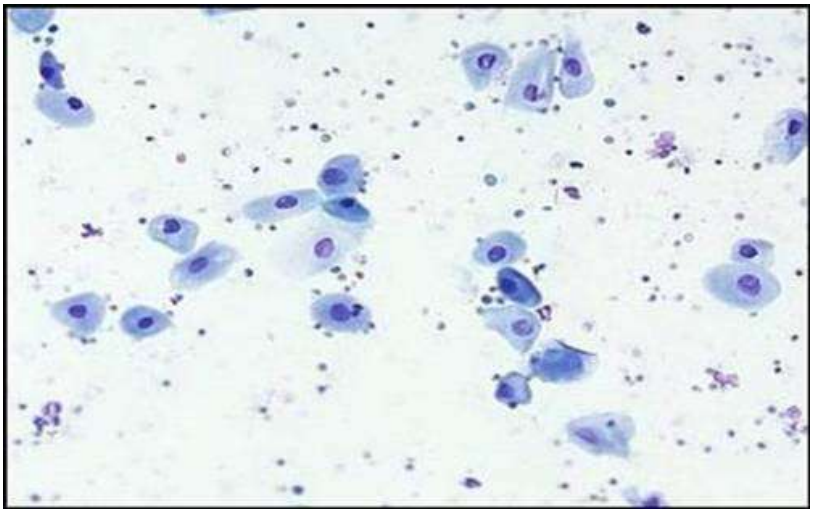
День 10 - еструс, закінчення плодових днів (майже всі клітини поверхневі - багатокутні, без'ядерні. Зроговіння посилюється. Кількість лейкоцитів збільшується, з'являються проміжні клітини. Фон мазка стає не таким прозорим, як був).

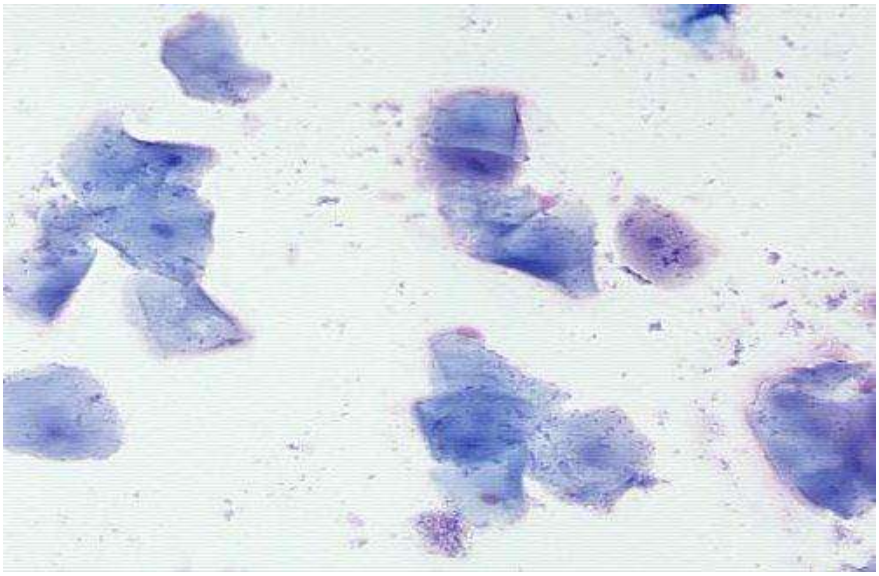
День 11-діеструс. Зачаття неможливе (майже всі клітини проміжні і базальні, велика кількість лейкоцитів. Фон мазка стає брудним і каламутним).

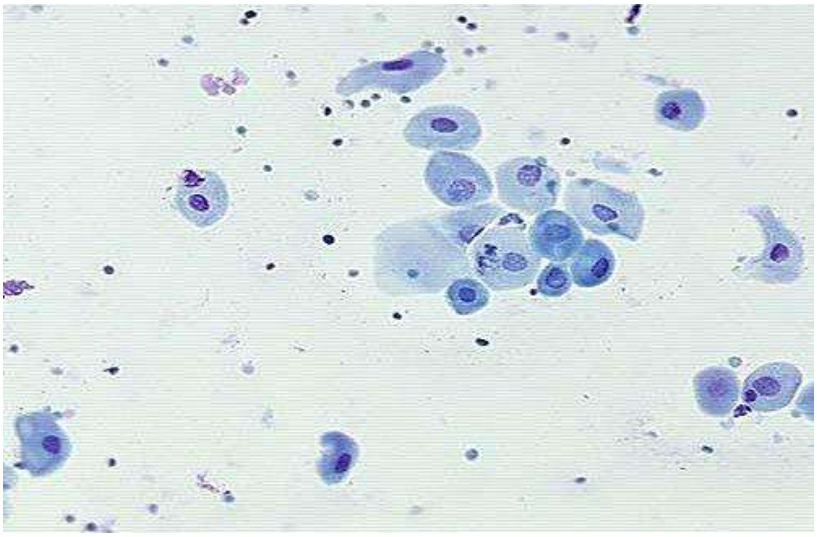
День 12 - діеструс, 2-й день. Зачаття неможливе (всі клітини проміжні і базальні, велика кількість лейкоцитів. Фон мазка брудний і мутний).

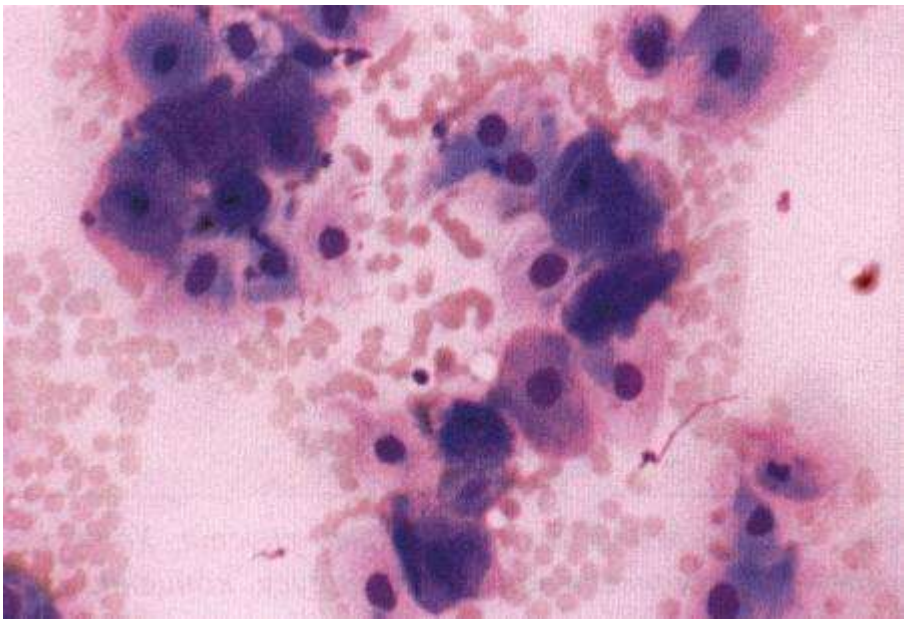
Приклади цитологічних мазків з поясненнями:

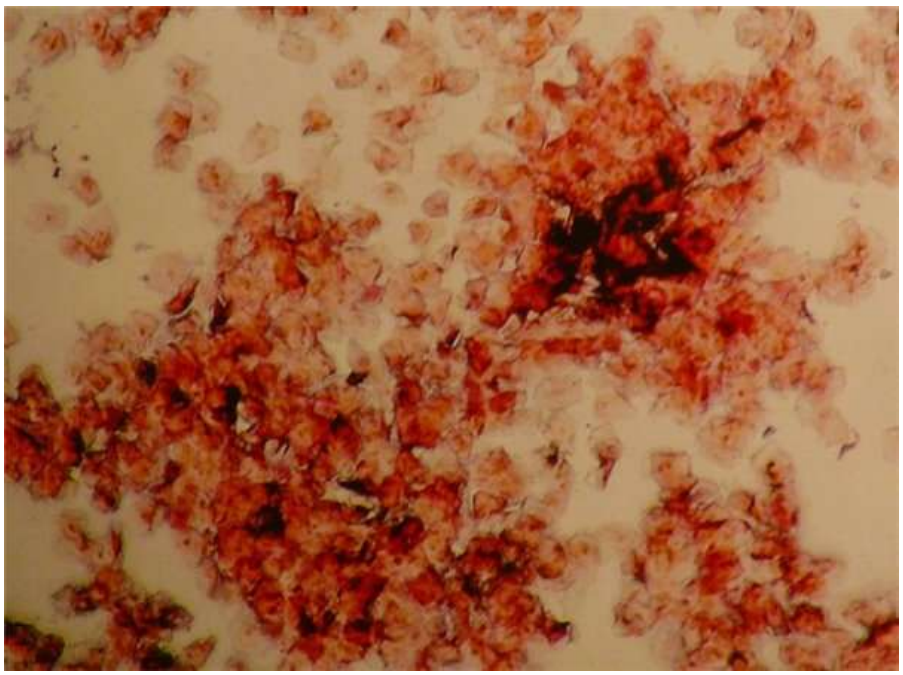
Еструс, плодові дні, всі клітини поверхневі - багатокутні, фон мазка світлий, прозорий. Клітини як би перекривають одна іншу. День, сприятливий для зачаття.

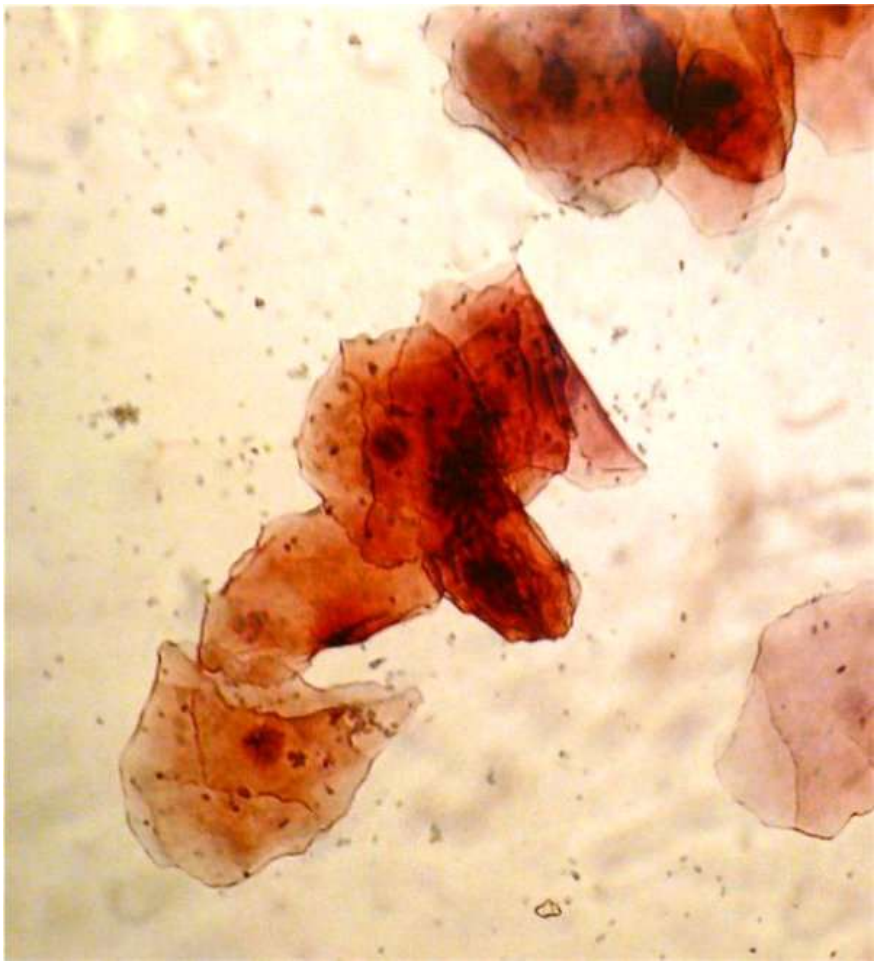
Діеструс, зачаття неможливе. Клітини парабазальні (з великим ядром круглі) і проміжні (з маленьким ядром). Поверхневі клітини відсутні, або присутні в одиничному числі. Велике число лейкоцитів, фон мутно-брудний. Період фертильності пройшов.

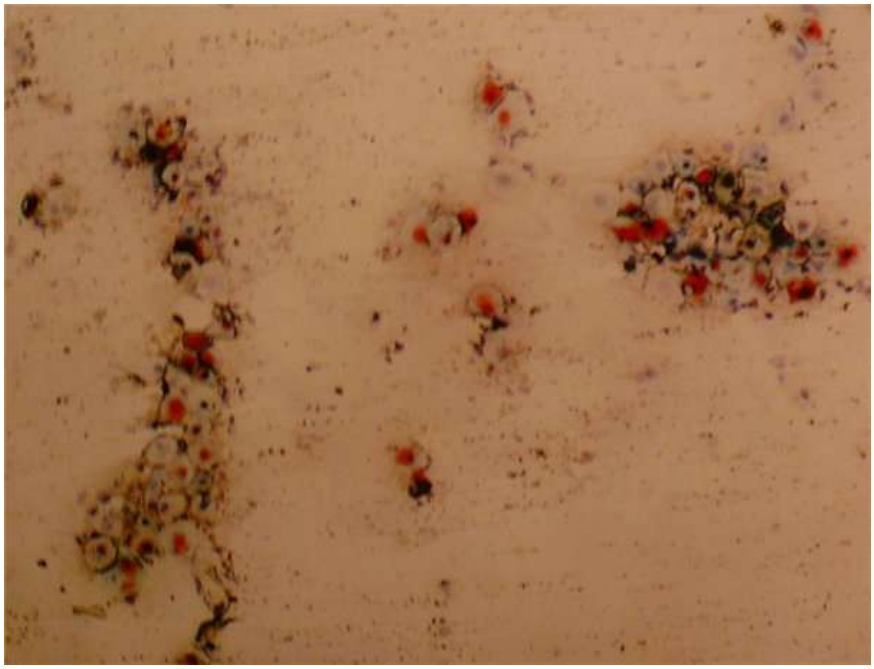
Початок проеструса. В мазку вагінальних виділень переважають дрібні клітини, але є невелика кількість великих проміжних клітин і еритроцитів (фарбування мазка Diff-Quik®).

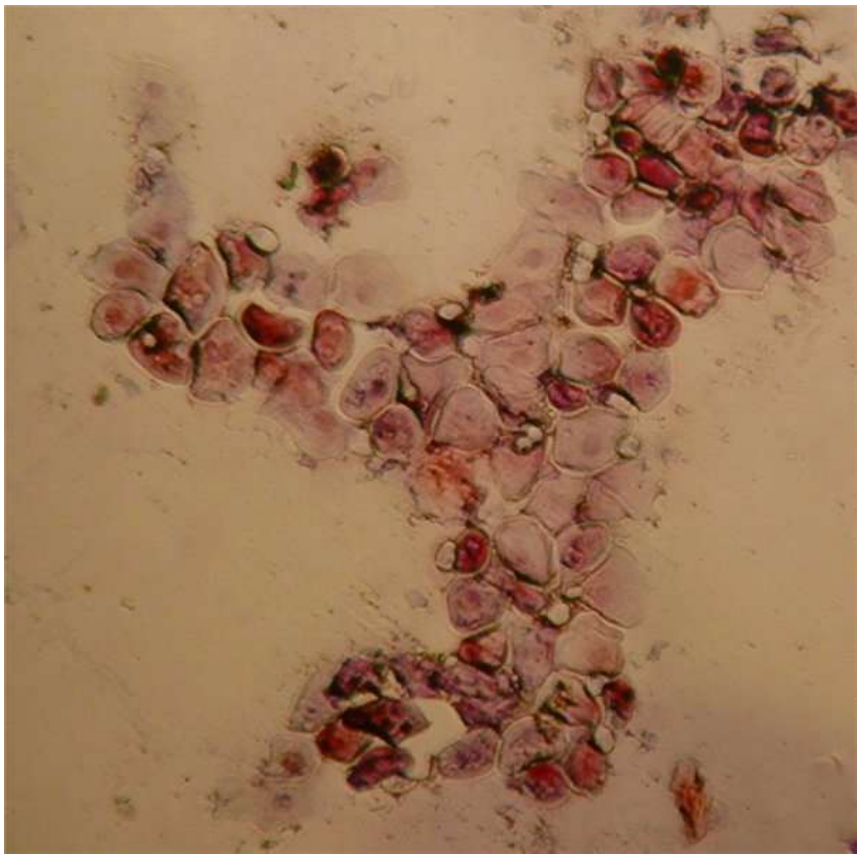
Еструс (загальна картинка) (Фарбування по Харріса-Шора, фото взяті з книги "Практичний посібник з розведення собак", Royal Canin).

Еструс (картинка при збільшенні)

Діеструс (загальна картинка)

Діеструс (картинка при збільшенні)

Одними з ознак днів, сприятливих для в'язки є:

- ізольоване розташування клітин на відстані один від одного, або у вигляді черепиці, коли контури однієї клітини легко проглядаються крізь прозору цитоплазму іншої;
- світлий прозорий фон мазка при відсутності лейкоцитів;
- клітини розташовуються групами по 4-6 клітин або скупченнями.

Ознаками закінчення плодових днів є:

- поступово починає зменшуватися число поверхневих клітин і збільшується число проміжних клітин;
- через зміни характеру слизу і появи лейкоцитів мазок набуває каламутного, темнуватого фону;
- подальше зменшення числа поверхневих клітин і збільшення числа проміжних.

Нижче наведена інформація за матеріалами книги "Англійський бульдог" Бейлі С. Хейнс з серії: Бібліотека Американського клубу собаківництва:

"Наберіться терпіння і не поспішайте з в'язкою. Краще це зробити пізніше, ніж раніше. Мета полягає в тому, щоб в'язка сталася перед самим "виходом" суки з циклу (до того, як в мазку знову з'являться круглі клітини з великими ядрами і лейкоцити). Якщо ви пропустили оптимальний для в'язки час, можливо, буде не пізно в'язати суку відразу ж після настання виходу з циклу, хоча сука може і не прийняти пса при цьому.

Поки сука не вийде з циклу, ви не можете бути впевнені, що провели в'язку вчасно.

Якщо в період проеструсу або взагалі протягом циклу в мазку присутня незвично велика кількість лейкоцитів, у суки, ймовірно є якась інфекція, хоча при цьому при оптимальному для в'язки періоді, мазок може виглядати зовсім нормальним.

У той же час при наявності у суки інфекції нейтрофіли, проміжні або парабазальні клітини часто можуть з'являтися в неналежні для себе терміни. "Угруповання" без'ядерних клітин не спостерігається, дослідження вагінальних мазків стає малоефективним.

Ще один метод полягає в тому, щоб в'язати суку відразу після того, як аналіз мазка засвідчить її вихід з циклу.

Слід звернути увагу на мазок інфікованої суки: деякі клітини, хоч і без'ядерні, але надзвичайно округлі. Крім того кидається в очі велика кількість лейкоцитів.

Є кілька типів лейкоцитів, але саме нейтрофіли найчастіше присутні в вагінальному мазку.

Сліди лейкоцитів можуть спостерігатися в період проеструсу. Вони з'являються до кінця тічки - "на виході". Однак в період, найбільш оптимальний для в'язки, лейкоцитів в мазку немає.

Еритроцити (червоні кров'яні клітини) можуть бути присутніми або бути відсутнім протягом усього циклу і практично не впливають на результати аналізу мазка. Вони дуже малі в порівнянні з лейкоцитами і при використанні метиленового синього практично не видні.”

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. На який день від початку тічки деякі суки можуть бути готові до в'язки? На який день у більшості собак відбувається овуляція?
2. За якими ознаками можна визначити, що сука готова до в'язки?
3. Які ви знаєте стадії або фази статевого циклу у собаки, і чим вони характеризуються?
4. На якій стадії статевого циклу можливе запліднення суки?
5. Чим відрізняється метод визначення термінів в'язки «Арбор» від методу «вагінальних мазків»?
6. Якою має бути «картинка» мазка в дні, сприятливі для в'язки?
7. На практиці бувають випадки, коли тічка з яскравими ознаками прояву раптово припиняється або «загасає», тобто фізіологічні зміни стають слабко виражені, а потім тічка знову відновлюється. Чому це може відбуватися? Чи можна вважати відновлену тічку повноцінною? Чи можливе в такому випадку запліднення?
8. Який з методів визначення готовності суки до в'язки можна назвати найбільш точним або необхідно користуватися кількома методами?
9. При якому рівні прогестерону в крові суки необхідно її осіменяти?

Лабораторно-практичне заняття № 16

Тема: Техніка в'язки собак

Мета заняття: навчитися контролювати процес ручної в'язки собак.

В'язка собак - справа, яка потребує достатнього досвіду з боку власника пса. Особливо великої уваги вимагають перші в'язки молодого пса. Перші

невдачі можуть на все життя вибити його з колії. Тому розв'язувати пса бажано на старшій і досвідченій суці.

Багато в'язок не дають результатів, так як власники псів надто поспішають і не думають про почуття і характер собак. Перш, ніж представити один одному пса і суку потрібно оглянути суку, перевірити, наскільки вона готова, чи немає стриктури піхви.

Зазвичай сук в'яжуть на 11-13 день тічки, іноді проводять, так звану **«вільну злучку»**, залишаючи суку і пса одних, і дають їм робити все самим. Це можливо якщо і сука і пес мають достатній сексуальний досвід, або вони добре знайомі і симпатизують один одному. У ряді випадків до вільної злучки доводиться вдаватися при в'язанні дрібних собак, оскільки деякі пси досить незалежні і не терплять ніякої допомоги.

Однак вільна злучка при всіх її позитивних якостях в більшості випадків виявляється неприйнятною. Зазвичай доводиться вдаватися до, так званої, ручної в'язки, коли власники контролюють всі дії собак.

Саме суку відвозять до пса на в'язку, а не навпаки. Причин цього кілька, але основна полягає в тому, що у себе вдома пес проявляє велику активність.

Якщо передбачається інтенсивне племінне використання пса, слід виділити певне місце або приміщення в будинку, де в'язки будуть здійснюватися і надалі. Тут має бути шорстке покриття (пес не повинен ковзати і тим більше падати при спробах садки), досить вільного місця: все-таки собаки переміщаються, та й людям потрібне місце для маніпуляцій з ними. Створення подібного місця для парування зручно для пса і його власника. Придбавши статевий досвід, пес в знайомій обстановці буде все більш впевнений в своїх силах і активний. Потужні позитивні емоції, пов'язані з місцем вдалого спарювання, зберігаються в пам'яті, що підсилює мотивацію до спаровування..

Робити в'язку найкраще вранці, до годівлі собак. Перед в'язкою, ще до того, як собаки побачать або відчують один одного, кожного необхідно добре вигуляти. Найчастіше цьому не надають особливого значення, а разом з тим, переповнений кишечник у суки - найбільш часта причина в'язки без "замку". Пес же з переповненим кишечником або сечовим міхуром навряд чи буде відходити в присутності суки, і це виявиться серйозною причиною невдалих садок.

В'яжуть собак у відокремленому місці, при відсутності поблизу сторонніх подразників і при, як можна, меншій кількості присутніх людей. Собакам дають можливість ознайомитися, обнюхатися, трохи пограти. Але,

важливо, щоб гра не затягнулася, так як пес може "перегоріти" і в'язки не вийде.

Безпосередньо перед в'язкою "петлю" суки можна змастити вазеліном або дитячим кремом. Власник суки стає спереду від неї, і притримує її за нашийник. Власник пса сідає збоку від суки, однією рукою підтримуючи її під живіт, а інший - направляючи "петлю" до статевого органу пса під час садок. Подібна допомога необхідна для економії сил пса і запобігання можливих травм під час в'язки. Активний і здоровий пес зазвичай без проблем в'яже суку після кількох садок. Але бувають випадки, коли в результаті невідповідності розмірів собак або будови їхніх статевих органів, в'язка довгий час не відбувається. У цьому випадку необхідна допомога досвідченого інструктора, який, в залежності від ситуації, вдається до додаткової допомоги: використовує спеціальну підставку для пса, піднімає суку, притискає пса щільніше до суку під час садок і т.д. У будь-якому випадку**, категорично протипоказано торкатися до статевих органів пса під час в'язки,** цим можна завдати непоправної шкоди його здоров'ю і психіці. Також не можна силою саджати пса зверху - реакція виявиться прямо протилежною: зіскочить.

Якщо пес не надто активний, можна зробити вигляд, що суку відводять або забирають від нього - це викликає прагнення утримати її, зробити садку.

Зазвичай після кількох садок відбувається специфічне зчеплення статевих органів пса і суки, так званий "замок", під час якого собаки, як би, залишаються деякий час зчепленими один з одним. "Замок" може тривати від декількох хвилин до години, і навіть більше. Тривалість "замку" залежить від обох партнерів, від їх фізіологічної гармонії, але він практично не впливає на результат в'язки. Надходження сперматозоїдів у піхву суки відбувається на початку зчеплення. Тому, навіть якщо під час садки пес "увійшов" в суку, відбулося сім'явипорскування, але не було "замку", все одно є ймовірність, що сука буде запліднена.

Під час садок пес робить характерні поступальні фрикції, які не завжди досягають мети і закінчуються сім'явипорскуванням. Початок сім'явипорскування легко помітити по зміні характеру фрикцій, коли пес, в одну з садок, щільніше притискається до суки і, підводячись на задніх ногах, і по черзі піднімаючи їх, як би, намагається видертися на суку. Через кілька секунд він припиняє фрикції, залишаючись на суці. У цей момент необхідно переконатися, чи відбувся "**замок**". Це нескладно зробити акуратним промацуванням "цибулин", які в цей момент повинні знаходитися всередині піхви суки. Якщо ж одна або обидві цибулини розташовуються назовні - "замку" немає, і в наступний момент пес, напевно, "вийде" з суки і деякий

час, поки не відбудеться відтік крові від збільшених в розмірі "цибулин", буде знаходитися не в дуже зручній позі, з "оголеним" статевим членом. Це не зовсім нешкідливо для його здоров'я. Тому, якщо таке сталося, слід кожні 1-2 хвилини за допомогою спринцівки змочувати статевий орган пса кип'яченою водою кімнатної температури.

Якщо після чергової садки відбувся "замок" і пес знаходиться на суці, можна обережно перенести одну його передню, а потім задню ногу через спину суки, поставивши собак хвостами один до одного. Для обох це зручно і нешкідливо. Але робити це слід акуратно, добре притримуючи суку.

Ні в якому разі не можна намагатися роз'єднати собак, що знаходяться в "замку" - це призведе до дуже серйозних пошкоджень статевих органів.

Після в'язки собак слід відразу ж відвести один від одного. Псові слід промити препуціальний мішок слабким розчином фурациліну, марганцю або хлоргексидину.

Поширена думка, що для гарантії запліднення необхідна повторна (контрольна) в'язка, безпідставна. Вона скоріше потрібна для самозаспокоєння власника, ніж для самої суки. Якщо сука здорова і пов'язана в період овуляції, гарантія запліднення забезпечена. Не готових сук власники просто не повинні допускати до в'язки, щоб марно не витрачати сили пса.

Ускладнення при в'язці

Іноді занадто збуджений пес квапиться і промахується, не потрапивши в петлю суки; або буває, що відразу після проникнення члена, сука зробить різкий рух і він вийде назовні. Член при цьому буде оголений, цибулина збільшена, а сперма буде вивергатися назовні. В цьому випадку псові можна знову дозволити зробити садку, він буде продовжувати рухи, при цьому член швидше прийме нормальний розмір і встане на місце. Але частіше пси не хочуть в такому положенні робити садку. Тоді потрібно допомогти собаці, бо оголена слизова оболонка члена дуже швидко обсихає і може потріскатися, поки член не зменшиться і не сховається в шкірі препуція. У цих випадках можна, як уже зазначалося вище, змочувати за допомогою спринцівки статевий член холодною кип'яченою водою. Це попереджає висихання, допомагає зменшенню розбухлого органу, і член швидше повертається в препуцій.

Але більш ефективним і без неприємних відчуттів методом є використання банки з водою. Тому **бажано напоготові тримати невелику банку висотою 15-20 см, наповнену охолодженої кип'яченої водою**. Якщо

член пса оголюється до або після в'язки і не відразу повертається в препуцій, то всю оголену частину на 1-2 секунди необхідно занурити в банку з холодною водою. Член негайно скорочується і швидко повертається на місце. В цьому випадку псові не доводиться виглядати нещасним, залишаючись якийсь час в дуже незручному становищі.

Якщо в'язка відбулася в повному обсязі, і член повернувся на своє місце, пес зазвичай активно знову намагається робити садку і в'яжеться швидко і без труднощів. У деяких випадках, доводиться дати годину-дві псові для відпочинку.

Іноді після в'язки головка члена не повертається в препуціальний мішок і якщо, не помітивши, так і залишити, вона може дуже розпухнути від набряку, що заподіє псові сильний біль. **Пса завжди потрібно оглядати після в'язки, щоб переконатися, що все прийшло в норму.** Якщо головка члена залишається оголеною, треба злегка змастити це місце вазеліновим маслом і обережно спробувати натягнути на головку препуціальний мішок, поки член не опиниться весь всередині нього. Якщо головка члена так набрякла, що не проходить в отвір препуція, а спроби допомогти заподіюють собаці сильний біль, вам негайно слід звернутися до ветеринара.

Деякі суки під час в'язки сильно збуджуються, опускаються на лікті, звиваються або лягають, можуть скиглити і навіть кричати. У цих випадках суку треба міцно тримати, так як вона може пошкодити пса. **Ніколи не слід залишати без нагляду суку і пса, що знаходяться в "замку",** так як сука може рушити вперед, потягти за собою пса і таким чином завдати йому серйозну травму.

Дуже важливо не змінювати положення пса на суці поки препуцій повністю не відсунеться за цибулину, в іншому випадку будь-який рух буде завдавати собаці гостру біль. Якщо він закричить, залиште його в будь-якому положенні на суці, але обох собак при цьому треба притримувати.

У більшості порід пси зазвичай більше, ніж суки і це полегшує в'язку. У карликових порід, де звичайною практикою є в'язка крихітного пса з сукою значно більшого розміру, різниця в їх рості може зробити в'язку вкрай важкою. Собаки, за якими ніхто не спостерігає, наприклад дворняжки, зазвичай легко в'яжуться, незалежно від розміру. У високопородистих собак різниця в розмірі часто створює труднощі. Кут нахилу піхви при цьому часто буває незручний для пса.

У карликових порід, якщо дрібного пса в'яжуть з сукою великого розміру, йому потрібно допомогти, піднявши його задні ноги на підставку, наприклад, перевернутий піднос або стопку журналів, але підставка не повинна бути слизькою. Якщо у собак така різниця в зрості, що потрібна була

підставка, то під час "замку" пса, можливо, доведеться підтримати, так як його передні ноги не дістануть до підлоги. При великій різниці, звичайно ж, не варто розгортати собак не тільки через незручностей пса - крім того, може порушитися "замок", тому що у великої суки м’яз-стискачі піхви можуть недостатньо щільно тримати статевий член дрібного пса. У таких випадках обов'язково необхідно підтримувати пса, не знімаючи його зі спини суки. При цьому важливо підтримувати під груди і суку, якій доводиться в такій ситуації важко.

Багато собаки дрібних порід легко самі в'яжуться на підлозі без допомоги власників або інструктора, іноді потрібно тільки трохи притримати рухливу суку під час "замку". Але все ж племінного пса карликової породи слід навчити і в'язці на столі, щоб в разі якщо попадеться важка сука, йому було легше допомогти і він би не відкидав цю допомогу.

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Чи можливе запліднення суки, якщо під час в'язки не був зафіксований замок?
2. Як поведінка пса показує, що у нього відбувається еяколяція?
3. На чиїй території - пса або суки - прийнято в'язати собак?
4. За якими ознаками можна визначити, що сука готова до в'язки?
5. Що необхідно робити, якщо у пса сталася еяколяція, а замок не зафіксовано?

Лабораторно-практичне заняття № 17

Тема: Допомога при пологах (щенінні)

Мета заняття: навчитися надавати допомогу суці при нормальних пологах.

Щеніння - термін, що застосовується для позначення процесу народження цуценят. Він застосовується також для лисиць, вовків і деяких інших тварин, молодняк яких називають "цуценята". Так як в сімействі собак спостерігаються великі відмінності як за розміром, так і по тілобудові, абсолютно неминуче, що і процеси народження цуценят дуже значно відрізняються від того, що можна було б назвати нормальним щенінням, хоча також і відхилення можуть бути нормальні для кожної даної породи.

Хоч би яка була порода і як би просто не народжувала ця сука раніше, її не можна залишати при пологах без спостереження. Яке саме

спостереження потрібне, в значній мірі залежить від характеру суки і від її породи. Собаки, які живуть у великих розплідниках і не дуже багато контактують з людьми, можливо, вважають за краще щенитися самі і часто можуть нервувати з приводу втручання. Проте, таким сукам можна залишатися під час пологів без нагляду. Поки вони щеняться, за ними потрібно доглядати, але щоб не дуже турбувати - через годину або близько того. Суки, які займають положення члена сім'ї, зазвичай вважають за краще під час пологів мати свого господаря ближче. І їм стає легше при його співчутливій увазі.

Якщо у вас в розпліднику кілька сук, то варто витратитися на хороший ящик для пологів. Він повинен використовуватися тільки для цієї мети, а не як звичайне місце для собаки. Ящик повинен бути міцної конструкції, з відкладним наверх дахом і відкидною на петлях вниз верхньою половиною передньої стінки. Дно ящика має від'єднуватися від стінок. Бажано мати два взаємозамінних дна, щоб легше було підтримувати в "гнізді" чистоту. Для скріплення стінок ящика не слід використовувати цвяхи - краще болти або скоби з гайками. Верхній дах і відкидна частина передньої стінки кріпляться на петлях і закріплюються гаками або засувками. Дно ящика має бути підняте над підлогою (ніжки або підставка висотою 5-7 см), так сука і щенята будуть позбавлені протягів. У холодну погоду можна відкрити дах ящика і повісити над ним інфрачервону лампу.

Ящик повинен бути міцним, а його дах досить товстим, тому що суки дуже люблять лежати на ньому і спостерігати за підрослими цуценятами, що грають в вигулі. Дно ящика і вигулу може бути загальним. Його добре оббити утепленим лінолеумом. Зверху можна покласти шар газет і мішків, так як сука перед пологами буде кілька днів все це шкребти і копати. Лінолеум полегшить прибирання ящика і вигулу, але його потрібно прикріпити так, щоб можна було без зусиль зняти при дезінфекції ящика після чергового приплоду. Після дезінфекції ящик треба просушити, прогріти на сонці або в променях інфрачервоної і кварцової (ультрафіолетової) ламп, а потім прибрати до наступного разу. Якщо вся конструкція зібрана на скобах або болтах, вона легко розбирається і складається.

Розмір ящика залежить від породи. Але, у всякому разі, **він повинен бути таким, щоб сука могла зручно лежати розтягнувшись і ще залишалося місце, приблизно 7-10 см до стінок. На внутрішній поверхні стінок ящика повинні бути укріплені бруски товщиною 5-7 см, укріплені приблизно на висоті 5-7 см над дном.** Бруски врятують від роздавлювання цуценят, якщо сука дещо недбала, метушлива, розкидує цуценят і лягаючи, ненавмисно притисне малюка до стінки ящика.

Передня стінка прикріплюється до основи петлями, з боків потрібні два запори, щоб утримувати її в піднятому положенні. Коли щенята підростуть, передню стінку можна буде відкинути і вони швидко навчяться виповзати через неї з гнізда в вигул, щоб не бруднити своє ліжко. Цуценятам буде легко повертатися в "гніздо" по похилій поверхні відкинутої стінки. Потрібно набити на неї кілька горизонтальних рейок, щоб їх маленькі кігтики міцніше трималися.

Конструювати ящик - "гніздо" для щеніння суки карликової породи значно легше, ніж для великої. Карликова сука може щенитися в товстому картонному ящику, в одній стінці якого можна зробити вхід, вирізавши отвір на висоті 7-10 см від днища ящика. Якщо потрібно, то захисні рейки всередині легко зробити, просунувши три дерев'яні палиці (від щіток) через картон на висоті 5 см і на відстані 5 см від кута і зв'язати потім виступаючі зовні кінці. Виступаючі назовні кінці палиць можна використовувати як ручки, якщо буде потрібно перенесення або перестановка картонного ящика.

Картонні ящики цілком зручні й гігієнічні, тому що замість того, щоб чистити забруднений ящик, ви просто заміните його іншим. У цьому випадку немає ніякої небезпеки інфекції, що все-таки можливо при поганій дезінфекції постійного ящика для пологів.

Перед передбачуваними пологами необхідно приготувати медичну клейонку, одноразові пелюшки, паперові рушники та серветки.

Клейонку, а зверху пелюшку або великий рушник, простирадло, підстеліть НА ДНО ящика або інше місце, відведене суці для пологів. Приготуйте рушники і чисті ганчірки, щоб обтирати цуценят. Найкраще - випрані махрові та вафельні рушники. Вони прекрасно вбирають і досить жорсткі. Обтираючи цуценя, ви одночасно його розтираєте і масажуєте. Необхідно мати під рукою нитки і ножиці. Нитки потрібні товсті, типу

"десятки". Ножиці можуть бути будь-якими, але з тупими кінчиками зручніше - навіть випадково нікого травмувати неможливо.

Цуценята можуть народжуватися головою (з'являється мордочка і передні лапки) або задніми ногами (з'являються ніжки подушечками вгору). Обидва положення правильні. Щоб сука менше втомлювалася Ви можете їй допомогти - під час потуг плавно потягніть за ту частину цуценя, яка з'явилася з петлі. Зручніше тягти за задні ноги (беруть вище скакального суглоба, можна тягнути за голову. Не можна тягнути за хвіст або пальці (можна відірвати) або за щелепу (можна зламати).

Звільняти новонароджених цуценят від водної оболонки і розривати пуповину слід при відсутності у самки інтересу до новонародженого, а також при наявності у неї неправильного прикусу (наприклад, у боксерів, французьких і англійських бульдогів), щоб уникнути пошкодження черевної стінки плоду і канібалізму. Ці маніпуляції обов'язкові при важких пологах і при вилученні плода (плодів) через штучні родові шляхи (кесарів розтин).

Водну оболонку розривають руками. Не треба різати пуповину - зазвичай це викликає невелику кровотечу, що послаблює цуценя. **Пуповину відривають на відстані 1,5 ... 3 см від живота плода обов'язково в напрямку до щеняти**. Кровотеч із судин пуповини, як правило, не буває. При кровотечі на куксу пуповини накладають лігатуру або перев'язують ниткою.

Стерильною серветкою видаляють з ротової порожнини цуценя слиз, по руховій активності і (або) серцебиттю засвідчують, що щеня живе і почало дихати. При наявності лікарських показань або з профілактичною метою новонародженого різко нахиляють головою вниз, щоб звільнити від слизу верхні дихальні шляхи. Активно розтирають тіло і масажують грудну клітку до появи першого вдиху і встановлення регулярного дихання.

Народженого цуценя віддають матері, вона ретельно вилеже новонародженого. Це йому необхідно для стимуляції дихання і виділення первородного калу. Іноді суки так активно вилизують своїх цуценят, що ті перекидаючись відкочуються в сторону. Деякі власники лякаються таких бурхливих проявів материнства і намагаються відняти цуценя у суки. Не бійтеся, вона не зробить цуценяті нічого поганого.

Інтервал між цуценятами різний. Зазвичай перші 3-4 цуценя народжуються з меншим інтервалом, ніж наступні. Нормальним слід вважати інтервал не більше години (але якщо два цуценя з'явилися відразу, інтервал перед наступним може збільшуватися). Кожному наступному цуценяті доводиться проходити більш довгий родовий шлях.

Новонароджені щенята мають вроджений рефлекс з пошуку їжі, вони вміють знаходити соски і смоктати молоко. Орієнтуються вони по запаху і теплу. Якщо щеня не може знайти сосок, допоможіть йому - видавіть краплю

молока і вкладіть сосок в пащу. Перше молоко (молозиво) дуже важливе для новонародженого, воно містить антитіла, глобуліни, які допоможуть йому впоратися з новою обстановкою. Іноді щеня в перші хвилини після народження не бере сосок, не впадайте у відчай, можливо у нього був важкий родовий шлях і йому потрібно відпочити. Через 15-30 хвилин запропонуйте йому спробувати свої сили ще раз.

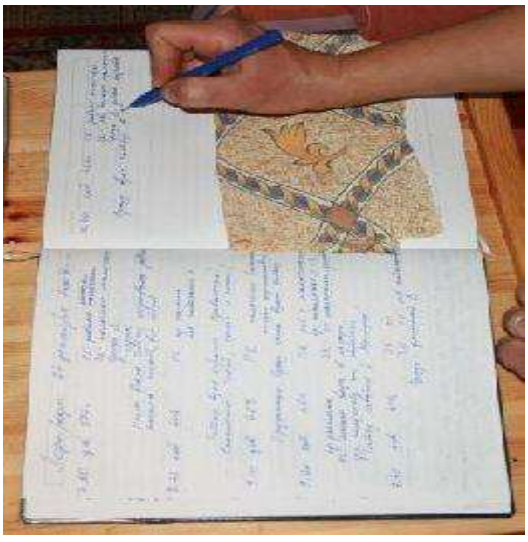
В інтервалах між народження цуценят сука облизує своїх первістків. Цуценята смокчуть молоко і це дуже важливо, тому що це стимулює подальшу родову діяльність. Запропонуйте суці попити молока з чаєм, можна додати трохи солодкого (це єдиний випадок, коли собаці можна солодке).

Існують різні думки щодо того, чи потрібно дозволяти суці з'їдати посліди. Більшість фахівців вважають, що суці треба дозволяти з'їдати до трьох послідів, якщо вона хоче. У плаценті міститься дуже багато білків і гормонів, які накопичуються там майже з моменту зачаття. У ній також міститься залізо і кисень. Вміщені там гормони грають велику роль в стимулюванні лактації суки. Вони також допомагають скороченню матки після закінчення пологів. Але при з'їданні сукою послідів є, однак, деякий ризик - якщо сука з'їсть занадто багато, може виникнути розлад шлунку, коліки і сильний пронос.

Для активізації пологової діяльності в інтервалах між народженням цуценят виведіть суку на прогулянку. Про всяк випадок на прогулянку беруть простирадло, раптом хто народиться на вулиці.

Ведіть записи про перебіг пологів. Оцінюють стан новонародженого і його фізичний розвиток (показником служать маса і довжина тіла), звертають увагу на наявність аномалій розвитку (незрощення твердого піднебіння, черевної стінки; атрезія ануса та ін.), прибулих пальців, визначають стать цуценя, наявність смоктального і інших рефлексів.

Записують час народження цуценя, стать, забарвлення, вагу, прикмети. Це допоможе Вам контролювати пологи, а в подальшому краще розрізняти цуценят. Записи виглядають приблизно так: 1. 23-30 пес мармуровий 800 гр., на лівому плечі велика чорна пляма, 2. 23-55 сука чорна 780 гр., пальці передніх лап білі, кругла цятка на грудях. І так далі.

Далеко не завжди пологи проходять гладко. У наш цивілізований і надмірно урбанізований вік дуже часто бувають різні ускладнення під час пологів. У таких випадках головне завдання власника - своєчасний виклик ветеринарного лікаря для надання кваліфікованої допомоги. Під час телефонної розмови обов'язково обговоріть свої дії до його приїзду.

В яких же випадках власник повинен турбуватися?

• Якщо при всіх ознаках вагітності пологи не наступають в термін.

• Якщо є ознаки підготовчого періоду пологів, а власне пологи не наступають, відсутні скорочення і потуги. При таких ознаках можна припустити атонію матки, тобто відсутність родової діяльності.

• Якщо потуги і сильні перейми, а щеня не народжується. У таких випадках не можна довго чекати (максимум годину), інакше собака сильно втомиться від безплідних спроб і після допомоги в появі першого цуценя буде не в змозі продовжувати родову діяльність. Причинами такої ситуації можуть бути велике за розміром цуценя, його неправильне положення в матці, заворот рогу матки.

• Якщо з'явилася тільки частина цуценя і, незважаючи на всі зусилля суки, він не народжується. Найчастіше це пов'язано з неправильним положенням кінцівок у плода. Наприклад, якщо щеня йде головою, а Ви бачите тільки мордочку і одну лапу. Значить друга кінцівку в плечі загорнута назад і притиснута до тулуба, щеня в плечовому поясі не може пройти через тазовий отвір суки або через вузьку петлю. Таку ситуацію слід терміново обговорити з лікарем, можливо до його приїзду Вам вдасться допомогти цуценяті. Можна спробувати притримуючи його за голову виправити ніжку (діяти потрібно дуже акуратно, двома пальцях). Іноді, якщо щеня йде задніми ногами, застряє голова. У таких випадках допомогти трохи простіше - в момент потуг плавно потягніть спочатку за ноги, а коли з'явиться тільце, за тулуб.

• Якщо народжується мертве щеня або щеня з аномаліями (наприклад, недоношена, без шерсті). Мертве щеня може бути наслідком травми, слабкої родової діяльності.

• Якщо у суки є ще цуценята в матці, а родова діяльність припинилася або сильно ослабла.

• Якщо у суки є цуценята в матці, зберігається активна родова діяльність, а щенята не народжуються (тобто народилася тільки частина приплоду). Можна припустити заворот одного рогу матки або частини рогу.

• Якщо після народження всіх цуценят в матці залишилися посліди (ось коли стане в нагоді їх облік). Призначають ін'єкції скорочувальних препаратів, окситоцину, глюконату кальцію, глюкози з аскорбіновою кислотою. Обов'язково потрібно контролювати температуру тіла.

• Якщо після припинення родової діяльності у Вас виникли сумніви чи цуценята народилися.

Для закріплення матеріалу з даної теми цитуємо «Короткий посібник для власника суки» Хіллери Хармар з її книги «Собаки та їх розведення»:

Коротка інструкція для власника суки

1. Температура тіла падає за 24-48 годин до пологів.

2. Сука лежить, розтягнувшись в характерній позі, з головою між передніми ногами і тужливим поглядом.

3. Сука стає все більш і більш неспокійною - точна ознака початку схваток.

4. Сука весь час озирається, часто лиже петлю.

5. Відмовляється від їжі (але не всі).

6. Іноді виглядає хворою.

7. Петля розпухла і м'яка. З'являються безбарвні слизові виділення.

8. Починає тужитися і напружуватися - друга стадія схваток. З цього моменту за сукою потрібно постійно спостерігати.

9. Зазвичай починає рвати підстилку в проміжках між періодом схваток, помітних по прискореному диханню.

10. Перемежовані регулярні або нерегулярні перейми і потуги тривають від одного до трьох годин, іноді довше. Якщо довше, потрібно викликати ветеринарного лікаря.

11. Показується водний міхур. Не плутати з плодовим!

12. Пузир розривається сам або його розриває сука.

13. Незабаром після цього з'являється щеня, спочатку ніс, потім спрямовані вперед передні ноги, складені під підборіддям.

14. Щеня народилося. Розірвати оболонку біля носа. Обтерти.

15. Витягніть плаценту, підтягуючи її за пуповину.

16. Видоїть рідину в пуповині до цуценяти, обірвіть пуповину, затиснувши між пальцями.

17. Обсушіть цуценя і підкладіть до соска, щоб він смоктав.

18. Зважте цуценя. Запишіть вагу, стать і час народження. Одягніть на шию вовняний шнурок з клейончастою биркою, де написаний його номер або кличка.

19. Змініть підстилку під сукою. Дайте їй трохи прохолодного молока з глюкозою, якщо потрібно - додайте коньяку.

20. Давайте суці відпочити після народження кожного щеняти.

21. Якщо приплід великий і щеніння триває довго, в один із проміжків виведіть суку, щоб вона справила нужду.

22. Переконайтеся, що всі посліди вийшли, особливо останній, і що цуценят також більше немає. Якщо є сумніви - викличте ветеринарного лікаря.

23. Небезпечні ознаки: сильні перейми і потуги протягом двох годин після розриву водного міхура.

24. Якщо пологи запізнюються, вимірюйте температуру суки кожен день.

25. Щеня може залишитися живим в родових шляхах суки до двох годин після розриву водного міхура.

26. Не дозволяйте суці лизати плодовий міхур, поки щеня не народиться, якщо міхур прорветься, щеня буде в небезпеці.

27. Приготуйте шприц на 10 мл, голку і ампули з глюконатом кальцію. Підшкірна ін'єкція препаратів кальцію при перших ознаках еклампсії дає хороші результати.

28. Перевірте, чи у всіх цуценят відійшов меконій і чи немає у них проносу.

29. Якщо виявите понос, дайте їм через піпетку кефір для грудних дітей (припасти заздалегідь).

30. Не розмовляйте голосно, не метушіться, не нервуйте.

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Що таке родовий акт?

2. Які ви знаєте передвісники пологів у собак?

3. Які три стадії виділяють протягом родового акту?

4. Яке розташування плода в родових шляхах суки є правильним?

5. Які маніпуляції необхідно робити з цуценям відразу після його народження?

6. Як правильно розривають пуповину? Чи можна різати пуповину ножицями?

7. Чи необхідно вигулювати собаку під час пологів?

8. Як зазвичай позначають новонароджених цуценят?

9. У яких випадках при щенінні обов'язково необхідно звертатися до ветеринарного лікаря по допомогу?

Лабораторно-практичне заняття № 18

Тема: Догляд за новонародженими цуценятами

Мета заняття: навчитися доглядати за цуценятами в підсисний період, правильно організовувати їх прикорм і проводити ветеринарні профілактичні заходи.

Слід пам'ятати, що акт народження сам по собі є великим випробуванням для цуценя, особливо, якщо пологи були важкими або тривалими. До моменту народження щеня перебував у безпеці, був захищений і нагодований. Коли він раптово змушений з'явитися в нашому суворому світі, за кілька хвилин він втрачає все це і повинен швидко пристосуватися до нових умов. Сильні і здорові цуценята, однак, без складності проходять через цей поріг.

Як тільки щеня народиться і почне нормально дихати, його потрібно оглянути від голови до хвоста. Почавши з голови, огляньте ніс, рот і губи, щоб переконатися, що у нього немає "заячої губи". Відкрийте рот і огляньте небо, щоб встановити відсутність "вовчої пащі", яка часто буває одночасно з "заячою губою".

Огляньте передні і задні ноги, перевірте число пальців і чи не понівечені у цуценяти лапки. Потім огляньте живіт і перевірте чи немає напухлого кільця навколо пупка або грижі, нарешті, огляньте хвіст - чи немає будь-якої вродженої деформації. Також огляньте забарвлення цуценяти. Багато цуценят народжуються із забарвленням шерсті, що відрізняється від того, якого вони надалі набувають. Наприклад, йоркширські тер'єри народжуються чорними, далматини без крапок, а сірі пуделя і тер'єри - чорними. Багато породних стандартів, які вимагають наявності чорних носів і чорної окантовки навколо очей. Однак всі цуценята народжуються з закритими очима, а білі і без будь-якої пігментації на мочці носа - вона зазвичай з'являється через кілька днів після народження. Тому новачкові - собаківникові не слід знищувати приплід тільки тому, що у цуценят рожеві мочки носа. Це нормально.

У деяких порід, яким потрібне однорідне забарвлення, цуценята іноді народжують з невеликою кількістю білих волосків, найчастіше в центрі грудей і на підборідді. Ці волоски зазвичай зникають, коли виростає нова шерсть.

У перший місяць життя необхідно вести постійний контроль за розвитком цуценят, **зважувати їх кожні два дні** і обов'язково показники живої маси цуценят записувати в спеціальний зошит. Це дозволить вам вчасно звернути увагу на проблеми з розвитком, якщо такі з'являться у якого-небудь цуценяти.

Перші два-три тижні сука самостійно доглядає за цуценятами, поїдає за ними екскременти, вилизує їх, роблячи тим самим масаж живота.

Коли щенята підростуть, їм вводять підкорм, він необхідний для поступового привчання їх шлунків до тієї їжі, яку вони будуть отримувати у своїх постійних господарів. Слід зауважити, що чим пізніше потрібний підкорм, тим краще. Якщо у суки дуже багато молока, а цуценят мало, потрібно починати підгодовувати їх пізніше. Час початку підкорму строго індивідуальний (в середньому 18-20 день), головний показник тут - розвиток щенят або конкретно їх жива маса.

У великих порід, де бувають великі приплоди, тривале вигодовування молоком цуценят є для суки занадто великим навантаженням. У таких виводках цуценят можна починати підгодовувати вже у віці 18 днів. Більшість цуценят в цьому віці, якщо вони голодні, дуже швидко вчяться хлебтати. Їм легше хлебтати напіврідку їжу, ніж зовсім рідку, як молоко. Якщо взяти на кінчик пальця трохи молочної суміші (розбавлене молоко з яєчним жовтком або промисловий замінник сучого молока) і доторкнутися до рота цуценя, він скоро висуне свій язичок і почне облизувати палець. Візьміть ще трохи суміші і знову запропонуйте цуценяті, і коли він почне лизати, замість пальця

підставте йому неглибоку мисочку, він буде продовжувати лизати. Як тільки він зрозуміє в чому справа, він буде хлебтати все, що йому запропонують.

Дуже важливо, щоб цуценяті пропонували тільки один новий вид корму за один раз. Потрібно, щоб цуценя звик до того корму, а власник переконався, що він перетравлюється добре і кал щеняти нормальний. Наступна стадія - пропонувати цуценяті додатковий корм один раз в день, потім два рази в день. Потім три і так до повного відлучення від матері до віку в п'ять - шість тижнів. Слід пам'ятати, що це критичний період в житті цуценят, так як в цей час крім зміни дієти, відбуваються і великі зміни в організмі цуценят, тому не можна вводити більше одного нового корму в один раз. Потрібно ще раз підкреслити, **що всі зміни в раціоні цуценя повинні вводитися поступово.**

Зазвичай ранній прикорм починають з молочних продуктів, пізній з сирого яловичого м'яса. Дуже гарно зарекомендували себе промислові консерви «Стартер», спеціально розраховані для цуценят до 2 місячного віку. Наприклад, консерви компанії Royal Canin. В якості підкорму можна давати сир. Його легко зробити в домашніх умовах: до 1 літру киплячого молока додається 1 літр кефіру, суміш перемішується і відстоюється. Потім знімають верхній пухкий сир, який містить трохи сироватки.

Не використовуйте для підгодовування цуценят дитячі поживні суміші і, тим паче, згущене молоко. Для цієї мети можна придбати промислові суміші, включаючи спеціальні замінники сучого молока. Таке молоко для цуценят виробляє, наприклад, фірма Royal Canin.

З 20-го дня можна давати цуценятам **сире м'ясо (зазвичай скоблену яловичину),** починаючи з горошини, щодня збільшуйте дозу, довивши її до місячного віку для великих порід до 100-150 г на кожного щеняти. Раніше вони не можуть засвоїти м'ясну їжу через відсутність ферментів в шлунковому соці. Краще давати м'ясо в останню годівлю ввечері. М'ясо - єдиний продукт, який перетравлюється не менше восьми годин, і протягом усього цього часу щеня не відчуває голоду, а значить може спати спокійно, прокидаючись тільки для того, щоб сходити в туалет.

Перші два-три дні м'ясо дають у вигляді скобленого, в подальшому - тільки дрібно нарізаним. У міру зростання цуценя ріжте його більшими шматочками, щоб малюк міг зробити два-три жувальних рухи. Свинину і баранину цуценятам не дають.

Спочатку м'ясний корм потрібно давати цуценяті один раз в день, другий прикорм повинен бути молочним. Цуценяті не слід давати занадто багато сирого м'яса, так як в цьому випадку він стане висмоктувати менше

материнського молока, що призведе до порушення правильної роботи кишечника.

Якщо ви обирає годування цуценят виключно власним раціоном, так званим типом годівлі з натуральних кормів, то поступово можна вводити в раціон цуценят каші: рисову, гречану, геркулесову, пшоняну. Геркулесову кашу можна давати не частіше ніж один раз на день за умови, що у цуценят немає проносу, так як геркулес має послаблюючий ефект. Манну кашу, якщо і застосовувати, то тільки разово в перші дні підкорму, щоб привчити цуценя хлебтати, надалі давати її не слід.

Після молочних продуктів і м'яса необхідно вводити в раціон цуценят овочі. При натуральному годуванні, особливо цуценятам великих порід потрібно додавати в раціон спеціальні вітамінно-мінеральні добавки, розраховані на вік і розмір собаки, або, як мінімум, риб'ячий жир і гліцерофосфат кальцію з вітаміном Д. **Якщо основу раціону складає промисловий корм (консерви, замінники сучого молока, сухий корм) спеціально додавати вітаміни та мінерали не потрібне, бо це може привести до дисбалансу певних речовин і порушенню обмінних процесів в організмі цуценяти.**

Місячних цуценят можна вже привчати до спеціалізованих сухих кормів. Тільки робіть це вкрай обережно, постійно спостерігаючи за реакцією їх організму на введення нового корму. Строго дотримуйтеся дозування і рекомендацій виробника.

До моменту, коли цуценят будуть забирати нові власники, вони повинні бути привчені до різноманітного харчування, щоб нові власники могли годувати їх відповідно до вікових норм. Різка зміна їжі в цей момент може привести до стресу та розладів травлення.

Всі цуценята, незалежно від того, чи є у них симптоми наявності гельмінтів чи ні, повинні піддатися дегельмінтизації.

Дуже важливо вигнати гельмінтів у щенят до досягнення ними віку п'ять - шість тижнів. Це важливо тому що пізніше личинки глистів починають мігрувати по тілу цуценят до того як вони, врешті-решт, повертаються в кишечник, де і перетворюються на дорослих особин. Саме в кишечнику вони відкладають яйця. Тому надзвичайно важливо зупинити цей процес, особливо у цуценят - сук, так як коли личинки мігрують по тілу, частина з них, можливо, потрапить в тканини матки і залишиться там. Якщо це трапиться, стає практично неможливо вилікувати суку, вона все життя буде носієм глистів. Дача глистогінних препаратів, звичайно, буде звільняти суку від дорослих глистів, але, на жаль, личинки їх залишаться в її організмі.

На 21 день життя цуценят, не пізніше, обов'язково проводять першу дегельмінтизацію. Багато ветлікарів рекомендують перший раз гнати глистів вже на 14 день, але **не пізніше 21-го дня**. Зазвичай першу дегельмінтизацію проводять препаратами, які застосовують проти круглих гельмінтів (нематод). Раніше першу обробку проводили медичними препаратами, які можна купити в звичайній аптеці: піперазином (0,2 г на 1 кг живої маси) або ПІРАНТЕЛ, дають їх вранці два-три дні поспіль. Зараз фармацевтична промисловість пропонує спеціальні суспензії для цуценят. Найбільш ефективним препаратом широкого спектру дії є «Дронтал-Юніор», призначений спеціально для підсисних цуценят в дозі 1 мл на 1 кг ваги цуценя.

Процедура вигнання гельмінтів залежить від застосовуваного препарату. Але які б ліки не застосовувалися, **абсолютно необхідно, щоб щеня отримав точну дозу, відповідну його розміру, віку й вазі!** Інструкція з використання обов'язково додається до всіх проти глистових засобів. Потрібно тільки пам'ятати, що помилка в дозуванні, занадто велика доза препарату може викликати смерть маленького цуценяти. Тому краще для обережності ще раз зважити цуценя, перевірити чи правильно зрозуміли рекомендації інструкції до препарату та настанови ветеринарного лікаря, ще раз перерахувати дозу препарату, перш ніж дати його цуценяті.

Гельмінти виходять протягом 24 годин. **Кожному цуценяті треба препарат давати окремо,** щоб уникнути страшної помилки, коли одне щеня отримає дві дози, тому що жадібно їсть, а інший ні однієї, так як ледачий і йому нічого не дісталося. Після дачі препарату за цуценятами потрібно уважно стежити. Як тільки глисти виходять, їх потрібно збирати і відразу спалювати, в іншому випадку цуценята можуть бути заражені вдруге.

Через 10-14 днів проводять повторну дегельмінтизацію, але при цій процедурі застосовують уже тільки ветеринарні препарати широкого спектру дії, які даються одноразово.

У 45 днів, а для маленьких порід в 60 днів, проводиться актування (огляд племінною комісією) і чіпування.

Актування цуценят проводиться зоотехніком клубу або комісією. На актування обов'язково повинен бути представлений весь приплід. Щеня, продане до актування і відсутній в момент актування, залишається без документів. Цуценята повинні бути здоровими, вгодованими, активними, мати блискучу шерсть, чисті очі і вуха. Якщо приплід не відповідає вимогам, то комісія має право відкласти актування до того моменту, поки заводчик не приведе цуценят в порядок.

Цуценят, що мають неправильний прикус, некомплектність різців, дефекти кінцівок, забарвлення яке не відповідає стандарту відносять до категорії «племінний брак». Це зазначається в щенячій картці і вартість таких цуценят повинна бути істотно меншою.

У 6-8 тижнів у цуценят зазвичай прорізуються всі необхідні в цьому віці зуби, і клуб дозволяє їх продаж. За кордоном цуценят продають зазвичай пізніше і вже щеплених.

За сучасними правилами кожен щеня повинен мати чип, який вводиться цуценяті під шкіру.

У два місяці цуценятам проводиться обов'язкова вакцинація, перед якою знову необхідно за 7-10 днів провести дегельмінтизацію. Вакцинувати цуценят бажано комплексною вакциною від основних вірусних захворювань і лептоспірозу. **Через три тижні** проводиться ревакцинація (повторна вакцинація) тією ж комплексною вакциною, до якої додають вакцинацію від сказу. Також можлива рання вакцинація у 1,5 місяці спеціальними вакцинами для цуценят Puppy, якщо необхідний більш ранній захист від чуми м'ясоїдних і парвовирусного ентериту, наприклад, у великих розплідниках, або, якщо цуценя забирає новий власник до двох місяців. Необхідно пам'ятати, що вакцини різних фірм виробників мають різні схеми вакцинації. Тому вакцинувати цуценят повинен тільки ветеринарний лікар, який має ліцензію, або ж сам заводчик, але під контролем ветеринарних спеціалістів.

Всі цуценята повинні бути повністю вакциновані до 3,5 місяців, тобто до початку періоду зміни молочних зубів.

Якщо до трьох місяців цуценята ще не продані, то після проведення вакцинації з цуценятами обов'язково необхідно починати гуляти не тільки на території розплідника, а й за його межами для того, щоб цуценята могли знайомитися з різними подразниками і нормально соціалізуватися.

Таким чином, з огляду на все вище сказане, можна скласти коротку пам'ятку для заводчика з догляду за цуценятами в підсисний період.

Пам'ятка для заводчика

1. Відразу ж після пологів оглянути цуценят, зважити, зробити контрольні записи в спеціальний зошит, надіти на шию кольорову вовняну нитку, повідомити про народження цуценят в клуб.

2. Якщо потрібно на 3-5 день купірувати цуценятам хвости і, якщо є, видалити прибулі пальці на задніх лапах.

3. З 10 дня щотижня підстригати їм кігтики.

4. На 18 - 31 день почати підгодовувати щенят.

5. На 21 день провести дегельмінтизацію цуценят.

6. На 31-35 день провести повторну дегельмінтизацію цуценят і суки.

7. На 45-60 день – чіпування і актування цуценят.

8. В два місяці обов’язкова вакцинація.

Контрольні питання (для самоперевірки):

1. Які органи чуття у новонароджених цуценят добре розвинені, які мають ознаки функціональної незрілості?

2. Що стимулює у цуценят в перші два тижні прояв рефлексу сечовипускання і дефекації?

3. Яких поживних речовин в молоці собаки більше, а яких менше, в порівнянні з коров'ячим молоком?

4. З яких продуктів можна швидко приготувати замінник сучого молока для екстреної годівлі цуценят?

5. Які косметичні операції і в якому віці проводять цуценятам?

6. В якому віці починають підгодовувати щенят? Як можна сформулювати головне правило прикорму?

7. Які продукти і в якому вигляді можна згодовувати підсисним цуценятам?

8. Які профілактичні заходи для цуценят обов'язково повинен провести заводчик?

9. Що таке «актування» і в якому віці воно проводиться?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біологія собаки. Навчальний посібник / О.В.Іванова, М.І.Гиль, Литвиненко Т.В. та ін. / під ред. О.Л.Трофименка. Миколаїв, 2010. с. 351.
2. Березовський О., Харенко М., Хомін С. Фізіологія та патологія розмноження дрібних тварин. Полісся. 2017. 392 с.
3. Букатевич Ю.В. Мисливське собаківництво. К.: Урожай,1993. - 175 с.
4. Була Л.В., Свисенко С.В. Особливості оцінки показників екстер'єру собак на всепорідних та монопорідних виставках Кінологічної Спілки України. Вісник Сумського національного аграрного університету, серія «Тваринництво». Суми, 2017. вип. №7 (33). С.43-48.
5. Була Л. В., Свисенко С. В., Павленко Ю. М., Джура О. Л., Бартєнєва Л. С. Вплив породної належності, статі та показників екстер'єру собак на їхні робочі якості з кінологічного фристайлу. Вісник Сумського національного аграрного університету, серія «Тваринництво». Суми, 2021. вип. №4 (47). С. 202-208.
6. Енциклопедія. Собаки. Кристал Бук, 2021. - 160 с.
7. Єгорченкова С.В., Була Л.В. Дослідження параметрів екстер'єру собак вітчизняної породи одіс. Розведення і генетика тварин. 2025. Вип. 70. С. 87-96.
8. Мартишин Л.І., Мартишин І.В., Коваль І.І. Розведення сільськогосподарських тварин. Науково-методичний центр ВФПО, 2021. 191 с.
9. Повод М.Г., Нежлукченко Т.І. та інш. Генетика з біометрією. Практикум. Олді-Плюс, 2019. - 380 с.
10. Трофименко О.Л. Біотехнія собаки: посіб. Для вищ.навч.закл. / О.Л.Трофименко, Ф.Й. Поліщук, П.П.Лєщинський. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2010. 244 с.
11. Скляров П.М. Біотехнологія відтворення собак і котів: навчальний посібник/ П.М. Скляров. Дніпро: РВВ ДДАЕУ, 2022. 92 с.
12. Черничко Г. Штучне осіменіння собак. ClubDogs Клубні собаки. – 2018. - №1(19). С.92-96.
13. Judy Horton. A Detailed Guide To Judging The Boxer http://www.worldwideboxer.com/index.html
14. The Complete Dog Breed Book. Dorling Kindersley. Dorling Kindersley. 2020. 352 p.
15. Club Dogs. Клубні собаки: ВГО «Кінологічна Спілка України».
16. http://uku.com.ua/
17. http://www.fci.be/en/

18. http://www.doggenetics.co.uk/
19. https://championuku.wixsite.com/plemksu
20. https://championuku.wixsite.com/showksu
21. https://grumer.com.ua/strizhka-sobak/tipy-shersti.html
22. http://uku.com.ua/kinolog_kursy/index.html
23. http://uku.com.ua/vebinar/work/okr_porody.pdf
23. https://www.dogjudging.com/wp-content/uploads/2014/08/Canine-Terminology.pdf
24. https://www.thekennelclub.org.uk/breed-standards/the-kennel-club-glossary-of-canine-terms/

Була Людмила Валер’янівна

Племінні ресурси, селекція та відтворення собак

Методичні вказівки
до лабораторно-практичних занять

Суми, РВВ, Сумський національний аграрний університет, вул.Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40021, Україна

_____

Підписано до друку _____ 2025 р. Формат А 5: Гарнітура Times New Roman
Тираж: _____ примірників. Замовлення № _____ Ум. друк. арк. ____

_____